

Гроздана Олуїч
Золотий таріль

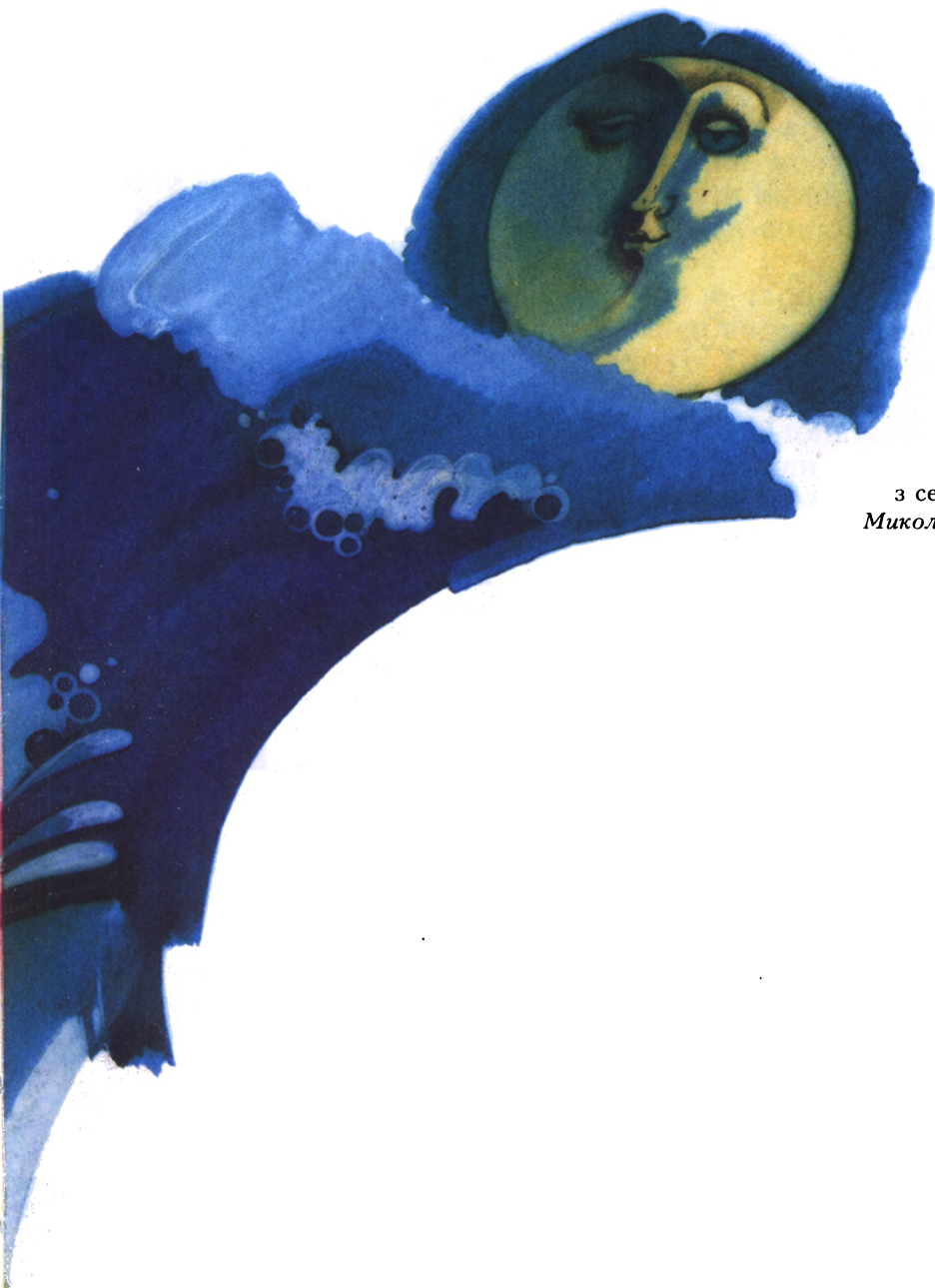
Гроздана Олуїч
Золотий таріль

Гроздана Олуїч **Золотий таріль**

Казки

Для молодшого
шкільного віку

Переклад
з сербохорватської
Миколи Шпаковатого

Малюнки
Світлани Кім

КИЇВ
«ВЕСЕЛКА»
1987

84.4Ю
О-55

*Сборник сказок известной
современной югославской писательницы,
в которых воспевается
человеческая доброта,
утверждается победа добра над злом,
справедливости над своеволием.*

Перекладено за виданнями:
Grozdana Olujić. Sedefna ruža.
Mladost. Zagreb, 1982.

Гроздана Олујић. Небеска река.
Mladost. Загреб, 1984

О $\frac{4803020000-176}{M206(04)-87}$ 212.87.

© Grozdana Olujić, 1982, 1984
© Видавництво «Веселка»,
переклад українською мовою,
ілюстрації.

Курьбаба

Колись, давним-давно, біля підніжжя гори росла армія соняшників. Що це були за красені! Всі, як один, гінкі, статурні! Сонце в небі сяяло від гордоців за своє золоте військо.

Щодня Сонце мандрувало зі сходу на захід. Зі сходу на захід повертали за ним свої золоті голови і його солдати — першого призову, і другого, і третього, і сто третього. Навіть найстаріші соняшники не могли пригадати, коли їхні далекі пращури присягнули на вірність володареві неба. Та й навіщо пригадувати? Хіба соняшники живуть не тому, що на світі є Сонце?

— Не було б Сонця — не було б і соняшників! — казав важкоголовий проводир золотого племені, коли соняшники всі, як один, поверталися до сходу. Саме в цю хвилину там підіймалося з річки Сонце.

— Не було б Сонця — не було б ні волошок, ні дзвіночків, ні ромашок, ні маку! — голосно співали різнобарвні діти луків, заглушуючи бурчання ріпи, яка бундючно засуджувала марну красу.

— Пусте, мої любі! Пусте! Сонце потрібне лише тим, у кого немає коріння! А в нас воно є, і Сонце нам ні до чого! — сердито буркотіла зарозуміла ріпа і ще глибше заривалася в землю, не бажаючи слухати пісні лук, не бажаючи бачити сонячного сяйва, не бажаючи навіть помічати, як поспішно ховається в свою хатку равлик, рятуючись від золотого сонячного нашестя.

— Сонце — кат, що не знає милосердя, — прошамкав равлик. Він усією душею співчував травам і квітам, метеликам і соняшникам: їм нікуди було втікати, ніде сховатися від Сонця.

Втім, соняшники й не хотіли ховатися. Під гарячим оком свого володаря вони росли й міцніли, віддано проводжаючи його поглядом. Тільки один малюк, який нещодавно з'явився на світ, не дивився на Сонце. Це був настільки крихітний соняшничок, що спершу ніхто не звертав на нього ніякогісінької уваги.

— Нічого, звикне! — сказав один з сусідів, а мати малюсінького соняшничка зніяковіло похилила голову.

Дивним, аніскільки не схожим на своїх сестер і братів був її молодший син. Завжди задумливий, він не поділяв розваг своїх родичів, відмовлявся стежити за своїм небесним володарем. Його погляд був спрямований кудись удалечінь.

— Невже обов'язково треба робити те, що роблять усі? — говорив він і, замість того, щоб не зводити очей із Сонця, вдивлявся, як летить бабка, як біжить по траві вітерець.

Три підгірки на обрії, схожі на три мильні бульбашки, подобались йому найбільше. Він з радістю слухав також спів потічка, який сам собі називав річкою. Розваги лучних квітів, нескінченна метушня мурашки захоплювали його більше, ніж рух Сонця в небі. Звичайно, Сонце — велике й могутнє! Але хіба це причина, щоб нічого більше не бачити? Стояти до самої смерті на одному місці, не наважуючись порушити клятву вірності якогось далекого предка? По спині соняшничка побігли мурашки: не таке це вже щастя — народитися соняшником.

— Соняшником-ліліпутом, — підправив його один з братів, а мати злякано здригнулася.

Споконвіку такого не було, аби соняшник відмовився повертати голову за Сонцем! Не було серед соняшників іншого такого упертюха! На горе матері, від невгамовної цікавості і всіляких непотрібних думок він ще й ріс погано. Інші діти вже доросли їй до пояса, а цей ледь од землі відірвався. Проте був золотавий-золотавий, вродливіший і ніжніший за інших. Чи опівночі, чи опівдні він гоїдався під легеньким вітерцем, що приносив йому всілякі історії.

А скільки ж то чудес на землі! Тільки вітер ворухне поле соняшників, малюк одразу наставляє вуха і схвильовано слухає розповіді про хвилі південних морів, про птахів і риб із золотими крилами, про крижані прозорі гори, всередині яких, наче в кришталевих палацах, сплять білі ведмеді і русалки зі сріблястими косами, допоки їх не розбудить полярне сяйво. Полярне сяйво — це як вигравання веселки, як тихе і печальне місячне світло.

Над усе соняшничок любив ніч! Голоси на лузі втихали, і шепіт трави ледь-ледь учувався. З кущика на кущик стрибав світлячок, то вмикаючи, то вимикаючи свого ліхтарика із сріблястим світлом. Навіть вітер не встояв перед його чарами, ледь чутно пробираючись поміж посулих соняшників. Тільки соняшничок не спав, даремно намагаючись розбудити своїх братів. Зоряні стежки на небі їх анітрішки не цікавили. Вони навіть уявити собі не могли Місяця, який завис на найвищій тополіні, наче кругле яблуко.

— Дурниці все це! — говорили вони, схиляючи голови, коли Сонце плигало в річку. — Володар наш Сонце — наймогутніший і найпрекрасніший! Так було і буде на віки вічні!

Подумки соняшничок погоджувався з братами. Однак голоси і барви ночі відганяли сон, і, коли брати засинали, він підводив своє золотаве личко і милувався неквапливим урочистим рухом Місяця у сріблястій безодні неба. Чого б він тільки не віддав, аби відірватися од землі й легкою хмаринкою полетіти до перламутрового місячного сьйва, від якого йому перехоплювало подих! Скільки чудес, скільки пригод чекає його там!

На луках ростуть дрібні жовті квіточки, в яких на старість головки стають сріблястими й легкими, а потім відриваються і летять до неба. Але щоб соняшник злетів увись — такого ще на світі не бувало! І щоб соняшник мріяв про це...

«Щось зі мною негаразд!» — подумав соняшничок і став навшпиньки: йому так хотілося швидше вирости і наздогнати братів — вони-бо вже доросли до матиного вуха. Але хоч як він тягнувся, а все не ріс. І не бажав, незважаючи на материні вмовляння, повертатися за Сонцем.

Інші соняшники, вже не криючись, висловлювали своє невдоволення. Що це за соняшник?! Якийсь несерйозний, маленький! Навіщо йому Місяць? Краще б не зволікав і наздоганяв інших! Незабаром настане літня спека. Не виросте вчасно, назавжди залишиться недоростком.

Соняшники невдоволено хитали головами, а Сонце пекло собі, не знаючи ніякого клопоту, обходячи свої володіння зі сходу на захід. Не дивно, що малюк ще більше зажурився. Чого треба від нього братам? Наче він не хоче вирости! Інколи малюка обурювала несправедливість родичів, але в глибині душі він знав: він справді не такий, як інші! Що може бути жахливіше від соняшника, який замість Сонця проводить очима Місяць?

Вирішив соняшничок шукати ліки від свого лиха. Попрохав поради в трав. Трави — давні його друзі. Проте вони не знали, чому соняшники проводжають очима Сонце, і не могли йому допомогти. Тоді малюк запитав у потічка, що йому робити. Але швидкий говорун не спромігся відповісти — так він квапився до моря. Море все знає: воно найбільше в світі, однак і його розгойдує вітер. Запитав соняшничок у вітра, що йому робити?

— Адже ти всюди буваєш, ти мусиш знати, як мені вирости! — прошепотів малюк, покійно схиливши голову.

Вітер засміявся.

— Ти ж і так виріс! — сказав він.— Ти найбільша кульбаба.

— Кульбаба?! — не довіряючи власним вухам, вигукнула мати.

— Кульбаба?! — повторили брати за ним.

— Кульбаба?! — вигукнув і вусатий проводир золотого сонячного війська.

Тепер усе стало зрозумілим: і чому малюк не росте, і чому відмовляється стежити за Сонцем. Тільки звідкіля ж узялася кульбаба на соняшниковому полі?

— Кульбаба? — шепотів соняшничок, у голові якого від цього слова все закружляло.

Нарешті він знає своє справжнє ім'я! Але чи таке це вже щастя бути кульбабою, самотньою і загубленою серед чужих? Туга все більше змагала малюка. Він відчував, що від туги стає дедалі тоншим, все прозорішим, що він уже легкий і швидкий, наче вітер.

І тут кульбабу чарівним покривалом запнула ніч. Як духмяно пахли луки вночі! Як сонно мерехтіли зірки! Яким велетенським світляком у чорній безодні неба плив Місяць! Він також був у небі самотній, як кульбаба на соняшниковому полі. І Місяць усміхнувся кульбабі й поманив її до себе: вдвох, мовляв, веселіше. Він опустився нижче, щоб кульбабі було легше до нього дістатися. «Головне, не бійся! Ну, сміливіше». А малюк тільки про те й мріяв.

Тихесенько, майже нечутно відірвався він од землі, на мить притулився своєю сріблястою голівкою до щоки матері й, наче на крилах, злетів угору. Чи бачив його хто? Чи чув? Малюк жахався думки, що його можуть затримати, проте соняшники спали, спали всі, як один!

А трави?

Спали й трави. Не спав, як завше, потічок, але він був такий зайнятий і так квапився доказати свою нескінченну історію, що йому просто ніколи було дивитись, як прозоро-срібляста кульбаба стрімко летить до Місяця й зірок, і сама схожа на сяючу молоду зірку, найніжнішу з усіх.

Червона жабка

Принц із Країни Перламутрових чапель був багатий і вшанований славою. Він мав величезний казково розкішний палац, найпишніший одяг, але нічому не радів. Усе його дратувало: і одне, і друге, і третє! Надаремно розпускалися духмяні квітки в саду — він їх не помічав. Дарма співали птахи — він їх не чув.

Що ж чинити, коли принц усім невдоволений? Багато про що передумали мати-цариця, батько-цар, лікарі й чаклуни. Нарешті вони вирішили подарувати принцеві крилатого коня. Може, хоч йому зрадіє? Де там! Принц на коня і не глянув: цілими днями, змруживши байдужі очі, невідривно дивився у далечінь, і печать глибокого смутку відбивалася на його гарному обличчі. Як же вилікувати принца? День і ніч радилися придворні мудреці й надумали подарувати йому радісну морську перлину. На її пошуки відправили в море на човнах і плотах тисячі юнаків. Для багатьох з них морське дно стало могилою, а все ж рідкісну за красою перлину було знайдено. Проте принц і на неї не звернув аніякісінької уваги.

— Принцу потрібна принцеса! — заклопотався цар. — Бо що ж іще?

Втім, надаремно приводили в палац найгарніших дівчат із вельможних сімей.

— Ця мені не до вподоби! — махнув принц рукою. — І та теж!

Не один десяток красунь показали принцу, але жодна не припала йому до душі!

— Може, принц чекає наречену з Місяця? А може, для нашого принца ще не народилася принцеса? — гадали підданці.

Все ж коли принц на полюванні побачив серед пшеничного поля жницю, золоте волосся якої розвівав вітер, то несподівано для усіх сказав:

— Її хочу за дружину!

Надаремно дівчина лила сльози й без упину твердила, що кохає іншого: в палаці спішно готувалися до весілля. Всі придворні заздрісно поглядали на наречену, але вона ні на кого не зважала: день і ніч невідступно дивилася у вікно, мов когось виглядала.

— Нарешті наш принц має наречену! — зраділа цариця, але син на її слова тільки схмурих брови.

— Що ж нам тепер діяти? — стурбувався цар.— Принц знову невдоволений!

Навіть коли в принца народився син і втекла дружина, вираз його обличчя не змінився: він усе був чимось невдоволений.

«Може, принц бідкається, що дістане в спадок мале царство?» — подумав цар і спорядив армію завойовувати сусідні землі. Проте принца і слава переможця, і похвали воєначальників тільки дратували. Насупившись, він цілими днями сидів у найменшій кімнаті палацу й перегортав сторінки давніх книг.

— Може, в книжках твоє щастя? — запитала якомсь мати-цариця, але принц нічого на те не відповів. Його дратувало все навкруги.

Нарешті одного сонячного ранку він скинув з себе багате царське вбрання, начепив просте лахміття і помандрував у світ шукати своє щастя. Чи день він ішов, чи цілу вічність, але все-таки дістався межі Країни Перламутрових чапель і ступив на землі Царства Зелених карликів. Як він про це дізнався? Навкіл нього були такі самі поля, як і в його рідній країні, такі будови, люди. Тільки вершина Снігової гори, що біліла далеко попереду, була йому незнайома. Він здивувався, що ніхто зі стрічних нічого не знає про ту вершину.

— Багато хто намагався зійти на неї! — сказав йому один дід.— Чимало людей навіки залишилося у горах, але до вершини ніхто не дістався.

— Я дістануся! — мовив принц і рішуче попростував у напрямку гір. Його дивувало те, що із землі замість трави росте гостре каміння. Що ближче він підходив до Снігової гори, то більше його стирчало із землі. Він зголоднів, страшенно хотів пити, а перед ним стриміла височезна прямовисна скеля. Залізти на неї можна було лише поповзом. «Нехай і так!» — принц зціпив зуби. Ніхто не бачив, скільки разів він зривався і скільки починав усе спочатку. Проте, коли все навкруги оповили сутінки, принц, зранивши до крові долоні й коліна, видряпався на самісіньку вершину Снігової гори, що губилася аж ген у хмарах.

«Може, тут я й розпрощаюся з життям?» — подумав принц без найменшого жалю до себе. Він спроквола ліг на сніг, згорнувся калачиком і задивився на зірки. Вони були так близесенько, що принц міг дістати їх рукою. Особливо йому сподобалася Червона зірка. Він довго незмигтно дивився на неї і незчужся, коли й заснув.

Ніхто не знає, скільки часу він проспав. А коли розплющив очі, усе довкола було залите яскравим світлом. Йому ввижалося, що в кожному камінчику горить маленька свічечка. «Мабуть, це мені сниться», — подумав принц, але нараз його погляд наштотхнувся на уламок криги, в якому... сиділа Червона жабка. «Як вона туди втрапила? Нещасна!» А Жабка невідривно дивилася на нього, і невдовзі йому здалося, що в її очах зблискують сльозинки. Принц підняв уламок криги, притулив його до вуст і став гріти.

Вже вдруге небо всіяли густі зірки, а принц усе ніяк не міг визволити малу полонянку з крижаної в'язниці. Тут його погляд зупинився на Червоній зірці, і він відчув, що провалюється в сон. Мимоволі поклав уламок криги собі під бік і миттю заснув.

Спав принц довго і без сновидінь, а коли прокинувся, то відразу ж побачив, що звіддалік його пильно розглядає Червона жабка. «Невже я сплю і вона знову мені сниться?» — подумав він. Немало мудрих книжок він перечитав, але в жодній і згадки не було про Червону жабку. Принц уважніше глянув на Жабку, сподіваючись, що вона зникне, як зникають сні, але та не відводила від нього уважних очей. А по якимсь часі тихо мовила:

— Дякую! Якби не ти, я б ніколи не визволилася з крижаного полону!

Зненацька скинула вона з себе жаб'ячу шкіру, й перед здивованим принцом постала білолиця дівчина з червоною косою. Вона була така малесенька, що заледве діставала йому до колін. Однак, що довше він дивився на неї, то хутчіше вона росла й ось уже зрівнялася з ним.

— За те, що ти визволив мене, я дам тобі все, чого тільки твоя душа запрогне! — мовила Червонокоса.

— Але мені нічого не треба! — відказав принц.

— Немає на світі людини, якій нічого не треба! — засміялася Червонокоса. — Кому до смаку багатство, кому — сила, кому — жона-красуня...

— Все те я вже мав! — розчаровано сказав принц. — Але ні в чому не було для мене щастя, і тому я помандрував шукати його. Втім, я й досі не знаю, де його знайти: чи на сьомому небі, чи на дні моря? — Принц раптом замовк і пильно глянув дівчині в очі. Вони були такі самі уважні й лагідні, як і в Червоної жабки, але чимось нагадували й Червону зірку.

— Не треба шукати так далеко! — Червонокоса лагідно всміхнулася йому. — Твого щастя немає ні на сьомому небі, ні на дні найглибшого моря!

— А де ж воно?

— Невдовзі сам про це дізнаєшся! Повертайся до пшеничного поля, де колись ти зустрів свою золотокосу жону. Серед того поля своїми руками збудуй дім, посади фруктовий сад і чекай, коли виросте горіх з плодами із чистого срібла. Проте не торкайся жодного, поки самі не впадуть на землю. Тоді про все й довідаєшся...

Нараз Червонокоса зникла, а на небі з'явилася Червона зірка.

— Не зволікай, час у дорогу! — Вона пірнула в хмари, а принц, усе ще переконаний, що спить, став квапливо спускатися з гори.

Довгий чи короткий був його шлях, того ніхто не знає, але він побачив і пшеничне поле, і жницю серед нього, золоту косу якої розвівав вітер. Навіть не показавшись їй, принц заходився шукати матеріал на дім. По якимсь часі його долоні вкривалися кривавими мозолями.

— Чи ти справді принц, а чи мені привиділося? — якось зустрівши його в полі, спитала Золотокоса. Вона дивилася на нього, не вірячи своїм очам.— Може, допомогти тобі?

— Як хочеш!

Відтоді вони щодня працювали разом: будували дім, садили сад, аж поки принц одного дня побачив у очах Золотокосої сльози.

— Шкодуєш за палацом, за дорогим убранням?

Жниця похитала головою.

— За сином скучила! — мовила вона сумно.

Наступної ночі принц потайки пробрався в палац і викрав звідтіля сина. Важко сказати, хто був щасливіший: мати чи син...

З часом принц відзначив, що синові найбільше подобається відпочивати під горіхом. Тут серед горіхового листя уже сріблилися маленькі горішки. Тоді вперше в своєму житті він усміхнувся, але ніколи йому було спостерігати за сином: треба було негайно підперти гілки дерев у саду, пофарбувати вікна й двері в будинку. Удень йому ніколи було навіть посидіти. Щовечора, після роботи, він ішов під горіх і з радістю відзначав, що плоди стають усе більші і яскравіші. Незабаром вони вже були наче яблука, але росли й далі. А під осінь чутка про срібні горіхи пішла гуляти по світу й дійшла до вух царя Країни Перламутрових чапель. Цар одразу послав придворного радника довідатися, що то за диво — срібні горіхи.

Цілісіньку ніч падали горіхи, а на світанку вся земля під

деревом стала срібною. Принц підняв один горіх і поклав собі на долоню: в прозорій шкаралупі сиділа Червона жабка і щось до нього промовляла. Що саме — він не почув, бо в цей час у сад зайшов царський посланець.

— Ти ба! Та це ж наш принц! — здивовано вирячив придворний очі.— Воїни, оточіть сад! Наш старий цар уже ледве дихає, тож комусь треба змінити його на престолі!

Він схилився перед принцом у доземному поклоні, але той відступив од нього.

— Йди і вклонися моєму батькові й матері! — сказав він посланцеві.— Перекажи їм, що я вже ніколи до них не повернуся, а хто буде сидіти на батьковому престолі — мені байдуже. Ось моє царство і мій дім! — Принц повів рукою довкола. Але там, де щойно стояв будинок і шумів на вітрі сад, колосилася дозріла пшениця. Принц так і завмер з витягнутою рукою, а царський підданець глумливо розреготався:

— Про який це дім принц говорить?

Він хотів узяти спадкоємця престолу за руку, щоб той нікуди не подівся, але зненацька Червона жабка на долоні принца стала хутко-хутко рости, а потім, прихопивши з собою і принца, злетіла у височінь. За якусь мить вони зникли в піднебессі.

Більше їх ніхто не бачив. Але мандрівники з далеких країв розповідають, що на березі моря, у кам'яному будиночку, живе золотокоса жінка з сином і чоловіком, на брилі якого вишита червона жабка. Декому він видається дуже схожим на принца з Країни Перламутрових чапель, але сказати щось напевне важко: адже принц ніколи не всміхався, а в цього чоловіка усмішка не сходить з обличчя...

Зірка, у грудях якої щось стукало

Однієї прозорої літньої ночі засперечалися зірки, яка з них найніжніша, найяскравіша, найпрекрасніша. Що тут скажеш? Як вибрати одну зі стількох молодих красунь, на кого надіти корону Краси?

Покликали зірки Місяця за суддю, але той відмовився. На серпневому небі всі зірки були для нього однаково гарні, в кожному він був закоханий і за кожною готовий був злетіти на сьоме небо чи стрибнути в саме пекло. Небесні

красуні не розуміли, що бути закоханим у весь Зоряний гурт не менша мука, ніж воювати з усім світом. Місяць збентежено ковзнув до західного окраюку неба, пояснивши відмову тим, що йому неодмінно треба бути на весіллі в лучного світлячка.

У зірок від розчарування навіть подих перехопило. Нарешті мудра Зоряниця згадала:

— Давайте покличемо Стрільця, нехай він розсудить!

У своїй першості Зоряниця не сумнівалася. Першу красуню все небо знає, але треба, щоб хтось сказав про це і всім оцим дурненьким зіркам. Різко і невдоволено підняла Зоряниця голову: Місяць і цього разу її обдурив...

Опустила Зоряниця голову, небесний вітер сплутав їй волосся. З нетерпінням чекала вона вироку Стрільця. Але й Стрілець переказав, що не прийде. У небесному чагарнику з'явився золоторогий олень — не може ж він пропустити такої нагоди.

Велику Ведмедицю і кликати не варто. Все одно не прийде, а якщо й прийде — то ще невідомо, чи не захрумтить у її щелепах якась необережна зірочка. Що ж робити? Висували зірки на суддів то одну, то іншу зі своїх сестричок. Але то кандидатка сама не погоджувалася, то інші доходили висновку, що є достойніші...

Врешті-решт хтось пригадав, що в сузір'ї Кампедур живе мудра Тау Ка, яка пам'ятає навіть народження неба. Проте, як послати вісточку в сузір'я Кампедур до мудрої Тау Ка, що живе в найглибшій небесній печері й знає більше за всіх зірок на світі, разом узятих?

Думали зірки, гадали — в небі від їхніх роздумів раз у раз блискавиці спалахували — але так і не вирішили, кого послати вісницею до Тау Ка... Шепотілися зірки, шепотілися і тим часом опускалися дедалі нижче до землі, ставали дедалі яскравішими й мінилися, мов пелюстки срібної квітки.

— Глянь-но, світляки! — вигукнула лучна анемона.

— Глянь-но, душі праведників! — перехрестився старий рибалка.

— Глянь-но, дукати! — сплеснув у долоні скнара.

А зірки опустилися зовсім низько до землі, аби краще її роздивитися. Нараз одна із зірок згадала, що вони вже давненько не купалися в озері.

Яка спокійна гладінь озера! Які ніжні й прекрасні віти верб, стеблинки трав, політ світлячків! Ніччю, сповненою духмяних запахів лучних трав, зірки, мов срібні метелики, опускалися на озеро. Зірка, яка першою потрапила на його берег, почула дивний тоненький звук і здивувалася. У своєму

небесному саду вона багато чого бачила й чула, а проте голос сопілки їй був незнайомий. Звідкіля він? Куди лине?

Стримуючи подих, тихесенько підкралася Зірка до того місця, звідки долинали звуки, й бачить — Пастушок, грає на сопілці й піснею своєю заколисує вітер і очерет, принаджує рибу.

Задивилася Зірка на юнака, не дихає, не зворухнеться. Якби він закинув вудку, то миттю упіймав би її на гачок. Але юнак не повертається, не дивиться на Зірку. Знає: хто прийме в серце Зірку небесну, душу свою згубить! Однак не слухаються його власні очі! Срібляста й ніжна Зірка, гарніша від найпрекраснішої дівчини в селі, наближалася до нього світлою хмаркою; уже на обличчі своєму він відчуває її подих, пізно рятуватися втечею.

— Пограй ще трохи! — попросила Зірка, а озеро заблищало сріблом. Хіба міг він їй відмовити? Зникнути з її очей? Заграв юнак так тихенько, що ліс затамував подих, а всі зірки висипали на небо. Зірочка завмерла, наче зачарована, стояла й слухала, не дихаючи й заплющивши очі. Тільки коли край неба на сході порожевішав, вона розплющила очі й прошепотіла:

— Мені вже час!

Чи почув юнак її шепіт? Хто знає. З тієї ночі, варто лише було засвітитися небесному саду, як Зірка спускалася до озера й слухала голос сопілки з безмовною ніжністю й пристрасстю. А якщо юнак стомлювався грати, вона клала його голову собі на коліна, накривала водоспадом своїх кіс і чекала хвилини, коли на плесі озера, мов рожеве лататтячко, з'являться перші промінці сонця. Тоді вона обережно спускала голову юнака зі своїх колін, ніжно цілувала його і приєднувалася до своїх сестричок. Чи приходила мудра Тау Ка, що діялося у пістрявому небесному саду, вона не знала і ні в кого не питала. З нетерпінням чекала вона лише ночі, аби знову спуститися до озера. Стурбувалася могутня Мати зірок.

— Доню, ти десь довго пропадаєш...— дорікнула вона Зірці.— Візьмися за розум і роби те, що роблять усі твої сестри. Світ людей і світ зірок поєднати не можна.

Зірочка тихесенько зітхнула. Дитячі забавки сестер її не цікавили, суперництво Зоряниці й Місяця — також. Навіть про небесну лань вона перестала турбуватися, а дрібні сварки й суперечки зірок драгували та стомлювали її. «Знали б вони про очі юнака! Знали б вони про озеро й тишу, що сріблястим лебедем опускається на нього, як тільки від сутінків почорніють віти верб! Знали б вони про сопілку!» — подумала Зірка,

і по всьому її тілі розлилося тепло, а в грудях щось почало стукати.

Потай від сестер Зірка опускалася на озеро й кожного разу zostавалася там усе довше, з кожним днем світлішала й ніжнішала. Хіба могло це залишитися непоміченим? Сестри по черзі стежили за нею, але їй вдавалося вчасно заховатися і втекти.

— Ти, доню, стала на небезпечний шлях! — Могутня Мати зірок схмурила брови. Але її улюблениця дивилася на неї лагідно, зоріючи щастям і радістю. Сяяння доньки збентежило стареньку. Давним-давно, коли вона сама ще була молодою, одна зірка спалахнула особливо яскраво і дуже швидко згоріла від власного сяяння. Ніхто так і не зрозумів, чому це сталося. Може, це саме відбувається і з її донькою? — Ти не повинна нікуди ходити з небесного саду! — сказала могутня Мати зірок, але Зірка не могла послухатися її поради.

— Я мушу! — Зірка сумно похилила голову.

Мати спершу розсердилася, а потім злякалася.

— Що з тобою, доню моя? Чи ти не хвора? — Могутня Мати зірок торкнулася її чола, щік: вони пашіли. Це ще більше налякало Матір зірок. Адже щоки в зірок завжди холодні, хоча і виблискують. Чому ж щоки її улюбленої доньки обпікають долоні? Й звідкіля взялося це биття? Матір зірок приклала вухо до грудей своєї найменшої доньки й почула пришвидшений стукіт, який ніколи не лунав на небесних луках. Відтоді, як зірки пам'ятають себе, ні в кого в грудях ніколи нічого не стукало і не билосся. Зволікати не можна було. Покликали на раду найстаріших мудреців, але й вони не знали, що б це могло означати. Вирішили запросити Лікаря: якщо він не знає, то вже ніхто не знає!

Від зірки до зірки летів заклик до Небесного лікаря. Три рази заклик обійшов небо. Лікар прибув лише тоді, коли по нього прислали небесну колісницю, але міг би й не приїздити. Навіть він не розпізнав, що ж це стукає у грудях Зірки. Йому залишалося тільки гадати.

— У людей в грудях стукає серце! — мовив Лікар. — Тому вони й помирають. Зірки вічні, й мені важко сказати, що це таке. Зірок з людським серцем на світі ще не бувало...

Небесний лікар приписав Зірці спокій, тишу й поїхав.

Могутня Мати зірок схилилася над ліжком своєї найніжнішої доньки. А потім спохопилася і замкнула небесний сад.

«Що сталося із Зіркою?» — запитував сам себе Пастух і грав так зворушливо, що з листя верб капала роса, а місячне світло, мов сльоза, ковзало по щоках неба. Проте його Зірка

не приходила. Іноді, коли він дивився в небо, йому здавалося, що він бачить її. Але він не був у цьому впевнений. Звіддалік усі зірки однаково сяють ніжним мерехтливим світлом.

Над озером, наче листя під поривами вітру, летів час. Відлітали на південь дикі гуси, поверталися і знову відлітали. Пастух не зводив очей з неба. Сопілка в його руках стала гладенькою і жовтою, мов бурштин...

— Хто це? — запитав Пастух одного разу в яскраву місячну ніч, побачивши у воді своє відображення. Срібляста голова, обтягнуті шкірою вилиці.

Місяць торкнувся його щоки своєю прохолодною рукою.

— Ти все блукаєш небом, — звернувся до нього Пастух. — Чи не бачив ти там мою Зірку?

— Я бачив усі зірки! — звів Місяць брови. — Звідкіля мені знати, котра з них твоя?

— Моя — найніжніша, найтендітніша.

— Це та, в якій в грудях щось стукає? Котра щодень поривається кудись утекти, не розуміючи: якщо вона не вгмониться, то згорить од власного сяння?

— Так, це вона, моя Зірка! — вигукнув Пастух і затремтів: хіба зірки не вічні?

Попросив Пастух Місяця віднести його до хворої Зірки. Проте Місяць лише розреготався: такого ще не було й ніколи не буде, нехай забуде про Зірку, хай думає про щось інше...

Місяць дав мудру пораду, але Пастух не міг не думати про Зірку. І ліс, і озеро, і сопілка нагадували йому про неї, були повні її сяння. Зірка почала ввижатися Пастухові. Він бачив її в краплині роси, в польоті світлячка, в оці ящірки. З часом сон покинув його. Дедалі довше й зворушливіше грав він на сопілці, зачаровуючи своєю грою і ліс, і озеро, і Місяця на небі. Затамувавши подих, слухали його зірки. Нараз його Зірка яскраво спалахнула і відірвалася від неба. Навіщо їй небо? Навіщо їй вічність?

Описавши сяючу дугу, Зірка впала до ніг Пастуха. «Невже це моя Зірка?» — запитав би будь-який інший пастух, побачивши перед собою зірку з гаснучими очима.

Але ні Пастух, ні Зірка ні про що одне одного не питали. Зірка простягнула Пастухові руки й підняла його у височінь. Трави витріщили очі, аби бачити їх щонайдовше. А вони піднімалися вище й вище, хто знає, на яке небо — на сьоме чи на дев'яте, — хто знає, в якому небесному саду вони зупинилися. Місяць і хмари про те мовчать...

Але в ясні літні вечори, коли в озері білим лататтям розквітають зірки, з неба до самого світанку чується голос сопілки...

Русалчині метелики

Мов чайка, що заблукала, виблискував посеред моря самотній острівець. Здалеку він здавався пустельним, але там ще жило кілька рибальських сімей. Інші давно переїхали в місто. Хлопчаки з острова те місто не могли собі й уявити; натомість острів для них — країна справжніх чудес. Хто не чув, що в затоці Фігових дерев мешкають закам'янілі карлики, а в Голубій печері — морська русалка? Хто її побачить, той або казково розбагатіє, або осліпне й піде світом з торбою. Може, тому й немає сміливців, які б наважилися увійти в печеру? А може, русалка навмисне ховається від людей?

Голуба печера видовбана в кам'яній стіні посеред острова. Її дно — морська блакить, що перетворює стелю й стіни, обсіпані сталактитами, мов кришталем, у суцільне голубе сяйво. Тому, хто випадково в неї потрапить, здається, що перебуває він у голубій невагомості чи снить. Але дуже мало хто побував там, бо печера наче ковтає занадто цікавих, затягуючи їхні човни на дно.

Дітлахи з острова хотіли дістатися до печери вплав, але й найхоробріші з них поверталися з півдороги. Тому й немає тих, хто міг би описати срібну русалчину косу й срібне обличчя, у яке несила дивитись. А може, їх ніколи й не буде, бо відтоді, як один з хлопчаків не повернувся з печери, запливати туди суворо заборонено.

Напевне відомо лише одне: є Голуба печера, а в ній живе русалка, яка найхоробрішим дарує казкове багатство й вічну молодість, а її вісники — три метелики. Один — золотий, другий — рожевий і третій — голубий. Всі три мають на крильцях русалчин знак. Якщо рибалки їх побачать, то напевки, що русалчині метелики дуже рідко з'являються. Зате час, коли вони випурхнуть, то вже свято для усіх.

З радісними вигуками зустрічають рибалки метеликів, діти простягають до них руки, а вони тріпотять крильцями, наче то найблискучіші квіточки прибукали хтозна-звідки.

Щоліта дітлахи з нетерпінням чекають, коли з'являться метелики-вітрильники, але з року в рік меншає дітей на острові. Того літа, коли русалчині вісники з'явилися на острові, у селі залишилося тільки три хлопчаки. Літо було дуже жарке. Морська гладінь тремтіла від спеки, а на ній самотньо виблискував білий острів з надвечірніми піснями

рибалок і невеличкими кам'яними будиночками. Так було доти, поки про острів дізналися люди з міста.

— Тут найкращі пляжі! — сказали одні.

— Тут найсолодше спиться! — додали другі.

— Тут найліпше гойдатися на хвилях! — вигукнули треті, й на острові з'явилися намети, моторні човни, гам і чад. Не встигли рибалки зрозуміти що й до чого, як міська саранча заповонила всі затоки, поїла сир, оливи, рибу, обскувала смокви й ожину і на зв'язаних білих дошках, з допомогою вітрила, осідлала хвилі. Здавалося, ніби велетенські білі метелики ковзають по гладенькій поверхні води.

Хлопчаки з острова здивовано стежили за керманичами на вітрильниках, допомагали їм напнути або скласти вітрило, витягти блискучі білі дошки на берег. Зрештою, керманичі були такі самі підлітки, як і вони. З радістю показували остров'яни міським ровесникам місця, де можна впіймати рака чи устрицю, водили їх у своє просте житло, приносили їм сир і житній хліб. Однак хлопчаки з міста ніколи не запрошували малих остров'ян до своїх наметів, не дозволяли їм стати на блискучі білі дошки й погойдатися на хвилях. З часом хлопчаки з острова збагнули негостинність чужинців і перестали запрошувати їх додому, а цілими днями, переховуючись за скелями, пильно стежили, як ті ковзають на білих дошках по хвилях. Тепер їх ніщо не веселило: ні впіймані раки, ні стрибки з високого стрімчака в море...

— Що коїться з трьома нашими синами? — затурбувалися батьки.— Хто їх образив? Чому вони такі сумні?

Ніхто не міг нічим зарадити біді малих остров'ян. Бо хто ж міг покатати їх на хвилях? Але одного дня з'явилися на острові русалчині метелики: один — золотий, другий — рожевий, а третій — голубий. На їхніх крильцях добре було видно русалчин знак.

На острові відразу стало тихо й святково. Затамувавши подих, дивилися услід русалчиним вісникам рибалки. Поглядами, сповненими щастя і надій, стежили за ними троє хлопчаків з острова. Проте чужинці з міста гуртом кинулися навздогін за метеликами.

— Не смійте чіпати їх! — в один голос вигукнули малі остров'яни.— То наші метелики!

Але гурт підлітків з міста був більший і не зважав на застороги.

— А нехай і ваші! — сміялися вони.— Ось зараз ми повідриваємо їм крила, і що ви нам зробите?! — прибульці погна-

лися за метеликами, але й три хлопчаки з острова не відставали від них.

Війна між хлопчаками з острова і міськими прибульцями за русалчиних метеликів тривала цілий день. Остров'яни були в синцях і гулях, а все ж чужинці не впіймали жодного метелика. А коли на острові упали сутінки, русалчині вісники зникли.

— Полетіли в Русалчину печеру на спочинок! — говорили дітям матері. А троє їхніх оборонців одразу ж міцно заснули. Назавтра метелики знову прилетіли й війна продовжилася. Так тривало цілих три дні. Лише на четвертий хлопчаки з міста відступили. Наче величезні метелики, застріпотіли на вітрі їхні вітрила, а в малих остров'ян ураз посумнішали обличчя. Що вони тільки не дали б, аби вільно, мов птахи, полетіти по хвилях! Але вони добре знали, що батьки ніколи не зможуть купити їм вітрила, й мовчки розійшлися по домівках.

Увесь наступний день троє малих остров'ян спостерігали з прибережних скель за вітрильниками, які летіли по хвилях, немов чайки. Жоден з них і не завважив, що поруч з'явилися русалчині метелики.

— Спасибі вам за все! — прошепотів золотокрилий на вухо одному з хлопчаків.

Той здивовано повернув голову. Чи не причулося йому? Мабуть, він таки задрімав? Хто коли чув, щоб метелики говорили?

Але рожевий повторив слова золотого, а голубий згідливо кивнув голівкою. Хлопчаки ще не прийшли до тями, як золотий сказав:

— Послала нас морська русалка, щоб ми були вам за вітрильників. Нумо, не баріться!

Хлопчаки мовчки презирнулися. Потім найстарший набрався сміливості й мовив:

— Як можна на вас ковзати по хвилях? Адже ви зовсім крихтіні!

— Крихтіні! — з усмішкою повторив рожевий. — Дивися краще! — Метелик злетів угору й відразу став рости, витягуватися, аж поки його тільки перетворилося у гладеньку білу дошку, а крила — у вітрило дивовижного кольору.

— Ну, стрибай, чого чекаєш? — Метелик засміявся, а хлопчак, зажмуривши очі, стрибнув. Поруч на голубому і золотому вітрильникам він побачив своїх братів. Й ось усі трьох заковзали вони по хвилях, мов чайки. Батьки з гордіс-

тю проводжали їх поглядами, а хлопчачи з міста заздрісно розпитували, де це малі остров'яни добули такі вітрила?

— Де ж це вони розстаралися? — запитували прибульці один в одного, але жоден нічого не знав. Всі лише показували на русалчин знак, що виблискував на вітрилах.

Хлопчаки з острова стрімко носилися по хвилях і вийшли на берег аж тоді, коли сонце опустилося в море. Вітрильники вони залишили на міліні.

— Не обертайтеся! — почули хлопчачи чийсь голос. — Якщо хтось обернеться, то більше жоден з вас не побачить свого метелика.

Піднімаючись на скелястий берег, малі остров'яни дивилися тільки перед собою, але на горі найменший все ж не втерпів:

— Погляньте, наші вітрильники справді мов метелики! — вигукнув він. А коли його товариші озирнулися, то вже не побачили ні вітрильників, ні метеликів.

Даремно вони їх потім шукали. А по якимсь часі вітер приніс звістку: метелики повернуться, треба лише терпляче чекати їх...

Крісло з гірських вершин

Чи сонце припікало, чи місяць остуджував землю, на вершині Снігової гори навколо чепурної берези вели танок сосни. На березі біла сукня, на соснах — темні. А на узліссі самотній горіх вік вікував. На всі його запитання сосни відповідали мовчанням, а береза сміялася йому в обличчя:

— Який сучкуватий! Який потворний! Немає нічого дивного, що ти до старості неоженьком залишився! — тріпоче й сміється берізонька листям, а горіх похмуро опускає голову. Такій красуні, весною — сріблястій, восени — золотистій, дозволено мати гострий язичок! Якби не вона, знімів би від мовчання, оглух би від тиші.

Минали роки, зими змінювали літа, росли снігові замети, росли сосни, а горіх старів і з роками дедалі більше страждав од самотності. Іншим разом привітається на ходу заєць, білка ненароком забереться на його верхівку — і все. Сосни вдавали, що не помічають його, та й береза перестала насміхатися: на її ніжних вітах з'явилися перші сучки.

— Що це, ознака старіння чи наближення зими? — запитувала вона у птахів і вітру, проте запитання її лишалися без відповіді. Лише горіх стверджував, що тепер вона ще миліша й гарніша. Їй хотілося у це вірити, й вона вірила. Відлітали тижні й місяці, мов голки з сосен, прийшла пора, коли під ударами сокири порідів ліс, і навкруг берези закружляла в танку порожнеча. Залишився тільки горіх на узліску.

— Щастя іще, що ти такий корячкуватий і потворний. Хоч тебе мені залишили! — прошепотіла берізонька, але тієї ж миті почула чийсь захоплений голос:

— Який красень, люди! Йому напевне за сто років!

Затремтів зчудований горіх. Невже це про нього? Озирнувся, щоб поглянути на берізку, але де там! Швидше, ніж дятел, застукала сокира по його стовбуру. Зітхнути навіть не встиг, як уже котився по гірській кручі разом зі зрубаними соснами. Хотів їх запитати, куди вони котяться, але ті, як і раніше, гордовито мовчали. Згадалися горіхові розповіді вітру про долину, та й хмари чимало дивного розповідали. Чи та це долина? Від жаху в горіха перехопило подих. Долина була широка й пустельна. Ні зайців, ні білок, ні беріз не видно. Лише чорна й гола земля, й хмари пливуть низесенько, заледве додолу не падають. Якими немічними, обідраними були сосни, абияк звалені в брудні купи! Він ледь упізнавав у них колишніх струнких, сурових красунь. «Що ж зі мною буде?» — зітхнув горіх, і відразу ж чиясь рука обережно відкотила його вбік. Тільки тоді він помітив, з яким хвилюванням дивляться на нього дроворуб і його молода дружина.

— З нього вийде царський стіл! — сказав дроворуб, наче хотів утішити знепокоєного своєю долею горіха. Проте дружині більше хотілося крісло — вона сиділа б у ньому зимовими вечорами, коли в комині завиває північний вітер, і розповідала б дітям і внукам казки.

— Що ж, гаразд! — мовив чоловік. — Буде тобі крісло.

Дроворуб відтягнув горіховий стовбур у затишне місце й там ніжно погладив його долонею.

— Я зроблю з тебе диво! — прошепотів він, і по стовбуру дерева заструмувала радість. Тесля взявся до роботи.

«Що ж то він теше? — губилася у здогадах дружина. — Крісло не витісують із суцільної деревини. Крісло ж не ложка і не миска! А може, він майструє колисочку?» — Молода жінка зашарілася, однак запитати в чоловіка не наважилася, хоча під серцем у неї вже розквітав первісток.

Мовчки й старанно тесля довбав дерево і відмовлявся відповідати на всі запитання сусідів. Працював неквапно, в тиші,

й горіх усією душею прагнув йому допомогти. Ніхто й ніколи не торкався його з такою ніжністю, ніхто, крім берези, з ним отак не розмовляв. Тижні минули чи місяці, горіх не знав. Але коли настала весна й дерева вкрилися листям, тесля вийшов зі свого сховку, і перед здивованими поглядами односельців постало крісло небаченої краси.

Яке воно було гладеньке, м'яке! Спинка в нього була, мов лілея, ніжки стрункі, мов у гірської козулі! Молода дружина, забачивши його, з вигуком захоплення кинулася чоловікові на груди. Все було зрозуміло без слів. Крісло сказало їй про чоловікову любов і ніжність. Жінка довго не наважувалася у нього сісти, а коли сіла, їй здалося, що руки коханого обнімають її стан. Щастя переповнило її серце, й вона заспівала. Пісня полинула луками, лісами і далеко рознесла вість про дивовижне крісло. Почули про нього в місті, дійшла чутка і до вух найпершого багатія.

— Що це за крісло, наче квітка? — запитав він. — Кому в горах потрібне таке крісло? Негайно йдіть туди й купіть його для мене! — наказав він слугам.

Але тесля і за все золото світу не хотів віддати крісло.

— Я це крісло для своєї дружини змайстрував! — одказав він. — Не віддам!

— Якщо так, — обурився багатій, — відберіть крісло. Горіх ріс у моєму лісі. Значить, і крісло моє!

Даремно тесля твердив, що горіх він зрубав на вершині Снігової гори, а та вершина нічия. Марно сперечався. Гроші багатія і слуги виявилися сильнішими: багатій заволодів кріслом-квіткою. Поглянути на небачену чудасію прийшло багато цікавих.

— Яка краса! — вигукували міські панночки. — Навіть у царському палаці немає такого крісла.

Понеслася чутка про крісло далі, а їй лише варто спорядитися в дорогу, і зупинити її вже нікому не під силу. Дійшла вона до першого королівського міністра, той і вирішив: отримає принцеса до дня народження подарунок, якого ні в кого в усьому царстві немає...

Під звуки сурм, під барабанний грім крісло врочисто внесли в палац. Принцесі від хвилювання аж подих перехопило.

— Коли я вийду заміж, на цьому кріслі на мене надінуть царську корону! — сказала вона й сіла в крісло, але просиділа в ньому недовго.

Придворні міністри й навіть наречений-королевич уже не вигукували: «Що за красуня наша Принцеса!»

Неначе папуги, вони безнастанно повторювали:

— Яке гарне крісло в нашої Принцеси!

Ясна річ, що дуже скоро крісло стало для Принцеси незручним. Ой, як усі кісточки ниють од цього крісла! Ще горб виросте! Що ж це за Принцеса, якщо в неї горб на спині?

Без сурм і барабанів крісло віднесли на горище. Як темно, як самотньо було там! Крісло ледве не заплакало. Проте, коли настала ніч, вилізли із затишних місць і всіляких закуточків миші. Йі давай кружляти довкола крісла. Спершу принохувалися до гостя насторожено, здалеку, а потім одна мишка підскочила й учепилася зубами в ніжку.

— Ой, яке тверде! — застогнала мишка, зламавши переднього зуба.— Мотлох! — винесла вона кінцевий присуд після другої спроби, що скінчилася втратою другого зуба.

— Тому його сюди й викинули! — прошамкала стара миша, навіть не намагаючись попробувати крісло на смак. Якщо мишка зосталася без двох передніх зубів, то йі, з йі штучними зубами, ні на що розраховувати не доводилося. Миттю розпалося мишаче коло. Навіть найдрібніша мишка не вірила казкам про сосни й березу, які розповідало крісло. А вже більшої нетямухи на світі не було: йі замість кружала сиру можна було навіть місяць підсунути!

Крісло не наважувалося розказати про палац і Принцесу. Хто знає, а раптом це був лише сон? Хіба можна зі старого сучкуватого горіха зробити крісло, схоже на квітку? Береза у це також не повірила б, хоча перед тим, як його зрубали, шепотіла, що він не такий уже й потворний: сучки дуже йому до лиця... Згадало крісло теслю і знову ледве не заплакало... Сон, прекрасний сон! Похнюпилося крісло і занурилося у новий сон. Інші берези й інші сосни вже росли на вершині Снігової гори, як зненацька крізь сон крісло почуло балачку мишей про війни й пожежі. Це були вже правнуки знайомої йому нетямухи, але мордочки в них були такі ж самі й очі-намистинки також. Крісло знову занурилося у свій нескінченний сон, але нараз навкруг палацу загуркотіли гармати, посипалися ядра, на горищі утворилася дірка, шугнуло полум'я і крісло з тріском полетіло донизу. Летіло воно довго, поки не потрапило на купу старого, брудного мотлоху.

«Тепер що буде, то й буде!»— подумало крісло й заплющило очі від страху. Чиїсь руки взяли його з купи й відставили в бік. Ой, як тріщав вогонь, як високо знялося полум'я! Вогонь швидко пожирав палац, люди злякано гасали довкола. «А куди ж підалася Принцеса? — подумало крісло.— Де мишачий народ?»

Крісло спокійно чекало вирішення своєї долі. Чим воно краще від Принцеси й мишей? І береза його, напевне, забула! Крісло тихенько зітхнуло, вирішивши жодним звуком не виказати страху, коли його кидатимуть у багаття. Але тут почувся схвильований голос:

— Погляньте, яке крісло! Мов квітка!

Пожежники й натовп гультяїв повернулися до крісла, а один юнак остовпів од здивування. Чи не сон це? Прабабуся його бабусі частенько згадувала крісло, схоже на квітку, але ж відтоді минуло років двісті! Юнак, не вірячи собі, протер очі. Крісло, схоже на квітку, повільно піднімалося у височінь, наче його піднімали чієсь невидимі руки. Воно летіло на вершину Снігової гори. Чи чекала його там береза? Чи на краю стрімчака, звіддалік од усіх, ріс новий горіх?

Балотяна квітка

Посварилася річка з пагорбами, поміж яких текла, й вирішила втекти подалі від них — знайшла собі нове річище, але один її рукав усе-таки залишився в долині.

— Тепер ти вже не річка, а полонянка! — Пагорби переможно заусміхалися, а та засумувала і стала з кожним днем міліти. З часом вона перетворилася у поросле очеретом болітце. Риби, не витримавши наступу цілої армії жаб, мусили втікати, де глибше. Пагорби раділи:

— Ну що, догралася? Не маєш тепер ні риб, ні квітів, нічого не маєш.

Болітце сором'язливо схилило голову, а жаби дружно закумкали. Яких лише тут не було: й великі, й малі, й сині, й зелені!

— Гарненькі в мене діточки! — частенько хвалилася ропуха. Але одного разу, помітивши маленьку жабку, вона обурливо вигукнула:— Ти хто така? Звідкіля тут? — Голос маленької жабки був дзвінкий, очі швидкі. Правда, ще метлявся у боки хвостик, але то не страшно, з часом відпаде. Проте якого кольору була ця жабка?! Досі ще жодна жаба не народжувалася білою. Звідкіля ж ця тут взялася? Чия вона?

Стала ропуха розпитувати, хто ж батьки Білої жабки? Надаремно. Малу білявку ніхто не хотів назвати своєю донькою. Зневажена всіма через свій незвичайний колір, Біла жабка на

свій страх і ризик пустилася в мандри. Незабаром вона забула і про сон, і про пісню. Аж ось одного сонячного ранку їй здалося, що поруч хтось сумно зітхає. Вона здивовано роззирнулася навкруги. Ніде нікого. Тоді прислухалася уважніше. Диво дивнее! Це ж болітце так важко зітхає. Почала вона в нього пильно вдивлятися. З дна, з намулу зринали бульбашки й тихим голоском прохали Сонце, аби висушило болото, перетворило в хмару, в ніщо.

— Я бридке, всіма забуте, не маю ні риби, ні квітів. Для чого ж мені далі жити на світі?

Білий жабці здалося, що болітце повторює її власні нарікання. Вона ж бо також негарна і всіма знехтувана. Втім, радіє вона і сонцю, і вітру, зачаровує її і політ метелика, й шурхіт очерету.

Біла жабка задумалася: якщо не стане болітця — то вмруть жаби й очерет, відлетять метелики й бабки. Як же вона раніше про це не подумала? Метелики... А хіба якийсь з них не міг би перетворитися на болотяну квітку? Біла жабка стала вмовляти пістрявих красунчиків, але жоден з них не хотів бути болотяною квіткою.

Біла жабка зітхнула й попросила допомоги в зірок. Однак найяскравіша з них суворо відказала:

— Не говори дурниць, Біла жабо! Де це чувано, щоб зірка перетворилася на болотяну квітку? Знайди якогось іншого дурника!

Тоді Біла жабка, не тямлячи себе від горя, звернулася зі своїм проханням до Сонця, яке щойно показалося край неба:

— Господарю, перед тим, як станеш золотою ружею, затримайся трошки біля нас і побудь білою квіткою!

Сонце зацікавлено поглянуло на маленьку прохачку й усміхнулося:

— На жаль, не можу. Поспішаю дуже. Та й нема в цьому потреби! — Господар неба золотими пальцями торкнувся Білої жабки. — Хіба не відчуваєш, що ти вже квітка? Болотяна квітка. Біле латаття!

Біла жабка насправді відчула, як від дотику золотих пальців щось у ній змінюється. Всі жаби навкіл, зчудувавшись, попірнали на дно болота й позаривалися в мул.

Ніхто не знає, скільки часу вони там сиділи. Коли знову впливли, Білої жабки ніде не було видно, а на тому місці, де вони бачили її востаннє, виблискувала під сонцем надзвичайно гарна біла квітка.

Було це тоді, як тільки ще створювався світ, але болото й латаття нерозлучні й досі.

Ошуканець і Смерть

Жив собі один Ошуканець, та ще й який! Сто царств пройдеш, а спритнішого не зустрінеш! По стежках-доріжках розповзався поголос, що й місяць, якби був трохи ближче, опинився б у його руках; що Ошуканець може річку від'єднати від джерела; з ока непомітно зіницю вийняти! Ошуканець ті пустопорожні балачки мав за ніщо. До чужого рота не приставиш ворота. Якщо добро саме пливе в руки, то чого ж відмовлятися од нього!

Вирішив Ошуканець стати неперевершеним майстром свого ремесла. Подався він по містах шукати ліпшого, ніж він сам, майстра, щоб підрядитися до нього в учні й перейняти вміння. Дістався він так аж до тридесятого царства. А був Ошуканець красень писаний! Пальці на руках довгі й тонкі, обличчя мов із срібла викуте, довга русява чуприна спадає на оксамитовий камзол, на капелюсі червона квітка. Увійшов у шинок, усміхається. Чує — прибув купець, що овеці руна скуповує. Кого зустріне, нікого не мине, всіх обшахрує. Такого чоловіка Ошуканець і шукав. Чесну людину обдурити не бозна-що! Став Ошуканець усіх у шинку пригощати, а сам покрадьки за купцем стежить. А той уже звеселяється в душі. Не інакше, думає, багатий дурень батьківські гроші пропиває! Підсів купець до Ошуканця. П'ють. Братаються.

— Зіпсувався народ! Пройдисвіт на пройдисвітові! — б'є купець кулаком по столу, зітхаючи. — Боїшся мідяк у кишеню покласти...

— Якщо є друзі, знайдуться й гроші! — виклав Ошуканець три дукати на стіл: мовляв, купець може не турбуватися про гроші...

Життя — суцільна мука нестерпна! Ось він, учора ще щасливий чоловік, сьогодні проклинає свою долю. Дружина молода занедужала, він увесь статок програв у карти, й продавати більше нема чого, хіба що кілька сотень овець. Ошуканець згорьовано похитав головою, а купець почував потилицю й запропонував: гаразд, він дасть йому шістсот золотих за овець, порятує його від ганьби. Звичайно, хтось інший, може, дав би йому і втричі більше, проте хто знає, скільки доведеться чекати того іншого. Кладе купець торбинку із золотом на стіл, Ошуканець відсуває її од себе. Мовляв, не тепер, треба з батьком порадитися. Але купець так затявся,

що й слухати не хоче! І він, мовляв, не в тім'я битий: або зараз, або ніколи!

— Добре! — зітхнув Ошуканець, підхопив торбинку, а купець що духу помчав до кошари, аби вигнати овець, поки хтось інший не дав за них кращу ціну.

А Ошуканець? Розреготався і велів принести барильце вина.

— Хто голодний, нехай їсть! — сказав він. — Хто хоче пити, нехай п'є! Купець усіх пригощає...

Ошуканець їв і пив, пригощав усе село, а вранці зникли Ошуканець, найкраща дівчина і найпрудкіший кінь. Вітер пошлеш навздогінці, й той його не дожене. А якщо й дожене, то що з того? В Ошуканця кишенья дїрява. Він або прогуляє гроші з товариством у шинку, або роздасть по дорозі обірванцям. Даремно сиві діди вмовляють його відкласти щось на чорний день, Ошуканець лише сміється: у нього чорних днів не може бути!

— Дурні на світі не переводяться! — жартує він.

І суддям уже надокучило судити його. Ошуканець напам'ять знає усі закони, погоджується на будь-яку кару, проте немає такої тюрми, з якої він не втік би того ж таки дня. Мовляв, він не з тих, хто їсть хліб за рахунок державної скарбниці.

— Ваша справа судити мене, моя — втікати! — сміється він, сповнений презирства до продажних суддів і тюремних стражників.

— І чого вони скаженіють? Їхня справа — судити. Що суворіша кара, то більше слави. Хто знає, що робив би бог, якби не було диявола? — розводив Ошуканець руки, з кожним днем удосконалюючись у своєму ремеслі.

Чого ж дивуватися, що поголос про нього сягнув до сусіднього царства. Почула про Ошуканця одна молода мати, котра боролася зі Смертю за життя свого сина. «А раптом він може Смерть перехитрити! — подумала мати. — І врятує мого синочка!» З настирливістю трави чіплялася вона за життя малюка, не дозволяючи Смерті обірвати тонку павутинку. І Смерть була вражена її стійкістю, на мить їй навіть горло перехопило від гніву.

— Ти мусиш віддати мені сина, немає для нього зцілення, немає на світі людини, яка б принесла з життєдайного джерела ковток води для твого сина.

Скинулася мати, почувши це.

— Де це джерело? — запитала вона, а Смерть на весь голос розреготалася.

— А що даси мені, якщо я скажу?

— Все, що захочеш! — пообіцяла згорьована жінка.

Смерть ніколи не відзначалася поміркованістю.

— Віддай мені свої розкішні коси, свої очі, синіші від волошок, рум'янець і свіжість свого обличчя.

Мати все віддала і навіть жалю не відчула. Вона слухала, як за дев'ятьма горами й пустелями росте височенний ясен, що з'єднує рай з пеклом. Гілля його торкається сьомого неба, а коріння в серце землі вросло. Під ним струмує джерело життя. Хто вип'є з нього бодай ковток, позбудеться всіх хвороб, старості й житиме доти, поки життя йому не набридне. Але до джерела цього ще ніхто не діставався. А якщо хто й дістанеться, то зможе взяти один-єдиний ковток води. Як донести його синові? Як обхитрувати відьом, сизого орла й білу гадюку, що стережуть джерело?

— Як обхитрувати? — вигукнула мати і пригадала розповіді про Ошуканця. — Обіцяй зглянутися над моїм сином, і я знайду таку людину, — прошепотіла жінка, а Смерть знову розреготалася.

— Припустимо, знайдеш ти таку людину. А що ти їй даси? Багатства в тебе ніколи не було. А тепер і вроди немає. Хто заради тебе віддасть своє життя? — сказала Смерть, але мати вже не чула її слів.

Дедалі важче дихала хвора дитина. Треба недмінно добувати ліків. Сліпа, безволоса, притискуючи до грудей сина, вибігла вона на вулицю, благаючи всіх зустрічних допомогти їй знайти Ошуканця.

— Поки молодий місяць не дозріє, відпущено мені часу. Лише доти Смерть буде чекати. Знайдіть Ошуканця, життям єдиного сина вас заклинаю!

Доніс вітер до Ошуканця благання сліпої матері.

— Ти мене шукала? — запитав він, і вона, похиливши голову, розповіла йому про свою жахливу угоду зі Смертю. Не втаїла і про напасті, що чигають на того, хто знайде джерело життя, зізналася також, що можна взяти лише один ковток життєдайної води...

— Тобі вирішувати. Тобі одному під силу перехитрити Смерть. Якщо не допоможеш, тоді вже ніхто не зарадить біді! — закінчила мати свою розповідь і міцніше притиснула до грудей малюка, горло якого Смерть уже стиснула своєю крижаною рукою. — Мені нічого тобі дати...

Ошуканець замислився. Хто відважиться на вчинок, за який нічого не отримаєш, а життя можеш позбутися? І все ж... Нікому ще не вдавалося перехитрити Смерть — немає на світі хитрішого за неї! Глибоко замислився Ошуканець.

— Гарзд! — сказав він нарешті.— Отже, ти кажеш, що той єдиний ковток я, знайшовши джерело, не зможу випити? Тепер настала черга жінці задуматися.

— Не знаю, але я вірю, що ти врятуєш мою дитину! — Мати гірко заплакала й похилила голову.

Ошуканець поклав руку їй на плече.

— Я піду, проте нічого тобі не обіцяю...

Залишилася мати боротися за життя сина, а Ошуканець подався на пошуки джерела життя.

Довгою і небезпечною була дорога Ошуканця. Він збив ноги до крові, поки дійшов до третьої пустелі й побачив орля, що марно силкувалося вибратися з розколинки, хоча при цьому й звуку не подавало. Жінка говорила щось про сизого орла. Це ж було пташеня, з його пораненого плеча цебеніла кров, але воно вперто мовчало. Зглянувся Ошуканець над гордим пташам, витягнув його з розколинки, рукавом від своєї сорочки перев'язав крило й попростував далі, підбадьоруючи себе самого: «Раз живемо! Раз помираємо! Раз випадає у житті позмагатися із самою Смертю!»

Здолав Ошуканець і спрагу, і втому: дійшов-таки до дев'ятої пустелі. В собі він ні на мить не сумнівався, але коли над розжареним піском побачив височеного ясена, на спині його виступив холодний піт. А якщо не зуміє він перехитрити відьом? А якщо орел виклює йому очі? А якщо не втече він од білої гадюки? Нарешті Ошуканець збагнув, яка страшна небезпека чекає його. Що ж, раз жити — раз і помирати. Адже міг би він уже давно згинути на каторзі, могли б уже й кістки його в пустелі висохнути. Згадав Ошуканець, через що йому вже довелося пройти, й відразу легше в нього стало на душі. Зрештою, можна і в пуховику задихнутися, і від хвороби врізати дуба... Зачаївся Ошуканець за скелею, аби прослідкувати за першими сторожами.

Сонце пражило немилосердно, над піском наче жовте полум'я палахкотіло, а піщинки в розжарені іскринки перетворювалися. Але не зажмурився Ошуканець, не пішов шукати тіні. Що б не сталося, відступати нікуди! Навколо дивовижна тиша: ні шурхоту пташиних крил, ні шуму вітру. Виблискували на сонці золоті листки ясена, сріблясто мінився стовбур, а відьмами й не пахло і дзюрчання джерела не чутно. «Може, Смерть обдурила жінку?» — подумав Ошуканець і зненацька відчув, що сили його тануть, кудись діваються, наче вода в пісок. Почулося брязкотіння, дратівливі голоси. Напружив Ошуканець слух і зрозумів: баби сваряться. Напружив очі й бачить, що неподалік сидять біля казанка відь-

ми, роздмухують вогонь, кричать, очі одна одній готові видряпати.

— Нема його! Навіщо ти його відпустила? — заволатала перша. — Що ж мені тепер до кінця світу сторожувати замість нього?..

— Звичайно! А хто ж інший приніс би нам трави? — вигукнула друга. А тоді приклала долоню до вуха й прислухалася.

Ошуканець насторожився, але нічого не почув, тільки побачив, як з другого боку скелі виростає гігантська тінь якогось птаха. Підняв очі в небо й затремтів. Ой леле, ну й притуга: на птахові пір'я зі срібла, кігті й дзьоб залізні. Світ пішов кругами перед Ошуканцем. «Тут тобі, дурню, і кінець настав!» — подумав, але тінь орла промайнула над ним. У кількох кроках од скелі орел каменем упав на пісок і заговорив людським голосом:

— Не бійся, я твій боржник! Орля, якому ти допоміг, мій син, тож проси в мене все, що захочеш!..

Ошуканець від подиву аж рота роззявив. Знесилюючись по горах і пустелях, він усе сушив собі голову, як перехитрити страшного сизого орла, а він йому ще й допомогу пропонує! Помітив Ошуканець, що птах нетерпляче жде його відповіді, та й випалив:

— Дай пройти! Дозволь з джерела ковток води взяти!

Здригнувся Ошуканець, як побачив, що величезний орел дряпає кігтями скелю так, що з-під них іскри вилітають, однак повторив своє прохання. Цього разу здригнувся птах.

— Не можу я тебе пропустити! — сказав він. — Мене поставили тут першою сторожею... Але... якщо обіграєш мене в карти — пропущу. Втім, де тобі тягатися зі мною... — витяг орел карти з-під крила, розкидав їх дзьобом по скелі й запропонував:

— Здавай перший! Умову знаєш. Виграєш — пропущу, програєш — проковтну. За сина я тобі вельми вдячний, але все одно проковтну, коли виграю. — Змахнув птах головою, суворо крилами вдарив, а Ошуканець схилився перед ним у доземному поклоні й мовив:

— І за це спасибі. Твоя справа — сторожувати, моя — страшну гру вести... — Всміхнувся Ошуканець сам до себе: карти він знає, як свої п'ять пальців розрізняє, по запаху чує кожну.

— Починай! — роззявив орел свого страшного дзьоба, а Ошуканець сміється. — Не смійся, грай!

І почалася гра! Виграв Ошуканець першу партію. Орел переміг у другій. Потім Ошуканець виграв двічі поспіль, але тут орлу надокучило.

— Давай зіграємо востаннє! — сказав він. — Немає сили терпіти. Надто вже солодко пахне людським м'ясом!

Почали грати. Як тремтіли руки Ошуканця, коли він здавав карти! Як витріщав орел свої зголоднілі очі! Ось уже й сонце сідає. І нараз Ошуканцеві здалося: орел карту пересмикнув. Затим сумнів узяв орла.

— А ти не пересмикуєш? — запитав він.

Ошуканець заперечно похитав головою.

— Не пересмикую і не шахрюю! — обурився він, а потрібна карта в нього про всяк випадок була прихована під язиком.

Орел скрикнув, повернувся подивитися, що йому в спину стрельнуло, а Ошуканець виплюнув карту й сплеснув руками:

— Я виграв!

— Бачу! — похнюпився орел. — Чи везіння, чи вміння тебе вирятувало, не знаю. Але вітаю. Мене ще нікому не вдавалося перемогти. Тепер слухай і запам'ятовуй: за сьомою скелею відьомське лігво, а вони ніколи не сплять. Лише на світанку їх ненадовго зморить сон, але й тоді вони одним оком дивляться. Побачать тебе — відразу в камінь перетворять. Поглянь на каміння перед їхнім лігвом. Побачиш на ньому чимало людських очей. Лише їх і залишили людям відьми. Гадаєш, ти один до джерела добиваєшся?

— Нічого я не гадаю! — відрубав Ошуканець. — Кажі коротше. Я знаю, що не на пироги йду. Що робити, коли їх сон зморить?

— Не спіши, відчайдуше! — забив орел крилами так, що каміння полетіло з кручі. — Не кидайся стрімголов назустріч своїй загибелі. Адже відьом мучить безсоння, тому й послали мене по траву на далекий острів у морі. Тому й казанок приготували. Я їм підмішаю у зілля сон-траву. Ти від неї так заснув би, що більше ніколи й не прокинувся б. А вони заснуть лише на якусь мить. Ти цю мить підстережи, зірви з їхніх голів хустки й тікай. Відберуть — прощайся з життям. Якщо відбіжиш на сто кроків — дадуть тобі за хустки все, що попросиш. У тих хустках їхня сила!

Ой, як не хотілося орлові відпускати гостя! Дуже скучив він за людським м'ясом, а тут такий ласий шматок вислизав від нього.

— Іди швидше! — заволав він. — До твого приходу сон-трава вже в казанку буде.

«А раптом обдурить?» — засумнівався Ошуканець, але робити нічого — попрошкував він, благаючи в душі, щоб не вийшов на небо місяць. Однак місяць за якусь часинку з'явився на західному небосхилі. Пришвидшив Ошуканець крок, щоб дістатися до відьомського лігвища раніше, ніж місяць дійде до зеніту. Підкрався він до сьомої скелі, бачить: відьми варять траву й стиха наспівують:

*Варися, травичко, варися,
Вернися, о сонє, вернися...*

Булькає вода в казанку, а відьми перешіптуються, вовтузяться.

— Щось запахло людською кісткою! — сказала відьма, котра сиділа до Ошуканця спиною, а в того кров захолола в жилах, як побачив він купу каміння з очима, з яких котилися сльози. — Із-за спини дух іде. Поглянь-но!

— Таж не сліпа! — заверещала друга відьма, люто помішуючи вариво. — Не набридай. Сьогодні й так ні на мить не заснути!

«І мені також! — подумав Ошуканець. — Хіба тут до сну?» Довкола плакало каміння, і місяць уже почав заходити. Ноги в Ошуканця затремтіли, проте вороття не було. Відьми відразу б його вчули, бо вітер дув із заходу. «Тільки вперед, а там що буде, те й буде!» — визирнув Ошуканець із-за скелі. Відьми пили своє пійло. «Пора!» — сказав сам до себе Ошуканець, коли побачив, що сон таки здолав відьом. Підскочив Ошуканець до них, позривав з голів хустки й кинувся навтьокі. Відьми тут-таки посхоплювалися — і за ним. Біжить Ошуканець швидше від вітру, а все одно відчуває на потилиці дихання страшних переслідувачок. Зненацька відьми стали мов укопані й заскімлили. Вмовляють, закликають його повернути хустки, а Ошуканець тільки посміхається: в його руках могутня сила, він-бо пробіг сто кроків!

— Поверни хустку, душе людська! Дам тобі цілий мішок срібла! — просить одна відьма, проте Ошуканець лише хитає головою.

— Віддай хустку, душе людська! Матимеш щирого золота цілий мішок! — вмовляє друга відьма, але Ошуканець і від неї відмахнувся.

«Яке золото! — думає він. — Тут про голову йдеться. Віддаси їм хустку — миттю каменем обернешся!» Стиснув він у

руках хустки з усієї сили й нараз збагнув: тепер відьми нічого не зможуть йому зробити. Ті теж зрозуміли: Ошуканець знає їхню таємницю, не встигнеш і оком змигнути, як він їх задушить. Але навіщо Ошуканцеві мертві відьми?

— Що ти хочеш від нас? — запитують вони голосно і жалібно.

— Проведіть мене мимо білої гадюки, я візьму ковток живої води, а потім ідіть, куди хочете! — всміхнувся Ошуканець.

Однак чому відьми мовчать? Хитають головами, кажуть, що не можуть провести його мимо білої гадюки. Це їм не під силу.

— Значить, мені не під силу віддати вам хустки! — розреготався Ошуканець.— Але мені під силу вкинути вас у казан і розвести під ним добряче багаття...

Зрозуміли відьми, що ніяк не відкрутитися їм, і старша прохрипіла:

— Віддай наші хустки і ми відкриємо тобі таємницю.— Відьма стишила голос і щось ледь чутно прошепотіла Ошуканцеві. Навіть вітер, хоч як прислухався, не почув, що вона сказала.

— Гарзд, так і буде! — мовив він.— Тільки хустки я вам поверну тоді, коли прийду назад. Щоб не одурили мене...

Заквапився Ошуканець, не прислуховується до відьминих прокльонів, розуміє, що мусить дістатися джерела раніше, ніж перший промінець сонця впаде на нього. Бо, якщо запізниться, то Золотокоса, яка стоїть на третій сторожі, знову перетвориться в білу гадюку, і тоді... прощай життя! Проте, якщо він з'явиться там надто рано, то також втрапить на гадюку. Золотокоса має свою подобу тільки тоді, коли сонце з місяцем розминаються. Треба відвести їй очі й поцупити сорочку, ковток води взяти й чимдуж тікати, але перед тим повернути сорочку.

Яка ж тут спритність потрібна! Яка витримка! Цього ніхто не знає, бо від джерела ще ніхто не повертався.

Відчуває Ошуканець, що в нього від страху аж зуби цокотять. Дивиться він, а перед ним уже ясен шелестить золотим листям. «Назад вороття немає! — каже він сам собі, ледь стримуючи тремтіння в колінах.— Згинеш, дурна голово. Сам себе обдуриш!»

Рушив Ошуканець, і в цей час гадюка обернулася золотокою дівчиною. І такою вродливою, що він і про сорочку забув, а пішов просто до джерела. В останню мить спохопився, взяв сорочку й набрав у рот добрячий ковток води. Половину

під язик сховав, половину за щоку — і чимдуж помчав назад.

Промінь сонця ще не торкнувся води, а Ошуканець уже був далеко від лиха. Який переможний вигук вихопився б з його грудей, якби в роті не було води! З вершини гори він кинув сорочку й помчав далі.

Миттю Золотокоса обернулася білою гадюкою й кинулася за ним. Але диво дивніше! Що хутчіше неслася гадюка, то більше росла відстань між ними. Мчить Ошуканець, мов на крилах, тільки вітер співає солодку пісню в його вухах. Дістався він до лігва відьом, схопив їх в оберемок, пов'язав одна з одною і рукою показав, аби каміння знову в людей перетворилося. Проте без хусток це було їм не під силу, а повернути їх відьмам Ошуканець не наважувався, бо вони миттю б і його каменем зробили. Підняв він відьом і кинув їх у полум'я разом з їхніми хустками. Запалахкотів вогонь, смердючий дим шугнув у небо, і тієї ж секунди орел опустився перед Ошуканцем.

— Бачу, не з порожніми руками повертаєшся! — мовив він.

Тим часом каміння заворушилося і поперетворювалося в людей. Але орел навіть голови в їхній бік не повернув, а підхопив Ошуканця, посадив на спину й злетів у височінь. Яксь мить — і вони вже над хмарами. Як пекло сонце! Як свистів вітер! «Упадеш, кісток не збереш!» — здригнувся Ошуканець, забувши, що в нього в роті цілюща вода. Зненацька орел зробив коло і сів на полонину в горах.

— Далі добувайся сам! — прохрипів орел. — Тут моя сила закінчується!

І він полетів, залишивши на долоні Ошуканця лише пір'їнку. Якби її не було, Ошуканець подумав би, що то все сон. Однак роздумувати було ніколи: час, що його визначила Смерть, закінчувався. Уявив Ошуканець славу, яка на нього чекала, проте тут-таки замість слави перед його очима постала нещасна мати. Заквапився Ошуканець. В одну мить скотився в долину, побачив бідненьку хатину жінки й заляк на місці, наче закам'янів у місячному сяйві: а раптом Смерть його випередила, раптом узяла гору над матір'ю? А якщо дитина вже померла? Він ледь подужав кілька метрів і відчинив двері.

У хатині нічого не змінилося: мати притискувала сина до грудей, а Смерть переможно шкірилася в закутку.

— Ну що, прийшов? — заговорила Смерть, щойно побачивши Ошуканця на порозі. — Напевне, нічого в тебе не вийшло? — Йї хотілося розізнити Ошуканця, аби він спересердя розтулив рот і вилив воду.

Але Ошуканця на полові не зловиш! Здогадався він, що треба робити, підбіг до дитини й випустив краплю води йї на очі — хлопчина розплющив їх; друга крапля потрапила йому на уста — всміхнувся малюк; третя грудей торкнулася — й хлопчик став дихати глибоко і спокійно.

— Але мати на все життя потворою залишиться! — зловтішно крикнула Смерть, однак Ошуканець і тут не дав себе обдурити.

Життєдайна крапля промила очі молодої матері — й голубим світлом наповнилися чорні очні ямки; друга крапля впала їй на голову — і водоспад золотих кучерів огорнув їх щоки. Воду, яка залишилася під язиком, Ошуканець проковтнув і, озирнувшись на Смерть, вигукнув:

— Чого ж тепер мовчиш, кістлява?

Але там, де стояла Смерть, було порожньо. Вона немов крізь землю провалилася. А Ошуканець? Що сталося з ним? Він і досі ходить по землі. Недаремно ж він цілющу воду проковтнув і Смерть подолав! І досі він живий-живісінький.

Ясеновий листок

Листок ясена тріпотів на гілці, всміхався й наспівував:
— Найзеленіший я і найкращий. Ніхто зі мною не зрівняється...

Але й на інших деревах листя було зелене, весь ліс був зелений, крім листя берези, яке вже набувало золотавого осіннього кольору. Листок ясена гадав, що з березою щось сталося, адже бути жовтим тоді, коли все в лісі зелене — сумно й навіть непристойно. «Треба постежити за нею, довідатися, що вона замислила, чого хоче?» Листок ясена підозріло прислухався, про що шелестить між собою листя берези, але воно гомоніло про те ж саме, що й інша зелена братія, і так само тріпотіло на вітрі.

Вирішив ясеновий листок звернутися за порадою до найстарішої гілки, але тій ніколи було баляндрасити: наближалася осінь, і вона старанно готувалася до неї. Тоді листок відважився звернутися зі своїм запитанням до сонячного промінця. Але малий непосидько ні на мить не хотів зупинитися.

Дні невблаганно відлітали один за одним, а листок ясена тріпотів собі на вітрі, всміхався і безтурботно наспівував:

— Найзеленіший я і найкращий, ніхто зі мною не зрівняється...

Він навіть не помічав, що з кожним днем стає дедалі прозорішим і легшим, що все ближче підкрадається до нього

пронизливий осінній вітер. Тільки на землі, між листям берези, він зауважив, що став зовсім жовтим, але бадьоро всміхнувся: «А що в цьому поганого? Хіба все листя довкола мене не стало легеньке й жовте?» Листок ясена підняв голову вгору, проте відразу ж сором'язливо опустив її додолу. Високо-високо, на вже оголеній гілці, зеленів один-єдиний листок і безтурботно наспівував:

— Найзеленіший я і найкращий, ніхто зі мною не зрівняється...

А сонце однаково кидало своє осіннє проміння і на листок, що жовтів на землі, й на той, що осиротіло висів на гілці, яку злегка похитував вітерець.

Королева і садові ротинки

У ті часи, коли річки ще текли в небо і перетворювалися там у веселку, королева Синього королівства вважала себе за найщасливішу на світі. Мабуть, вона залишалася б при цій думці до кінця своїх днів, якби не її непереборне бажання бачити своє зображення скрізь, куди б вона не перевела погляд. Від пустелі Калахарі до Полярного кола, від Синього королівства до Сьомого небесного вінка не було художника, який би не знав про цю її пристрасть. У Синьому королівстві не було стіни, з якої не усміхалося б щасливе обличчя королеви. А художники змагалися в тому, хто вправніше відобразить її на полотні.

Настав час, коли ні в королівському палаці, ні в королівстві не залишилося й вершка вільної площі, проте художники не припиняли роботи. Їхній ентузіазм не піддавався ніякому описові, і з кожним новим поколінням художників королева на портретах ставала дедалі молодша і чарівніша. Той, хто не знав, кого зображує картина, міг подумати, що перед ним донька чи внучка королеви, але сама королева була задоволена. Щастю її заважали тільки дзеркала.

— Що це за баба? — запитала якось королева, понуро глянувши на своє відображення в дзеркалі. — Невже в моєму палаці є й такі? Виженіть її, нема чого псувати повітря нашого щасливого королівства... — додала вона. Міністри й

радники розгублено Perezирнулися, але вже назавтра з палацу й щасливого Синього королівства всі дзеркала зникли. Королева знову могла спокійно прогулюватися коридорами свого палацу й вулицями міста, а художники, як і раніше, відображали на картинах її усмішку. В королівстві тепер не було жодного художника, який хоча б раз не намалював королеву, але й королева виказувала великодушність: отримавши свій портрет, вона люб'язно дозволяла їм малювати все що захочеться — від полиску сонця на воді до гри хмар у небі! Зрозуміло, метелики й квіти теж тішать погляд, хоч їх не порівняєш з величним обличчям ясновельможної королеви. Усі підданці і всі художники добре це затирили й ніколи не забували. Аж ось з'явився художник, про якого всі казали, що він неперевершений майстер.

— Ану покажи, що ти вмієш! — сказала королева, зручно вмостившись у кріслі.

Художник натягнув полотно й зробив пензлем перший мазок. Придворні дивилися на нього, широко розплющивши очі. Вигуки подиву вирвалися з їхніх грудей, коли птах, намальований на картині, повернув зненацька голову, змахнув крильми й полетів.

«Мене не обманули! — подумала королева. — І справді, те, що намальовано на картинах цього художника, оживає і живе, навіть тоді, коли намальований давно вже лежить у землі...» Зрозумівши це, королева всміхнулася: її життя і влада стануть вічними. Тому вона подарувала художникові наймилостивішу свою усмішку й мовила:

— Намалюй мене!

— Не можу, ваша величність! — Художник уклонився королеві. — Дар, який я отримав при народженні, даний мені за однієї умови: я маю право малювати лише хмари, квіти й птахів. Поки є на світі квіти, той, кого я намалюю, помре або перетвориться на квітку! — Художник іще раз мовчки вклонився королеві. Та замислилася: усе виявилось складнішим, ніж можна було собі уявити, а художник виказав зухвальство, і для науки іншим його треба було б укоротити на цілу голову. Проте цим королева і себе позбавила б вічного життя. Спохнурніла королева, вчулося їй, як за спиною мчить старість зі смертю. Ні, з художником нічого не повинно статися, аж поки він намалює її портрет.

Дивний талант художника відібрав у королеви спокій. Вона вже не могла ні їсти, ні пити. «Поки є на світі квіти, той, кого я намалюю, помре або перетвориться на квітку!» — сказав він. «Поки є на світі квіти... То їх більше не буде!»

Королева Синього королівства сплеснула в долоні й наказала своїм міністрам:

— Даю вам три дні, і щоб за цей час у моєму щасливому королівстві були знищені всі квіти. Всі до одної — від троянди до кульбаби!

— Це неможливо, ясновельможна королево! — прошепотів один з королівських міністрів.— Навіть якщо ми за три дні винищимо всі квіти в нашому Небесному королівстві, вони знову проникнуть до нас із сусідніх держав! Якийсь підземний корінь, довга лозина, крилате насіннячко...

— Якщо так, обгородіть королівство! З корінням вирвіть кожен квітку, стеблину й кожен травиночку, яка може зацвісти... Спаліть коріння і насіння! Віднині й на віки вічні я не хочу бачити в своєму щасливому королівстві квітів, хоч якого б вигляду й кольору вони були! — Королева розгнівано пішла в свої пишні покої, а молодого художника наказала замкнути в найвищу й найнепрístupнішу вежу. Вийде він з неї лише тоді, коли в королівстві не залишиться жодної квітки, аби спокійно, не боячись грізних пророкувань, намалювати світле обличчя королеви. А поки, мовляв, нехай відпочиває і набирається сили. Усмішка королеви на портреті має бути такою чарівною, щоб сотні майбутніх поколінь, глянувши на її портрет, не могли стримати захоплення.

Навколо королівства почала рости висока прямовисна стіна, об яку розбивалися навіть вітри. Але робота посувалася повільно, і королеві здавалося, що смерть наближається до неї швидше, ніж росте стіна. Вона наказала будівничим прискорити роботу. Проте наглядач за роботами послав королеві звіт про те, що муляри й без того вибиваються з сил.

— Що собі думає цей зухвалий підданець? — не на жарт обурилася королева.— Доки можна випробовувати королівське терпіння? Великі справи завжди вимагають великих жертв! — Королева видала наказ замурувати голову наглядача в стіні. Однак лише після того, як злетіло з десятків голів, робота стала посуватися швидше. Разом з камінням у стіну замурували живих людей. Підданці не дукати! Щоб випускати дукати, треба знайти золоту жилу, а діти не перестають народжуватися.

Життя королеви Синього королівства вже наближалось до кінця, коли стіна нарешті була збудована й квіти знищені чи, радше, майже знищені. Якби раніше хтось сказав королеві, якими впертими бувають квіти, вона б нізащо не повірила. Що за нечуване зухвальство? На кам'яних осипах і в пусте-

лях, у лісах і на болотах квіти й далі росли. Їх знаходили й там, де винищували особливо ретельно. І рука людини, і вогонь були безсилі. Квіти сходили й розцвітали, наче під рукою дбайливого садівника, а королева чекала і вже втрачала терпіння. Невже квіти могутніші від королівського наказу й королівського терпіння? Невже через них вона позбудеться вічності?

Наказала королева всім без винятку в її королівстві, в кого є руки й очі, покинути свої справи і йти на війну з квітами. Заснували рицарський орден винищувачів квітів, і рицарі розійшлися по всьому королівству. Лише юнаки з соколиними очима могли стати рицарями ордену «Квітобої», й вони не знали жалю. Кожного, у кого в його маєтностях чи околицях була знайдена бодай одна хирлява квіточка, чекала смерть. Тож не дивно, що невдовзі королівство стало таке сіре, як найсіріша миша. Метелики й бджоли відлетіли, а балакуче птаство переселилося подалі від королівства.

Нарешті настав час, коли художник міг розпочати роботу над портретом ясновельможної королеви. Придворні, остовпівши від підлесливості, спостерігали, як художник переносить на полотно парадне вбрання королеви, сяючу в'язь її черевичків. Цілих два дні тривала ця робота. Відгороджений високою стіною, королівський сад був сірий і порожній. Ніякій квітці сюди не пробитися! Всі з нетерпінням очікували, коли художник почне малювати обличчя королеви. Однак, щойно він означив на полотні ясновельможне підборіддя, якийсь хлопчак вигукнув:

— Садові ротики на стіні!

Художник відразу не почув крику хлопчача. Його пензель бігав по полотні швидко і впевнено. Молода й прекрасна королева всміхалася на полотні величніше, ніж будь-коли. Залишалося тільки намалювати зіниці — й королева прозріє, заговорить і оживе на вічні часи. Але зненацька художник скрикнув і відкинув пензля від себе. Пізно. З полотна повільно стали щезати риси королівського лиця, і на очах у всіх королева перетворилася у квітку. Все вище й вище здійснювалася квітка з комірця королівської сукні на полотні і в кріслі; не минуло й хвилини, як від королеви та її вбрання не лишилося нічого. Замість обнизаних перснями рук королеви сяяли ніжні зелені паростки, а по кріслу повзла повійка з краплинками роси на листочках. Пополотнілі від жаху придворні й міністри мовчки презиралися, а хлопчак знову закричав:

Садові ротики на стіні!

Цього разу його крик наче розбудив натовп придворних.
— Дурниці меле хлопчисько! — сказав перший міністр королеви. — Звідкіля взятися на стіні садовим ротикам? Сад тисячу разів перекопали, а стіна складена з каменю: на камені квіти не ростуть.

— Несіть сюди драбини! — наказав другий міністр королівства.

Але перш, ніж принесли драбини, два найспритніших юнаки вибралися на стіну, на якій, наче впавши з неба, сяяли

слабенькі паросточки садових ротиків, сміючись з усіх королівських указів.

Надаремно шукали придворні королеву. Якийсь час, наче вірні собачки, ще лежали перед кріслом пістряві черевички королеви, а потім і вони зникли. Куди зникли — цього навіть вітер, що приніс казку про квіточку, яка перемогла королеву, не знає...

Чайна скеля

Далеко в морі, в одному з чайних гнізд, що густо обліпили скелю, лежали три яєчка. Майбутня мати терпляче висиджувала їх, хоча це було не просто: хижі птахи так і чигали навкруги, очікуючи, що чайка хоч на мить покине гніздо. Але та, незважаючи на голод, незрушно сиділа в гнізді. Довго, дуже довго вона чекала появи чаєнят. І нарешті вони подали ознаки життя: ось перше пробило шкаралупу, тоді друге, а третє чомусь зволікало. Здавалося, що йому бракує силовки, що воно ніколи не зможе вибратися з міцної шкаралупи. Все ж по якимсь часі й воно з'явилося на світ: безпомічне і незграбне.

— Боже, яке ти огидне! — сказав найстарший брат.

— Бридкішого ще не було серед нас! — хором додали чаєнята, що купчилися довкола, а мати сором'язливо схилила голову.

Двоє старших росли, як з води, і виділялися серед усіх одноплемінців своєю вродою. Незабаром вони вже вкрилися густим пір'ям... А що ж найменше? Їло воно не менше, за своїх старших братів, але й далі було таке, як народилося.

— Що ж мені робити? — звернулася мати за порадою до найстарших, найдосвідченіших чайок. — Як йому допомогти, щоб виростло?

— Принеси йому голубу рибу! — порадила сусідка ліворуч.

— Укради в рибалок омара! Може, від його м'яса мале подужчає? — запропонувала одна з найрозумніших чайок, але інша, яка сиділа на виступі, зауважила, що чаєняті зможе допомогти лише м'ясо морської черепахи.

Спробувала мати і перше, і друге, і третє, але все надаремно — наймолодший син все одно не ріс, не з'являлося на його тілі й жодної пір'їнки. Він цілими днями лежав і безпорадно

дивився в морську далечінь, де його старші брати разом з іншими пробували міць своїх крил.

Невдовзі все чайне плем'я стривожилося. Терміново була скликана рада племені, але ніхто, навіть найстарший її член, не пам'ятав, щоб коли-небудь у їхньому племені було щось подібне. Ніхто не міг порадити, що ж чинити нещасній чайці.

«Може, риби мудріші?» — подумала вона одного дня і, вхопивши першу-ліпшу, звернулася до неї:

— Подарую тобі життя, якщо даси тямущу пораду!

Але й та не знала, що робити.

— Даремно ти думаєш, що ми, риби, мудріші! — сказала вона сумирно.— Краще звернися до черепахи Кам'яної спини. Вона така стара, що в неї від старості навіть плечі скам'яніли. Черепаха все знає, все пам'ятає, навіть пригадує, як народжувалося наше море. Коли ж і вона не знає, як зарадити твоєму лихові, тоді цього ніхто не знає!

— Я про неї нічого не чула. Де вона живе?

— В печері. На самісінькому дні моря!

— Дарую тобі життя, тільки пливи до старенької і запитай у неї, що ж мені робити? — мовила чайка і кинула рибу в море.

Не тямлячи себе від радощів, риба поспішила в печеру на дні моря, де стояла така темінь, що й серед білого дня нічого не побачиш. Усе ж риба відшукала черепаху в глибині печери й низько вклонилася їй:

— Прийшла до тебе за порадою, матінко Кам'яна спина! — І розповіла черепаці про чайчине горе.

Проте й найстаріша мешканка моря не знала, чим тут можна зарадити їй, подумавши, сказала:

— Залишся тільки чекати: ачей, малий усе-таки виросте...

Вислухавши пораду сиводавної черепахи, мати скорилася долі. День у день вона чекала чуда... Щодня літала в морську далечінь і приносила синові найбільшу і найсмачнішу рибу. Він її притьмом ковтав, але не ріс.

— Біда з тобою! — говорили йому старші брати.— Може, ти зовсім і не чайного роду?

— А чийого ж він роду? — відганяла їх од малюка мати.

А той до всього ще й мовчав. Але одного разу, коли налетіла зграйка чаєнят і напала на нього за те, що він тільки переводить їжу, схопився малий на ноженята й мовив:

— Ще побачимо, чи переводжу!

Мати знетямилася від щастя. Нарешті її найменший заговорив! Її радощам не було меж, але старші брати не переставали підсміюватися над малим:

— А що ж ти таке зробиш? — питали вони один поперед одного. — Може, полетиш? Чи спіймаєш рибу?

— І полечу! І спіймаю! — запально вигукнув малюк. — І літатиму вище й швидше від усіх вас!

Всі пташенята, які чули його слова, засміялися у відповідь. Найстарший брат під'юджував його, щоб він ще щось сказав на потіху одноплемінцям, які оточили брата щільним колом, але той уперто мовчав.

— Він ні на кого не схожий, тому такий бридкий! — вирішила Рада племені. — Кинемо його в море.

— Тоді й мене кидайте! — вигукнула мати і розправила над малюком крила, аби хоч якось прихистити. — Або дайте йому спокій!

— Що ж, дамо йому спокій, — сказав проводир племені. — Але знай, що з твого найменшого сина ніколи нічого путнього не вийде!

Запальним словам малюка повірила тільки мати.

— Ти будеш, будеш літати, — шепотіла вона, кладучи перед ним рибу. — Будеш найгарнішою і найвідважнішою чайкою на всі три моря!

Поївши, малюк раз по раз піднімав голову й помахував крильми, наче хотів злетіти. Це смішило птахів навколо.

— Дивись, летить! — хихотіли вони дружно, але чаєня не зважало на їхні глузи. Лише невтомно клювало рибу й трудило крила.

Так і літо настало. Над морем стояла така неймовірна спека, що риба ховалася від неї на дно моря. Одного вечора над Скелею чайок з'явився Місяць, і, забачивши його, чаєня уже не відводило погляду всю ніч. Йому здавалося, що в ніжному струмуванні місячного сяйва воно могло б злетіти високо-високо над морем. Але щойно Місяць заховався за хмари, воно знесилено впало в гніздо.

А Місяць кожену ніч все круглішав. Від його сяяння сріблилося і небо, і море, та й крильця малюка, які він силкувався розправити, виблискували сріблом. Так тривало дев'ять ночей. Дев'ять ночей Місяць ніжно сріблів дерева і скелі, небо і море. Дев'ять ночей чаєня захопленим поглядом проводжало Місяць, а на десяту змахнуло крильми й полетіло у височінь, назустріч Сонцю, що уже впливало на небокрай.

Чайки не вірили своїм очам: невже це немічне здихля справді полетіло? І гуртом — за ним, аби зблизька постежити, але і найшвидші не могли його наздогнати. Він, мов срібна стріла, зник у безкраї неба. Потім так само швидко упав на

гладінь моря, підхопив рибину, відніс її в материне гніздо й знову стрілою понісся увись. Так літав, поки Сонце потонуло в морі. А з сутінками повернувся до матері, яка знову сиділа на яйцях. У дзьобі в нього була величезна рибина. Такої ще ніколи жодна чайка не ловила. Проте й мати, й інші чайки зі зграї дивилися не на рибу, а на нього, колишне німічне чаєня. Ніхто не вірив своїм очам, бо перед ними було не безпомічне перелякане пташеня, а могутній птах, якого на Скелі чайок досі не бачили: потужні й гнучкі крила вкриті сріблястими пір'їнами, а дзьоб і кігті — рожевіші від коралів. Тільки пір'я на грудях було білим, з ледь помітним перламутровим полиском. Високо в небі, з розпущеними крилами, він був схожий на срібну хмарину, на летючого брата Місяця. Може, тому, а може, і з якоїсь іншої причини чайки стали передавати з уст в уста легенду про те, що колишне німічне чаєня — брат Місяця. Срібний птах на те тільки всміхався і з кожним днем злітав усе вище. Даремно намагалися молоді відчайдухи наздогнати його. Всю рибу, яку він ловив у морі, Срібний птах віддавав матері. Чайки питали одна в одної, що ж він сам їсть, куди лежить його щоденна дорога, коли він зникає в небі? Ніхто нічого про те не знав, а Срібний птах мовчав.

— Глянь на нього! Яким став сильним і незалежним! — заздрісно перешіптувалися старші брати, жадібно ковтаючи рибу, яку приносив з ловів їхній молодший брат.

На всі розпитування Срібний птах тільки здвигав плечима. Нічого не відказав він і на запитання проводира чайного племені: чи справді Місяць йому брат? Якщо ні, то нехай пояснить, чому ж він не схожий на своїх старших братів?

— Поясни! — наполягав проводир племені. Але Срібний птах ніколи нічого не пояснював. Він стрімко злітав у небо, а по якимсь часі знову повертався на Скелю чайок. Так тривало, поки в матері вилупилися маленькі чаєнята. Знову їх було троє і всі росли, мов із води. Коли малюки вже почали пробувати міць своїх крил, однієї, повної місячного сяйва ночі, Срібний птах полетів і більше не повернувся на Скелю чайок.

Але й досі поміж рибалок можна почути легенду про те, що десь далеко в морі є скеля, на якій зупиняється перепочити Срібна чайка. Втім, про те в чайному племені ніхто не відає, там думають, що Срібний — на Місяці. А хмари й вітри вміють берегти таємниці. Хвилі — також! Тому досі ніхто й не знає ні того, де Скеля чайок, ні того, чи оті плями на розпроміненому срібним сяйвом обличчі Місяця — справді тінь від чайних крил?

Місячна квітка

Високо над землею, наче плетені кошики, підвішені до неба, гойдаються вежі міста. В одній з них живе хлопчик Ясен. На дітей, птахів і хмари він і не дивиться. А чого на них дивитися? Всі чудеса на світі Ясен бачить у своїй чарівній скриньці. Що йому діти, птахи і хмари? Для чого йому спускатися зі своєї скляної вежі? Вітер його не шмагає, каміння і колючки не ранять. На м'якому спить, по м'якому ходить. Пташиного молока йому не вистачає! Чому ж тоді не росте Ясен? Чому сама тільки голова у нього все більшає і більшає?

Журливо дивляться на нього батько з матір'ю: на тонкій шийці, мов кулька на ниточці, хитається величезна голова. Справжнє лихо! Невже синок так і залишиться потворним? Де знайти ліки? Що робити? У кого тільки батько з матір'ю не просили поради, і кожен своє пропонував.

— Дайте дитині молока з медом! — казала бабуся.

— Лиху хворобу лікують лихою травою! — переконував їх травник, а хлопчик байдуже здвигає плечима і дивиться у свою чарівну скриньку, вуха як два лопухи, а очі на все обличчя, тільки їх і видно.

Тут дід Мілія і каже:

— Нехай хлопчик іде з дому, інакше погано йому буде. Без Місячної квітки він не видужає!

— Ми знайдемо цю Квітку! — вигукнули батько з матір'ю.

— Хлопчик повинен сам її знайти! — сказав дід Мілія.

— Але ж він як кульбаба! Вийде з дому, і його перший подув вітру понесе, мов осіннє листя! — захищали сина батьки. — Краще ми замість нього пошукаємо Квітку!

— Він сам повинен її знайти! — Дід Мілія узяв Ясена за руку, відчинив двері й мовив: — Іди, синку, й не обертайся! Квітка чекає тебе на вершині Срібної гори.

Вивів дідусь Ясена на вулицю. Але куди там! Вулиця у кам'яну сорочку вирядилася: де тут Квітці вирости? Підвів Ясен голову і бачить: кам'яні вежі небо загородили, тільки подекуди виблискують сині клаптики. А хіба без неба розів'ється квітка?

Пішов хлопчик далі. Поніс його бурхливий людський потік кам'яними ущелинами вулиць, зі всіх боків натискують, штовхають, об стіни шпурляють, наче річкову гальку... Від страху мурашки поповзли по спині Ясена: от-от затягне його людська ріка. Повернув він і кинувся назад додому, але на порозі дід Мілія стоїть, проси не проси — двері не відчинить!

— Квітка чекає на тебе! — каже він. — Іди й знайди її, інакше так і залишишся потворним, лише голова буде рости!

Рушив Ясен знову в путь-дорогу. Ішов він, ішов, лік часу згубив, аж тут вулиця скінчилася, зблиснув лужок, зажебонів струмок. Вибрався Ясен з кам'яних хащів, але не радує його ні луг, ні струмок, лякають птахи й кущі. Батогів ожини він ніколи не бачив, а один візьми та й зачепися йому за литку, рве шкіру, кров цвіркнула.

— От проклятуца! — скрикнув хлопчик і давай рвати батогів і топтати їх. Не чує і чути не хоче, як ожина просить його пожаліти її, не губити.

— Не рви мої батогів, змилуйся наді мною! — стогне ожина, проте Ясен і голови не повернув.

Покарав ожину і пішов собі далі. От дурний так дурний! Щастя своє прогавив — і хто знає наскільки? Знемігши від втоми, сів Ясен, не глянувши куди сідає, адже він звик сидіти на м'якому. Але що ж це таке, що так кусається, вогнем пече?

— Хто ви такі? — питає.

— Мурахи! — відповідають йому. — Хіба не бачиш?

— Мурахи? — здивувався Ясен. У чарівній скриньці мурахи були зовсім іншими й не кусалися.

Зойкнув хлопчик од болю й гніву і давай топтати мурашник. Розкидав його, наче то була купа піску. Даремно впрошували мурашині дітки не губити їх! Даремно обіцяли йому допомогти! «Яка від вас може бути допомога?» — зневажливо подумав Ясен і пішов далі, навіть не озирнувшись. На вершині Срібної гори його чекає Квітка, треба поспішати. Аж ось руки й ноги зовсім перестали його слухатися, стомився Ясен, пити хоче: річку б випив, але довкола нікого — ні людини, ні звіра. Навіть вітер ущух. Коли це здалеку долинув раптом шум води. Почимчикував Ясен на шум і бачить: під липою б'є джерело. Дивина та й годі! Нахилився хлопчик, напився досходу, а потім знічев'я давай кидати у воду грудки землі. Нараз біля самого його вуха почулося чийсь зітхання. Хто б це міг бути? Повернувся Ясен праворуч, повернувся ліворуч: ніде нікого! Але зітхання усе голоснішало. Моторошно йому стало. Хто зітхає?

— Хто ти? — спитав хлопчик і хотів обпертися спиною на стовбур дерева, однак липа нараз відсунулася. — Оце так! — здивувався Ясен. — Відколи це дерева ходять?

— А відколи Місячна квітка росте? — проказав чийсь голос і презирливо засміявся.

Втім, коли Ясен повернувся у той бік, звідки долинав голос, він побачив лише самотній кущ, а на ньому оченята, чорні,

наче тернові ягоди; оченята кліпали й дивилися на хлопчика із зацікавленням і докором.

«Дурниці! — подумав Ясен. — Де взялися в терну очі? Мені просто хочеться спати!» — спробував він заспокоїти себе, але крижані мурашки страху знову поповзли по спині. Очі кліпали й кліпали. «Може, і їм спати хочеться?» — подумав хлопчак, але раптом кущ заворушився і посунув прямісінько на нього...

Ясен пустився навтьоки, та хіба втечеш? Кущ мчав із швидкістю вітру, а за ним юрмилися дерева. Не встиг він і оком змигнути, як гілки поспліталися, листя перемішалось. Ясен зупинився. І кущ зупинився. Примружилися сердиті очі, й хлопчик побачив, що це зовсім не тернина, а ожина, ще й така чорна, мов піднялася із дна пекла.

«Прийшла, отже, мститися мені», — вирішив Ясен, не спускаючи очей з куща й не рухаючись, але зненацька кущ розкинув гілки і з нього виступив дідок у білому запиналі, з сивою бородою до пояса.

— Ти куди йдеш, хлопче? — запитав він Ясена. Ясен радий був би відповісти, але язик у роті присох.

— Кажі, куди йдеш, інакше не вийдеш з цього лісу! — суворо grimнув дідок.

Ясен зібрав усю свою силу й відказав, що йде шукати Місячну квітку.

— Місячну квітку? — обурился старий. — Хіба ти не знаєш, що лише ті, в кого добре серце, можуть до неї дістатися? Допоки ти не спокутуєш свої провини, не знайти тобі Квітки! І звідси не підеш, поки не відпрацюєш цареві рослини...

Дідок зник, а Ясен почав свою службу в царя рослин, хоча і не дуже втямив, чим це він завинив. Ой, як же страшно лазити по деревах і скидати гусінь прядки, головного лісового лиходія. Однак Ясен мовчить про свій страх, нікому не розказує і поступово й сам про нього забуває. Робить усе, що йому кажуть. Зазеленів ліс, засяяв. Зарум'янилось лице і в хлопчака. П'є він вранішню росу, їсть лісові ягоди. А як настав третій рік, Ясен збагнув, що розуміє мову рослин. Почує, як заквилить гілка під ногою, тут і згадає, що це він провину свою перед батогами ожини спокутує. Так і третій рік минув. Ясен майже не помітив, як він промайнув. Перешіптуються з ним берези і трави, ожина сон його стереже, каштан повіряє йому таємницю Місячної квітки. Один-єдиний раз у сторіччя розпускається ця Квітка, і лише в ту саму мить, коли рік молодого місяця торкнеться вершини Срібної гори. Важкий і

небезпечний шлях до неї. Тому ніхто й не бачив її, ніхто не зірвав.

Задумався, засумував Ясен. Прийшов час збиратися в дорогу, а йому так не хочеться розлучатися з дубчками і березами! Але нічого не поробиш, не повертатися ж до батька й матері потворним. Білою стрімчастою стежиною рушив Ясен у дорогу. Лагідно проводжав його ліс, а ожина гукнула вслід:

— Якщо треба буде, клич мене!

Ясен лише розсміявся, хто ж це кличе на допомогу рослин? Вийшов на дорогу, побачив він свою тінь і здивувався: голова в нього змаліла, плечі стали ширші. Зрадів хлопчак, бігом припустив. А дорога все крутіша, неначе гора до самого неба спішить. Зненацька дорога обірвалася і біля самих його ніг розкрилася прірва. Стоїть він на камені, який лише трішки більший за носову хустинку, і несподівано чує пицання, плач. Приглянувся — мурашки пищать:

— Врятуй нас, Ясене! Допоможи!

Не думаючи про те, що сам наражається на небезпеку, Ясен нахилився, підхопив мурашник на руки й відразу побачив, як на другому боці розрівнюються батоги ожини, тягнуться через прірву до самих його ніг і кваплять:

— Швидше-бо, Ясене, твій камінь ось-ось зірветься!

З мурашником у руках хлопчина ступив на батоги і перейшов по них, як по кладці. Навіть турботливі руки не перенесли б його з більшою ніжністю. Ясен став на коліна й поклав мурашник на краю галявини.

— Потрапиш у біду — клич нас! — мовив проводир мурашок, а Ясен усміхнувся і, щоб не образити мурашок, пообіцяв, що неодмінно їх погукає.

Пішов він далі, забувши і про голод, і про спрагу, очей не зводить зі Срібної гори. І нараз почув за спиною чийсь голосне дихання. Повернувся, а за ним мчить розлючений потік, ось-ось зачлюпне і гору, і його. Що робити? Вода вже до колін підступила. Йй не зупиняється, усе прибуває і прибуває. Ось уже крижана рука обхопила його стан.

— Схаменися! Що тобі треба від мене? — закричав Ясен, а вода, роззявивши тисячоусту пащеку, регоче, погрожує:

— А ти забув, як у джерело грудки землі кидав?

Затремтів Ясен, зрозумів, що його чекає: джерело хоче втопити його, вода вже до плечей дісталася. Якби ж знати йому, що й у воді є очі! Але ж є! Кожна краплиночка дивиться на нього, шепоче, дає поради:

— Наймись на службу до Матінки Води! Вичисть лісові

джерела й струмки, може, тоді вона змилується над тобою.

А вода вже до підборіддя досягає. Нічого не залишилося хлопчині, пообіцяв він вичистити очі джерельних дітей від сміття, виконати всі накази Матінки Води, тільки б вона відкликала потік назад. І вода відступила.

Став Ясен служити. Тільки даремно старається — він джерела від зіпрілого листя очищає, а воно, наче навмисне, знову звідкілясь налітає. Місяць уже тричі небо обійшов, піднявся підлісок, а Ясен усе ще не виконав свого першого завдання. Як же йому довго доведеться служити Матінці Воді? Стомився хлопець, засмутився. Навіть уві сні здається йому, що чистить він джерела, а ті знову й знову засмічують. Лихо та й годі! І тут згадав Ясен про мурашок.

«Брати мої, де ви! Допоможіть!» — покликав їх уві сні, а коли прокинувся, побачив, як загін мурашок тягає лісове сміття й співає:

*Молодий ліс, листям укривайся,
Срібнеє джерельце, очищайся!
Гей-гой! Гоя-гой!*

Заблищала вода в першому джерелі, другому, третьому і сто третьому! Всміхнулася Матінка Вода Ясенові й мовила:
— У тебе, Ясене, вірні друзі! Йди своєю дорогою, а треба буде якась допомога — лише гукни!

Погладила Матінка Вода Ясена по голівці, і він пішов далі. Йде, а йому ввижається, що його невидимі крила несуть. Ще б пак! Величезна хвиля підняла хлопчика на свої плечі, донесла до вершини Срібної гори і м'яко опустила на неї. Ясен зацікавився од захоплення. Світло-сріблиста Місячна квітка величезною блискавкою полинула в саме небо, стеблина її тремтить і виблискує. Ось вона, прямісінько перед ним! Простягни руку, зірви й струнким красенем іди собі у світ! Але ж як простягнути руку, коли знаєш, що завдаси Квітці болю? Хіба можна вбити Місячну квітку? Стрімголов кинувся Ясен униз, наче від самого вирішив утекти. Місячна квітка залишалася виблискувати на вершині Срібної гори, самотня й світла, мов зірка.

Добіг Ясен до озера і зупинився, аби ще раз глянути на Місячну квітку — на відбиття її в озері. Схилився над водою і зойкнув. З води, наче із дзеркала, навстріч йому ступив високий вродливий юнак. Довго не міг Ясен повірити, що бачить у воді себе, але тут в озері з'явилася Місячна квітка, лагідно торкнулася його обличчя й сказала:

— Дякую, милий мій братику!

По небу, наче усмішка, промайнуло світле сяйво. Може, це дідусь Мілія? Чи Матінка Вода помахала юнакові рукою? Ясен не розпізнав. Здалеку кликали його до себе очі матері. Міцний і гарний, як молодий олень, повертався Ясен додому, а вслід йому співала вода.

Буревісник

Про маленький острівець, що загубився в морській далечині, мало хто знав. Серед ночі, коли море не на жарт розгуляється, запалений на маяку ліхтар був порятунком для моряків, і старий сторож завжди про це пам'ятав.

Крім онука, тільки хвилі й чайки були йому товаришами. Правда, подеколи завертав до них якийсь рибалка перечекаати негоду.

— Як же вони вміють прибріхувати! — дивувався хлопчина, слухаючи розповіді про сталевих птахів, про малесенькі металеві коробочки, які вміють співати, про багатіїв, на яких працюють тисячі рибалок. Хто ж вони, оті багатії? Люди з руками, могутнішим від хвиль? Очима, пронизливішими від леза? Ніяк не міг малий повірити, що то — звичайнісінькі люди, а їхня сила — в грошах!

— Де ж вони їх беруть? — якимось запитав онук у старого.

— Декотрі народжуються при грошах; інші змалку йдуть у світ, заробляють; є й такі, що грабують людей... Але в грошах немає щастя!

Останні слова старого хлопчина вже не чув. У його голові міцно засіла думка: десь у світі можна стати багатим. Що ж, час і йому лагодитися в дорогу. Якщо інші можуть розбагатіти, то чому ж і собі не спробувати? Він з надією глянув на вузьку смужку світла на обрії: там, за видноколом, зовсім інший світ, краще життя. Чого ж чекати? Треба сідати в човен і щосили гребти туди. А дід? Як він житиме без човна? Треба, либонь, почекати, поки до острова пристане якийсь корабель...

Минали дні, тижні, місяці, але жодне з суден не приставало до острівця. Хлопчина почав уже марити ними: щоночі бачив він уві сні кораблі — біліші від піни, але недосяжні. Тож не дивно, що невдовзі йому так остогидло життя на скелястому острові, що він аж спротивив дідову люльку, оливи й маяк.

Якби був рибою — поплив би за видкнокіл, якби був чайкою — полетів би туди, а так залишалося тільки чекати.

— Не треба мені ні сітей, ні маяка! — зі злістю відмахувався він од роботи. А одного дня в нього несподівано з'явилася думка: «Добре було б, якби якийсь корабель наскочив на острів! Тоді можна б утекти на ньому. От якби старий хоч раз забув запалити ліхтар на маяку!»

Але дід точніший од вечірньої зорі. Як тільки сонце ховалось за видноколом, він одразу запалював на маяку величезний ліхтар. Так було десятки років, аж поки діда не звалила з ніг лихоманка. Він ледь міг одірвати голову від подушки. І саме тієї ночі знявся страшений шторм, хвилі сягали висоти найбільшого корабля.

Але, незважаючи на хворобу, старий не перестав турбуватися про маяк.

— Чи горить ліхтар на маяку? — пошерхлими вустами запитував він.

— Звичайно, горить! — заспокоював його хлопчак, хоча насправді він і не ходив на маяк. А море з кожною хвилиною несамовитішало: хвилі вже докочувалися до порога їхньої хижі, на небі раз по раз зблискувало, безперервно гримів грім, сполохано кигикали чайки...

На світанку вчувся якийсь тріск, а потім крики. Старий занепокоєно звівся на лікоть і запитав:

— Здається, десь кричать люди?

— То не люди, а чайки, спи спокійно! — Онук простягнув дідові кухоль з водою і вийшов з хижі. Море трохи заспокоїлося, хоча все ще було темне, грізне. Над ним клубочився сірий туман. Криків більше не було чути. «Може, старому тільки вчулося?» — подумав хлопчак, але збудження його не покидало: «Все ж може статися! А раптом і справді розбився корабель?» Він щодуху припустив до затоки: на хвилях погойдувалося лише біле шумовиння.

Тільки пополудні море викинуло рештки розбитого судна, а надвечір'ям до острівця пристало друге, аби довідатися, що тут скоїлося?

— Чи горів ліхтар на маяку? — нахмутив брови капітан.

— Як завжди! — відповів старий. — Ось онук мій може підтвердити! — У голосі діда чувся непідробний сум за моряками.

І тут один з помічників капітана сказав:

— Судно було дуже старе й блаженке. Його власник заробить добрячі гроші на страховці! Чимало людей таким чином нажили ціле багатство!

Хлопчина здивувався: «Значить, і таким чином можна розбагатіти?!»

Того ж вечора, сховавшись у трюмі корабля, він покинув острів.

Ніхто не знає, скільки років він плавав, на чому заощаджував, аби купити першого човна. Тільки уві сні вряди-годи згадував він рідний острів. «Чи живий ще дід? Треба б навідати старого»,— подеколи зринала в нього думка, проте блиск золота був сильніший од усього на світі.

«А може, я ніколи не розбагатію?» — сумнівався він, коли полював на китів у Північному морі. Тільки про це подумав, як угледів, що в сіті щось зблиснуло. «Що за диво?» — збентежився він, коли побачив у сіті дівчину із срібною косою. Мов відблиск місяця на воді, променилося її лице, а довкола розливалось перламутрове сяйво. Колись рибалки розповідали йому про морських русалок. Але ж на свої очі ніхто жодної не бачив! Звідкіля ж узялася ця? Хлопець затягнув сіть, а русалка стала проситися:

— Відпусти мене, юначе! Ніколи доброти твоєї не забуду!

Але хлопець ближче підтягнув сіть.

— Ні, так не буде! — прошепотів він ледь чутно.— Усе життя гну спину, хочу розбагатіти, а що з того маю? От посаджу тебе в клітку й буду возити по світу. Кожен, хто захоче побачити живу русалку, змушений буде платити мені! Відтак з часом зможу купити справжній корабель!

— Я подарую тобі три кораблі, тільки відпусти мене! Подарую тобі аж дев'ять кораблів, тільки пообіцяй, що ніколи нікому не заподієш зла.

— Обіцяю! — Хлопець послабив сіть.

— Не поспішай! — попередила його русалка.— Свою обіцянку я виконаю, але й ти не забувай про свою, інакше власне життя буде тобі немиле.

Хлопець відпустив один кінець сіті й русалка зникла в морській глибині, а йому ще довго вчувався над поверхнею моря її голос, який нагадував, щоб він не забував своєї обіцянки.

«Якась дивна ця русалка! — всміхнувся сам до себе.— Кому це життя було немиле?»

Проте скоро в шумі хвиль загубилася луна русалчиного голосу, а з води виринуло дев'ять красенів-кораблів, яких досі не бачили ні на морях, ні на океанах.

Так розбагатів колишній сірома з маленького острівця, звів найбільший будинок у місті, одружився з найпершою міською

красунею, дочекався сина. Проте він і далі не був задоволений: йому здавалося, що кількість його кораблів росте надто поволі. Аж ось одного дня він пригадав: «Це ж за один потонулий корабель можна мати два нові».

Відтоді його судна тонули й там, де найчастіше бували шторми, й там, де море завжди було спокійне і де ніколи раніше жоден корабель не зазнавав аварії. За кожне затонуле судно він купував два нові. А що ж моряки? Про них він намагався не думати. Така їхня доля! Затуляв вуха, щоб не чути голосіння згорьованих удів, і радісно відзначав, що його син з кожним днем росте. «Чи то не сонячний промінець перетворився в хлопчину?» — питав він сам себе, споглядаючи легку синову ходу. Проте звідки в його очах русалчин погляд?

Батько аж затремтів, коли одного разу помітив на лиці свого одинака те саме сяйво, що було і на русалчиному, але швидко забув про страх.

— Хотів би я побачити острівець, де ти народився! — якось сказав син, а батько відчув, як по спині йому побігли мурашки.

— Далеко пливти до нього! — спробував він відмовити сина, однак той був не з тих, що швидко відступають.

— Я хочу побачити маяк! — наполягав він. — Може, дід ще живий.

— Може, — пробурмотів батько і наказав готувати до відплиття найбільший і найрозкішніший корабель. Якщо на острові хтось є, нехай побачить, чого він досяг у житті! Лягаючи спати, осміхнувся сам до себе: що ж, він повернеться на свій рідний острів як переможець! А вві сні вжахнувся: бачив тільки розбурхане море, чув стогін вітру й глухі удари хвиль у прибережні скелі, тужливі голоси моряків, що кликали на допомогу. Прокинувся весь облитий потом. «Може, — подумав, — не треба мені нікуди пливти?» Але як син запитав, чи готовий він у дорогу, ствердно кивнув головою.

Коли відпливали від берега, море блищало, мов крапля олії. Хлопець від щастя аж співав, і дні швидко минали один за одним. Ніхто не знає, скільки часу минуло, поки вони побачили скелястий острівець у промінні надвечірнього сонця й запалений ліхтар на ньому.

— Скоро причалимо! — сказав капітан. Але відразу після його слів над морем пронісся перший подув вітру. Десь заgrimіло, об хвилі з тріском стали розбиватися блискавки. Хлопець страшенно зблід, а батькові здалося, що хтось залізною рукою стис йому горло.

— Незабаром море заспокоїться! — спробував він утішити сина, проте з кожною хвилиною небо темнішало, а хвилі більшали. «Добре, що хоч маяк горить! — подумав батько.— По ньому ми легко знайдемо дорогу!» Аж до небокраю білили гребені спінених хвиль, як колись біліло дідове волосся. «Може, справді ще живий? — пронизала думка колишнього дідового помічника.— Бо хто ж тоді запалив ліхтар?»

Море й небо вже злилися воедино, і в суцільній темряві світилося тільки око маяка. Але зненацька він заблимав і погас.

З величезним кораблем хвилі гралися, мов з паперовим човником. Раптом почувся чийсь крик, хрипіння. Власник корабля затремтів: такі самі крики він чув тоді, коли тонуло те, перше, судно. Тремтячи всім тілом, він обняв сина і нараз побачив у хвилях срібне тіло русалки. «Звідки вона тут?» — подумав, і в ту ж мить корабель розколовся навпіл, наче хто перетяв його ножом. Хвиля захльоснула палубу й вирвала сина з батькових обіймів. Даремно він намагався втримати свого одинака. Згодом відчув, що палуба захиталася під його ногами і корабель став занурюватися у воду. Ніхто не знає, скільки тонує величезний білий корабель. Хвилину, годину чи цілу вічність?

Коли ж хвилі викинули батька на берег, даремно він шукав синове тіло. Довкола була тільки гладенька галька, а на відстані витягнутої руки — скелі рідного острова. По якимсь часі йому здалося, що з води долинає жалібний стогін сина.

— Що ж, тоді і я втоплюся! — Він сторчголов кинувся у хвилі, проте море його не прийняло, а знову викинуло на берег. На гребені найвищої хвилі він знову побачив срібну русалку й попрохав її:

— Допоможи мені повернути сина або забери моє життя!

Русалка заперечно похитала головою:

— Не можу вернути тобі сина! Не можу і в тебе відібрати життя! Моряки, яких ти послав на смерть, не хочуть бачити тебе в своєму товаристві! — Її срібне обличчя ураз потемніло.— Відсьогодні ти будеш дощовим птахом — буревісником і житимеш вічно, і люди ненавидітимуть тебе...

Він відчув на своєму плечі легенький доторк русалчиної руки, а тоді хутко став маліти й нарешті злетів угору. Літає він ще й досі, і перед бурею можна почути його жалісливі, схожі на стогін, крики...

Про чоловіка, який шукав своє обличчя

Приніс Дроворуб до міста в'язанку дров. Стоїть на базарі годину, дві, однак ніхто на його дрова й не дивиться. Лише обличчя перехожих миготять перед ним, як листя восени: радісні, похмурі, рум'яні, сірі і всі не такі, як у нього. «Якби котресь з них було моє, то й доля у мене могла б бути інакша!» — подумав Дроворуб. Йому раптом страшенно захотілося мати нове обличчя, так захотілося, що він аж затремтів, як билинка в чистому полі. Нараз засвистів вітер, люди на майдані й хмари на небі заметушилися, і перед Дроворубом, звідки не візьмись, з'явився чоловік у чорному вбранні. Збентежений Дроворуб звів очі на незнайомця. Проте у того на лице був насунутий каптур, а голос з-під каптура запропонував Дроворубові продати в'язанку дров за мішок з новими обличчями.

— Можеш їх міняти! — Чорний чоловік поклав мішок до ніг Дроворуба. — А можеш і викинути, як захочеш. — І чорний плащ з каптуром зник.

Вітер миттю стих, а Дроворуб подумав: «Нічого не поробиш, мішок так мішок! — Закинув мішок на плечі й почвалав куди очі бачать, але на околиці села зупинився: — Ану ж приміряю яке-небудь!»

Розв'язав мішок і зойкнув: мішок був напхом напханий масками, якими бавляться діти.

«От дурень! — розсердився на себе Дроворуб. — Навіщо мені маски чорта, попа та інших пройдисвітів?» Але тут йому спало на думку посміятися з односельців. Він дістав маску й надягнув її, передчасно радіючи з того, як здивується все село. У доброму настрої він підійшов до крайніх будиночків. Побачив його один сусіда й зарепетував несамовитим голосом:

— Ховайте дітей, люди добрі! Чорт Дроворубом обернувся.

Дроворуб не встиг і оком змигнути, як на вулиці не залишилося жодної живої душі. Розгублений, підійшов він до своєї хати і ще знадвору гукнув до дружини:

— Що з людьми сталося?

Дружина виглянула в двері й квапливо зачинила їх.

— Ти що, жінко? — крикнув Дроворуб. — Глянь! — Він простягнув руку до обличчя, та ба: маска приросла! Власну

шкіру здерти хоче — не виходить. Спробував ще раз, але нічого не виходить. Маска стала його обличчям!

Вжахнувшись, помчав Дроворуб до того куща на околиці села, під яким залишив мішок з масками. Ану ж пощастить якоюсь іншою маскою прикрити чортову! Розв'язав він мішок і став маски розглядати. Ось відважний солдат. Кашкет набакир, на вустах усмішечка — будь-яка дівчина задивиться на такого молодця. Надів Дроворуб маску солдата — й наче кропивою його обпекло. Спробував був зірвати солдатську маску, а разом з нею й чортову, проте біль став таким, що незмога було стерпіти. Зрештою відступив Дроворуб, зрозумів: не зняти йому маски.

«Ну, дурню, помандруєш тепер по світу солдатом!» — усміхнувся він сам до себе і пішов, насвистуючи, солдатським кроком у місто. Що ж, солдату розмірковувати не доводиться. Іде він собі, іде, молодий і гожий: вдови і дівчата на виданні кличуть його на чашку кави, чим не життя! Він уже потерпати перестав, аби, чого доброго, з-під солдатської маски не визирнула чортова, але тут забили барабани, засурмили сурми. А як стали в окопі падати вбиті, згадав Дроворуб про свій мішок. «От дурень, — подумав. — Через власну глупоту позбудуся голови в смердючому окопі!»

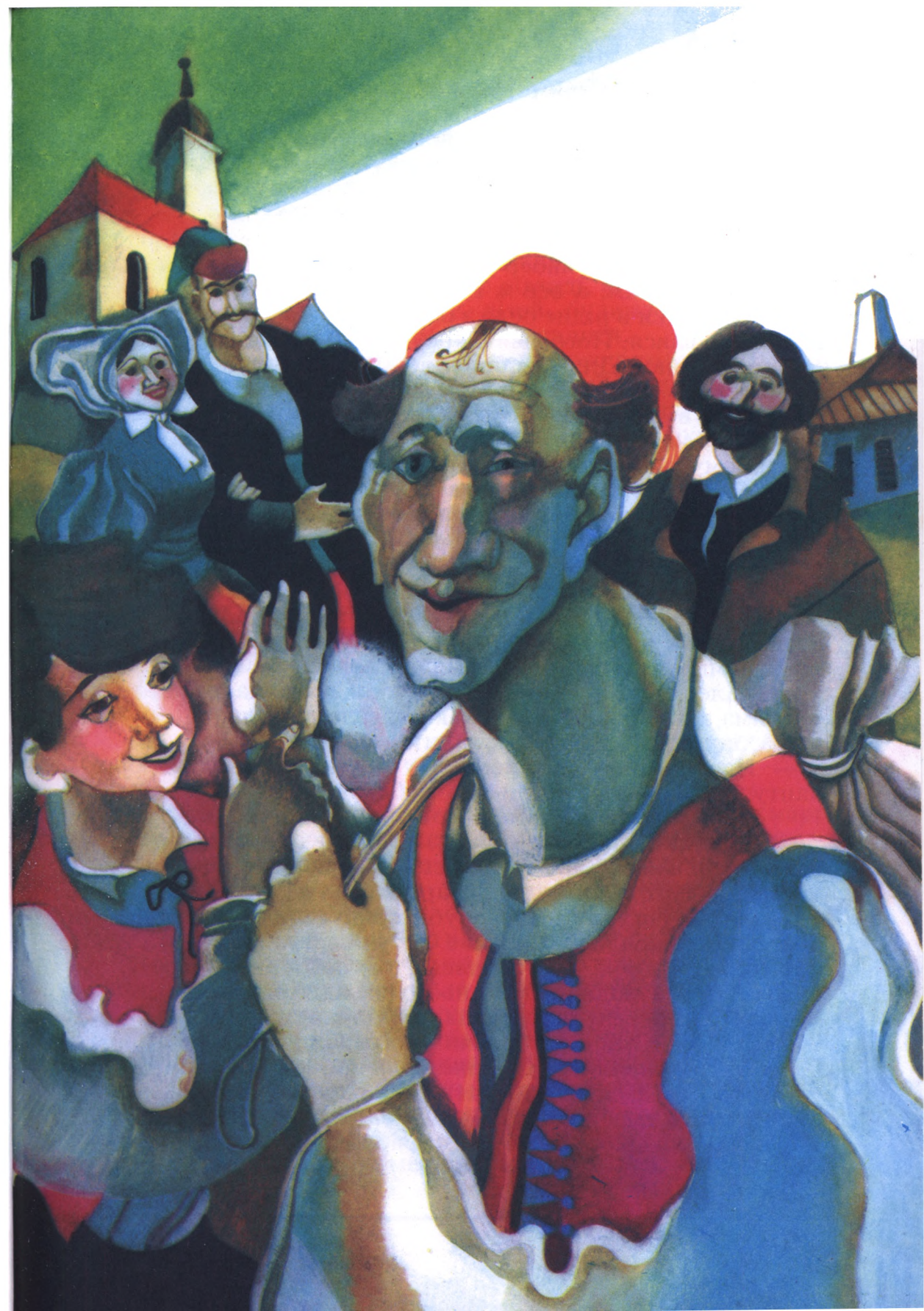
І поки інші солдати спали, Дроворуб дістав і надягнув нову маску. А як благословилося на світ, прокинувся солдат, що поруч з ним спав, і заволав не своїм голосом:

— Ти що тут робиш, попе?

— Я не піп! — відрізав Дроворуб.

Але солдат запитав, хто ж він тоді, й Дроворуб похнюпився. Справді, хто ж він? Яку маску, кваплячись, він у темряві напнув на себе? Пустився він навтьоки під дружню лайку солдатів з окопу, втішаючи себе тільки тим, що й це обличчя тимчасове. Біг він, біг, поки не потрапив у якийсь закуток, заховався в кущі, розв'язав мішок, зазирнув у нього, а там одна-єдина маска залишилася! Узяв її Дроворуб у руки, повертів, покрутив роздумливо і засміявся. Що тут удієш? Навіщо йому маска блазня? І роки його вже не ті, щоб потішати людей. Сів Дроворуб, задумався. Втім, думай, не думай, а вибирати ж ні з чого! Підніс він маску блазня до обличчя, надією тішиться — ану ж зітре вона попередні обличчя й поверне йому його власне. Тіпаючись од страху, надів він останню маску, й відразу на носі в нього виросла гуля, завбільшки з горіх, а рот розтягнувся від вуха до вуха.

Не встиг він отямитися, як набігла дітлашня і давай підсміюватися з нього. Дроворуб намагався їх розігнати, про-

те вони йшли за ним назирці, кидалися в нього камінцями, пропонували гроші, аби він дозволив сіпнути себе за ніс. Куди б він не поткнувся, його, як власна тінь, супроводжав сміх. Лихо та й годі! Наостанку він уже дозволяв дітлахам сіпати себе за ніс і вуха. Що поробиш, голод не свій брат, він уже ні про що не міг думати, тільки про їжу. Так і жив Дроворуб, розсмішуючи людей і сумуючи, але все сподівався, що прокинеться якимось уранці з колишнім, нехай непоказним, виснаженим, а все ж своїм обличчям.

Повернутися в рідне село з обличчям циркового блазня він не наважувався. Його, звичайно, там уже оплакали й записали в покійники. Для земляків він уже мертвий. А для себе? Удосвіта і в сутінках його особливо мучили сумніви: а чи взагалі був він коли-небудь Дроворубом? Може, це йому тільки здалося? В поганому сні привиділося? Хто він тепер? Якби йому знову стати солдатом, а потім хоч і голови позбутися! З сумом згадав він навіть маску чорта. Не було для нього порятунку. Сміх і знущання йшли за ним невідступно, як найвірніший пес.

Нарешті він вирішив, що краще померти, як жити таким життям, що треба йому шукати або власне обличчя, або смерть. А раптом і те, й інше ховає під своїм чорним каптуром незнайомиць у чорному плащі? Надумав Дроворуб знайти незнайомця, нехай би і всю землю довелось обійти від краю до краю! Але всі, кого він питав про чорного незнайомця, тільки плечима здвигали. Ішов він так від села до села, від міста до міста, аж поки один дідок запитав його:

— Навіщо тобі незнайомиць у чорному плащі з чорним каптуром? Що тобі від нього треба?

— Щоб він повернув мені моє обличчя! — відповів Дроворуб, а дідок од щирого серця засміявся і сказав, що тільки сама людина може повернути собі власне обличчя. — Погано ти шукав його, — повторив старенький. — Шукай і знайдеш!

— Де? — вигукнув Дроворуб і припустив за дідком, а той даленів усе швидше і швидше і нараз зник, наче розтанув у повітрі. Дроворуб похнюпився, і з його очей покотилися сльози. Проте люди навкруг нього все одно сміялися, вимагали, щоб він перекидався, сіпали за чуприну.

— Гей ти, Смішне обличчя! — кричали йому. — Стрибай! Співай! Покривляйся, Смішне обличчя!

Він уже й сам став забувати своє справжнє ім'я. Даремно він просив у людей роботи — нарубати дров, витріпати килими, хоча б за шкоринку сухого хліба. Люди хотіли від нього

тільки одного — щоб він перекидався, щоб був таким, за кого й мали: «Смішне обличчя!»

— Смішне обличчя! Смішне обличчя! — кричали йому навздогін усі — від малого до великого. Варто було дітям його побачити, як на їхніх очах висихали сльози, а на обличчях дорослих з'являлися усмішки. І сам Дроворуб став поступово звикати до свого смішного обличчя. Раз він навіть подумав, що в його житті з'явився якийсь сенс, і в цю ніч він уперше спокійно заснув. І вперше відтоді, як пішов з рідного села, побачив уві сні дружину, дітей, будиночок. Дружина усміхалася, сусіди привітно з ним віталися.

«Все це лише сон! — промайнуло у нього в голові, коли він розплющив очі й провів рукою по обличчі. Але що це? Гулі наче й не було, та й ніс ніби поменшав. Діти, що проходили мимо, дивувалися: «Смішне обличчя на себе несхожий! Що це з ним?»

Сонце яскравим світлом залило землю і небо, Дроворуб закинув мішок на плечі й пішов по світу шукати своє обличчя. Ішов він, ішов, скільки гір обійшов, скільки річок перейшов, ніхто і не злічить. Але ніхто ніде й не чував про незнайомця в чорному плащі з чорним каптуром, ніхто не міг повернути Дроворубу справжнє обличчя. Ніхто і ймення його більше не згадував, поки він і сам його забув. Для всіх, та й для себе він був Смішне обличчя!

Країна вітрів

У ті часи, коли земля була ще зовсім молода, а хмари тільки народжувалися, два могутні володарі змагалися між собою, хто з них стане багатший і сильніший, хто матиме те, чого не має другий, хто буде царем царів!

— Я цар царів! — вигукнув Ферфелін того дня, коли все його володіння було огорожене високою прямовисною стіною, крізь яку не могло прослизнути навіть кошеня.

— Що?! Хто сміє стверджувати, що могутніший від мене? — грізно мовив цар Пелетін. І по якимсь часі володіння Пелетіна були обнесені ще вищою і прямовиснішою стіною. Вона була така висока, що тільки птахи могли її перелетіти! Цар, цариця і три принцеси Пелетінки аж підстрибували від радості. Та і як не радіти? Весь народ зустрів звістку про небачену досі стіну з не меншим захопленням, ніж вказівку

про те, що чай треба пити лише солоним, а черевики носити лише жовті.

— Що скаже на це Ферфелін? — запитав Пелетін суперника через свого наймудрішого придворного. Могутній Ферфелін сказав тільки «гм, гм», а того ніхто не міг пояснити. Аби довідатися, що воно значить, Пелетін послав до сусіда-царя всю свою Раду наймудріших, але Ферфелін і цього разу сказав тільки «гм, гм!» — і ні звуку більше.

Немало днів Ферфелін ходив мовчазний і насуплений. Занепокоєно проводжали його поглядами цариця Ферфеліна і три принци Ферфеліни. Що ж робити? Нарешті одного дня Ферфелін ляснув себе по лобі: Пелетін має справді вищу стіну, але без башт. Вдень і вночі, без спочинку працювали муляри й нарешті останню башту на Ферфеліновій стіні було закінчено. У кожній башті цілодобово чергувало кілька сурових стражників. Без доскіпливої перевірки навіть хробак не міг прослизнути у володіння Ферфеліна, тим паче вийти звідти!

— Що ж там робиться? — аж тремтіли від цікавості Пелетін, Пелетіна і три принцеси Пелетінки, проте жоден їхній шпигун не міг нічого дізнатися.

— Може, послати в розвідку Чорноголову? — згадала цариця про одну вельми стару ворону й плеснула в долоні. Але ніхто з придворних не знав, де шукати ворону.

— Вона давно вже на пенсії! — згадав один з них. — Хто знає, чи й жива?

— Нехай дізнаються! — наказала Пелетіна, а Пелетін додав: — Нехай дізнаються негайно!

Принцеси мовчали. Та й не могли вони нічого сказати: роти в них були повні солодощів, од яких їхні животи так повиростали, що принцеси ледь переставляли свої дебелі ножиська. Бідні принцеси! Підданці потайки називали їх Пампушками, царицю — Паляницею, а царя — Пролазою! Але до царських вух те не доходило. Жили б можновладці й далі, як доти, щасливі й задоволені всім, якби не було Ферфеліна. Що той замишляє? Нарешті розшукали Чорноголову й послали її в розвідку.

З нетерпінням уся царська сім'я чекала повернення ворони, але та змогла лише якусь годинку політати над володіннями Ферфеліна, бо в неї вже дуже старі й немічні крила. Тому її повідомлення було коротким і неповним: «Цар Ферфелін має найрозкішнішу мантию на всім білім світі, а принци — коштовні пантофлі. Всі стражники мають рушниці, а вулиці вимощені зеленим камінням!»

— Що ж будемо тепер робити? — замислився цар Пелетін.
— Справді, що? — зітхнула Пелетіна.

Принцеси мовчки жвакали, а цариця сказала, що цар Пелетін повинен мати мантию, розкішнішу від Ферфелінової, а його доньки — пантофлі, всипані не лише бісером, й дорогоцінним камінням. А як бути з вулицями? Де взяти зеленого каміння? Прикликали до царя наймудрішого радника, потім начальника над усіма радниками, але жоден не знав, де в їхній землі є каменяря із зеленим камінням. У володіннях є білий мрамур, блискучий голубий камінь, навіть камінь, рожевіший від молодого вина, а зеленого немає, ніде немає! Навіть найсиводавніші підданці не пам'ятають, щоб він був коли-небудь. Утім, може, черепаха Ясновидюща, котра старіша від усього живого в царстві й мудріша від усіх мудреців, разом узятих, знає щось про зелений камінь. Але й вона не чула, щоб у володіннях Пелетіна було щось подібне. Проте давним-давно хтось їй розказував, що в Країні вітрів є Золотий птах і хто його впіймає, матиме все, що тільки душа забажає, навіть зелений камінь. Правда, вона не знає, як можна дістатися до тієї Країни вітрів і як зловити Золотого птаха!

Цар Пелетін радісно сплеснув руками й став лагодитися у дорогу. Те саме робили й цариця з принцесами. Але став збиратися в дорогу і цар Ферфелін з Ферфеліною і принцями, хоча ніхто у володіннях Пелетіна не знав, звідки вороги дізналися про Золотого птаха.

Перед далекою дорогою цар Ферфелін наказав підлеглим, аби позмагалися у грі скельцями, щоб визначити, хто удостоїться честі йти з ним.

Як довідався про це Пелетін, давні літописи нічого не кажуть. Лише в одному місці є натяк на те, що цю звістку принесла стара ворона Чорноголова. Проте це не так важливо. Суть у тому, що ні Пелетін, ні Пелетіна, ні Пампушки ніяк не могли збагнути: що то таке скельця?

— То щось кругле, розфарбоване, що котиться по землі й падає у лунку. Хто більше скелець у лунку закотить — той переможець! — пояснила Чорноголова урочисто, але цар, цариця і принцеси ніяк не могли зрозуміти: що ж то таке падає у лунку? Ні наймудріші мудреці, ні Ясновидюща не знали, як дохідливіше пояснити можновладцям таїну скелець. Всі піддані цілими днями й ночами, забувши про сон, ламали голову, що робити? Нарешті Ясновидюща збагнула, що й махання віялом незгірше завдання для охочих йти в похід з царською сім'єю.

— Боже, як це мудро! — аж підскочив цар Пелетін.

— Справді напрочуд мудро! — вигукнула слідом за ним Пелетіна.

— Це більш, ніж мудро! — сказали б і Пампушки, якби кожна не мала повний рот солодоців.

Отож і не дивно, що зі всього царства стали сходитися до двору найвправніші махальники віялами. Важко словами передати, що то було за видовище! Три дні й три ночі мусили відпочивати після нього! Натомленим був Пелетін, падала з ніг від утоми Пелетіна, а про принцес і мови немає — лежали незрушно, мов справжні пампушки. Бідні маленькі принцеси! Видовище справді було захопливе, а махальники — хоробрі й заповзятливі. Тож і треба було привітати їх плесканням у долоні. А після плескання, ясна річ, треба відпочити. Хто знає, скільки часу тривав би той відпочинок, якби Чорноголова не вигукнула:

— Вставайте, вставайте всі хутчіше! Ферфелін, Ферфеліна і принци вже рушили на лови Золотого птаха!

Який після її слів зчинився гармидер, і переказати важко. Яка плутанина! Цар не міг знайти свою мантию, цариця з доньками не могли дістати пантофлі з-під ліжка...

Тим часом цар Ферфелін аж спітнів, поки осідав свого коня, а у Ферфеліни неждано-негадано розболілася голова. Засумували й принци Ферфеліни: ой, як далеко Країна вітрів, яка довга й небезпечна дорога до неї! Може, вони і без Золотого птаха знайдуть трьох товстелезних принцес і будуть щасливі? Про бідних Пампушок вони не сміли й подумати: хто це коли одружувався з доньками своїх ворогів?

Уже й місяць промайнув відтоді, як Пелетіни й Ферфеліни вирушили на пошуки Золотого птаха.

Хто знає, скільки ще мандрувати? Вже перетворилася в ганчірку мантия царя Ферфеліна, стерлися царські черевики, заніміли ноги в нещасних принців. Що ж тоді говорити про придворний люд? Ходили вони, ходили, доки від голоду не закрутилися в них голови. Тоді декотрі стали невдоволено буркотіти, а хто з сміливіших — утікали навіть додому.

І Ферфелін, і Ферфеліна, і принци Ферфеліни вже ледь трималися на ногах, але й далі вперто йшли за Пелетіном. Невже вони дозволять, аби в них з-під носа вкрали Золотого птаха?! Плазували вони через пустелю, волочилися через правічний ліс, талували сніжну цілину.

— Боже, де наше чудове царство? — зітхнув цар Ферфелін, шморгнула носом цариця, а принци аж затряслися, мов у лихоманці.

Ще нервовіше заструсилися принцеси, коли цар Пелетін сказав:

— Який диявол напоумив мене шукати цю прокляту Країну вітрів?

Але ні ті, ні ті не хотіли відступитися і нарешті дійшли до Країни вітрів. Дізналися про це по Північному вітрові, який пронизував їх до самісіньких кісток, забивав подих і миттєво висушував піт на чолі.

Аж до небокраю, куди сягав погляд, усе було закуте в кригу, що ніжно іскрилася під сонячним промінням. Пелетіну привиділося, що бачить, як над іскринками пролітає Золотий птах. Як хутко він біг, витягнувши вперед руки, щоб першим схопити птаха! Як бігла за ним слідом, гублячи в снігу черевки, Пелетіна! Як провалювалися у сніг до пояса бідні Пампушки, зі слізьми в очах прохаючи птаха, щоб дався їм до рук! А птах невблаганно був попереду, тріпотів, мов вогник, і то перетворювався на золоту іскринку, то знову з'являвся перед очима.

— Дивись, він летить до нас! — радісно вигукнув цар Ферфелін і помчав за золотим відблиском над кригою.— Зараз ми схопимо його і будемо наймогутніші в світі! — З цими словами він повернувся до цариці й принців, але тих ніде не було видно, наче вони перетворилися на кригу або їх відніс кудись вітер. Увесь обледенілий, Ферфелін побачив, що і його ворога разом з царицею і принцесами підхопив і поніс вітер... Він залишився сам-самісінький серед снігів. І диво дивнеє! Над його головою, наче глузуючи, тріпотів крилами Золотий птах. Здавалося, простягни руку — і вхопиш його. Та де там!

Біг і біг Ферфелін, падав, підводився і знову, витягнувши руки, біг за Золотим птахом, а тоді зненацька зник, як крізь землю провалився.

Хто знає: може, і його відніс кудись вітер? А може, він і досі біжить за Золотим птахом? Із Країни вітрів ніхто не повернувся! Прийшла лише ця розповідь.

Червоні маки

Старість уже стукала в двері, а жінка все сумувала, що немає в неї дітей. І небо, і земля з кожною весною молодіють, множиться риба у воді, птахи в повітрі, всі вулиці й будинки повні дітей, тільки в її оселі не чути ні дитячого сміху, ні дитячого плачу.

З невтішними думками лягла жінка спати, і наснилося їй поле маків. Над ним холодне і чисте небо, й навкіл ані душі — лише червоні маки хитають своїми голівками. Таких маків вона зроду-віку не бачила! Вдалині червоне поле маків зливалось з голубим небом, і там наче сяяла веселка, що зійшла на землю, а поблизу танцюристкі в червоних спідничках на високих ніжках вилися, кружляли в танці — все поле пішло в танок.

— Глянь-но, є уже й доспілі! — вигукнула жінка і назбирала цілий оберемок макових голівок. «Візьму з собою!» — подумала вона і, мов на крилах, полетіла з оберемком маків у руках. Її не дивувало, що вона раптом полетіла, і не турбувало, куди вона летить. Вона не відчувала ні страху, ні власної ваги, як зненацька почувся тоненький голосок:

— Не стискуй нас так міцно!

«Хто це? — Жінка розирнулася навколо себе, глянула вниз — ніде нікого.— Видно, почулося!» — вирішила вона, проте голосок повторив своє прохання. Подивилася жінка туди, звідки голос линув, і бачить: з маківок, вона тримала в оберемку, показуються крихітні дитячі голівки. Оченята сяють, личка всміхаються. Помалу одне за одним видряпалися дітлахи зі свого ув'язнення, стріпнули червоними крильцями і полетіли до землі. Ось їх уже цілий рій. Жінці так хотілося утримати, спіймати хоч одного, проте вони, як вітер, прослизали в неї між пальців і, стріпуючи крильцями, зникали. Залишилася в її руках тільки одна нерозкрита маківка, аж ось і вона тріснула й три пари сяючих оченят глянули на жінку. Як сонце, світилися їхні личка, оченятка промінилися. «Хоча б хто-небудь залишився зі мною», — зітхнула жінка і стулила долоні, щоб їх затримати, але всі троє прослизнули між її пальців і полетіли.

Над маковим полем, скільки сягав погляд, пурхала і кружляла зграя крихітних усміхнених дітлахів. Як дзвінко вони сміялися! І, наче піддражнюючи, кружляли побіля самої голови жінки!

Хотіла вона хоч одного малюка наздогнати, але де там! Що швидше вона летіла, то хутчіше даленіли діти. Ось уже всі вони й розлетілися. З подивом бачить жінка порожнє небо і розхвильоване вітром червоне поле маків. Од розчарування й жаху вона зойкнула й прокинулася. По її щоці покотилася сльоза. Жінка підняла руку, щоб витерти її, коли зненацька тоненький голосок пропищав:

— Пусти, я сам!

— Хто ти? Що сам? — Жінка оглянулася довкола, але в кімнаті нікого не було.

— Я твій син! — знову пропищав хтось, і на руці, яку жінка піднесла до щоби, вона відчула ледь помітну вагу. Вгледівшись, побачила на ній сльозу. Несподівано сльоза розполовинилася і з неї вийшов хлопчик, маленький і жвавий, але такий прозорий, що крізь нього можна було дивитися, мов крізь скельце. Він увесь блищав і мінився, наче крапелька роси, і весело усміхався. Жінка від радості аж підскочила. А тоді захвилювалася: що ж їдять такі маленькі дітки? Як оберегти таку крихітку від холоду?

Стала жінка годувати свого малюка найсмачнішим, що тільки могла вигадати, одягала його в найм'якші й найтепліші тканини. Хлопчик ріс, але й далі був тоненький і прозорий, наче водяна рослина.

«Нічого, подужчає,— шепотіла сама до себе жінка.— Ще міцніший від інших буде!»

«А вже який розумненький і гарний на вроду!» — гордо показувала вона сина родичам, знайомим і дивилася їм у очі, сподіваючись побачити в них захоплення. Але люди зняковіло відводили очі, здвигали плечима і йшли собі, не кажучи й слова. Лише в очах матері хлопчик був розумний і гожий. Всі інші бачили в ньому маленького хирлявого калічку. Проте жінка вірила в свого сина. І навіть мріяла, що колись він здійснить неймовірне. Недаремно ж він народився так незвично — із сльози!

Малюк сторонився дітей. Він почував себе серед них, у школі й на подвір'ї, як серед злих, жорстоких велетнів. Один раз він зі сльозами на очах відмовився йти до школи.

— З мене там усі сміються, глумляться, а то й б'ють. Не можу я більше ходити до школи, мамо! — сказав він, низько схиливши голову.

Але жінка й тут не відступила.

— Підведи голову і йди до школи,— суворо наказала вона.— Ти кращий і розумніший від усіх. Будуть тебе штовхати — і ти штовхай! Вдарить хто-небудь — і ти його вдар! — Жінка погладила хлопчика по голові, обсмикнула на ньому піджачок і довго дивилася, як він ішов униз вулицею.

Нерішуче наближався хлопчик до школи. Нерішуче відповів ударом на удар. І — о диво! — діти полишили його в спокої, перестали зачіпати й збиткуватися.

Тепер настала нова гризота: не давалися йому письмо і читання. Голос учителя дзижчав у вухах надокучливою мухою, він чув його, а зрозуміти нічого не міг.

— Мамо, ніколи мені цього не навчитися,— сказав він і сердито відкинув книжку, але жінка нагнулася, підняла її й знову поклала перед сином.

— Навчишся! Неодмінно навчишся! Ти все можеш, адже ти народився із сльози.— Жінка пригорнула хлопчика до себе, зазирнула йому в очі й усміхнулася: — Ніколи не забувай про це.

І ось уже хлопчик читає, пише, розуміє пояснення вчителя. Усі дива світу відкрилися перед ним, як величезна, з любов'ю написана книга. Особливо легко давалися йому таємниці трав і таємниці доброго слова. Він був переконаний, що нема на світі такого лиха, яке не можна збороти тим чи тим. Тож не дивно, що в дім хлопчика, народженого із сльози, стали приходити люди просити ліків од хворощів або смутку.

Пішла по довколишніх селах слава про хлопчика, народженого із сльози. Тим часом він уже юнаком став, але, як і раніше, був тоненький і прозорий, наче тільки собі не міг нічим допомогти. Дівчата дивилися на нього, ніби він скляний, або і взагалі не поверталися в його бік: жодна не всміхнеться, руки не подасть. Хлопці ставилися до нього ще суворіше. «З горобця орел не виросте!» — насмішкувато повторювали вони вподобану приказку. Юнак готовий був проклясти свою долю, а мати опускала очі додолу, вперше відчуваючи своє безсилля. Раз вона встала ще вдосвіта й пішла шукати порятунку від цієї напасті.

— Що робити? — питала вона і дерево, і потік, і зірку, і жабу.— Де знайти щастя синові? — бідкалася вона, аж поки її голосіння надокучило Східному вітрові й він мовив:

— Своє щастя твій син повинен сам відшукати. Ти замість нього цього не зробиш, ліпше зійди на Сонячну гору і попрахай поради у Матері Сонця. Якщо й вона не знає, де щастя твого сина, значить, ніхто цього не відає!

Східний вітер помчав за хмарами, а жінка пішла шукати Сонячну гору. Кого не питала, ніхто не знав, де ця гора, однак жінка далі шукала. По колючках і камінню, через льодовики й розжарені пустелі йшла вона, зносячи біль, голод, спрагу.

Нарешті дісталася до Сонячної гори. Так і пашіє від неї живим вогнем, палахкоче гарячим полум'ям. Через те й нога людини ніколи сюди не ступала. Однак жінка не злякалася, і, хоча вогонь безжально пік їй ноги і шкіра на ступнях потріскалась, вона піднялася на самісіньку вершину. Сонце щойно вийшло з моря.

— Ти як сюди потрапила? — здивувалася Мати Сонця.— Хто тебе сюди приніс? Чого ти хочеш?

— Сама прийшла,— відповіла мати.— А хочу я щастя для свого сина!

— Ти не можеш добути для нього щастя! — Мати Сонця журливо похитала головою.— Щастя його в дівчині, в очах якої квіти розквітають, а дівчина та зачарована в полі маків. Щоб син твій знайшов її, ти повинна зникнути, тобі треба буде голими руками в сонячну піч жар кидати, поки Сонце навкруг Землі обійде,— суворо пояснила Мати Сонця.— Краще повертайся додому. Надто дорога ціна за щастя твого сина!

Похнюпила жінка голову, задумалася, а потім і каже:

— Я згодна заплатити таку ціну!

— Але май на увазі, ти більше не будеш з ним жити.

— А як я дізнаюся, що він щасливий?

— Ти побачиш його! — Голос Матері Сонця затремтів.— Але він тебе не побачить. Він повірить, що ти померла, і, щасливий, забуде про тебе. Ну, то як? Згодна?

— Згодна! — зітхнула жінка і голими руками взяла першу пригорщу розжареного вугілля.

Як пекло! Як було боляче! З долоней, як пелюстки маку, падали клаптики шкіри. Вона дивилася, як вони опускаються на землю і перетворюються там у червоні маки, але ні разу не застогнала. З кожним днем маків ставало все більше. Ось вони встелили все поле. «Наче в моєму сні»,— подумала жінка. І раптом бачить, як одна квіточка починає рости, рости, ось уже всіх у полі переросла, і виходить з неї дівчина з квітками в очах, з усмішкою на вустах і йде до джерела тією самою дорогою, якою йшла жінка.

— Скінчилася твоя служба! Можеш бути вільна...— Мати Сонця торкнула жінку за плече, і вона відчула, що стала невагома й прозора. Обернувшись легкою, як яблуневий цвіт, хмаринкою, підштовхувана Східним вітром, полетіла вона слідом за дівчиною, що народилася з маку.

Вона опускалася все нижче й нижче, поки пізнала рідні краї і рідну домівку. До неї долинув радісний сміх, і вона зрозуміла, що Мати Сонця не обдурила її. Вона аж затремтіла від нетерпіння, так їй хотілося швидше побачити свого сина!

А побачивши його, не повірила власним очам. Невже це він? Невже цей усміхнений, дужий юнак — її кволий, вічно сумний син? Мати, яка стала хмаринкою, спустилася ще нижче: це був справді її син. І очі, й усе його лице всміхалося! Від щастя жінка заплакала, а юнак здивовано підвів голову. От уже дивно дивнеє! В чистому голубому небі пливе — в променях сонця — сріблиста хмаринка, а з неї зриваються краплі дощу. Коли ж вони падають на землю, то кожна з них

перетворюється у великий червоний мак. Миттю навкруги дому зачервоніло поле маків, наче пожежа спалахнула. Світла хмарка висіла нерухомо над землею, і все під нею поволі переймалося лагідною тишею. Даремно вітер намагався забрати хмаринку з собою. Вона не піддавалася ні вітрам, ні негодам.

Подеколи на світанку чи в сутінках люди бачили, що хмаринка опускається так низько, наче хоче зазирнути у віконце матері. Хто знає, може, це їм привиділося, а може, й насправді так було. Безсумнівно лише те, що ніде в світі не було таких великих і таких червоних маків і не було на землі людини, яка б знала таємниці трав краще за хлопчика, народженого із сльози.

Принц хмар

У ті часи, коли дерева вирішили втекти з міста, на горищі найвищого кам'яного будинку жив хлопчина, котрий над усе в світі хотів полетіти й стати Принцом хмар.

— Як ви навчилися літати? — питав він у птахів. Але ті замість відповіді весело затріпотіли крильми й полетіли за виднокіл.

— Як стати Принцом хмар? — допитувався він у вітра-всезнайка, проте той тільки засміявся і помчав далі...

Що ж залишалося хлопчині? Тільки одне — міцно притиснутися лобом до шибки вікна своєї кімнатинки в небі й вислуховувати новини, які приносили хмари з усіх кінців світу. В їхньому будинку мешкали дрібні чиновники, що приїхали в місто на заробітки і ще не мали сімей. Дітей хлопчак бачив лише за вікнами сусідніх будинків. А коли він виглядав з вікна, то дивувався безлічі дрібненьких постатей, які, мов сновиди, вешталися вулицею.

Тому й не дивно, що хлопчина вподобав хмари, надто вранішні, найнепосидючіші, які здатні перетворюватися на справжнього ведмедя, зафарбовуватися у рожевий колір. Подеколи йому здавалося, ніби хмари кличуть його з собою, але щойно починали вони пливти по небу, як відразу ж розпадалися, наче пушинки перестиглої кульбаби, й, пронизані сонячним промінням, зникали.

Ніхто не знає, скільки часу день у день простоював хлопчина біля вікна. Аж ось одного дня побачив він невеличку хмаринку, що стрімко летіла прямісінько на нього.

— Егей, непосидо! — гукнув хлопчина. — Зупинись на часинку.

— Ну й зупинилася! Чого тобі треба?

— Хочу полетіти разом з тобою і стати Принцом хмар...

— Не мели дурниць! Досі ще жоден хлопчик не навчився літати, а тим паче не став Принцом хмар. Забудь про це... — Хмаринка осудливо глянула на зніченого хлопчача, а той прошепотів:

— Як же забути про це?! Та й навіщо? Якщо є Принц хмар, котрий із сутінками спускається на землю і затіває ігри з самотніми дітьми, чому б і мені ним не стати? Все одно я завжди сам-самісінький... — Хлопчина сумно похилив голову, а хмарка ніжно погладила його по обличчю.

— Це неможливо, дурненький! Щоб стати Принцом хмар, треба спершу пройти через Золоті ворота, а це ще нікому не вдалося! — Хмарка полетіла в небо, а хлопчак надовго поринув у роздуми.

— Що сталося з нашим маленьким? — занепокоїлася мати. — Перестав їсти, всміхатися... — Вона відчула тривогу в серці, але вже на другий день забула про неї. Треба було йти в бетонні лабіринти міста й шукати, де б заробити на шматок хліба. Хлопчак залишився сам. Чи день минув? Чи вічність? А може, лише година? Він дивився крізь вікно і зненацька почув чийсь голос:

— Допоможи мені, брате! Рятуй мене!...

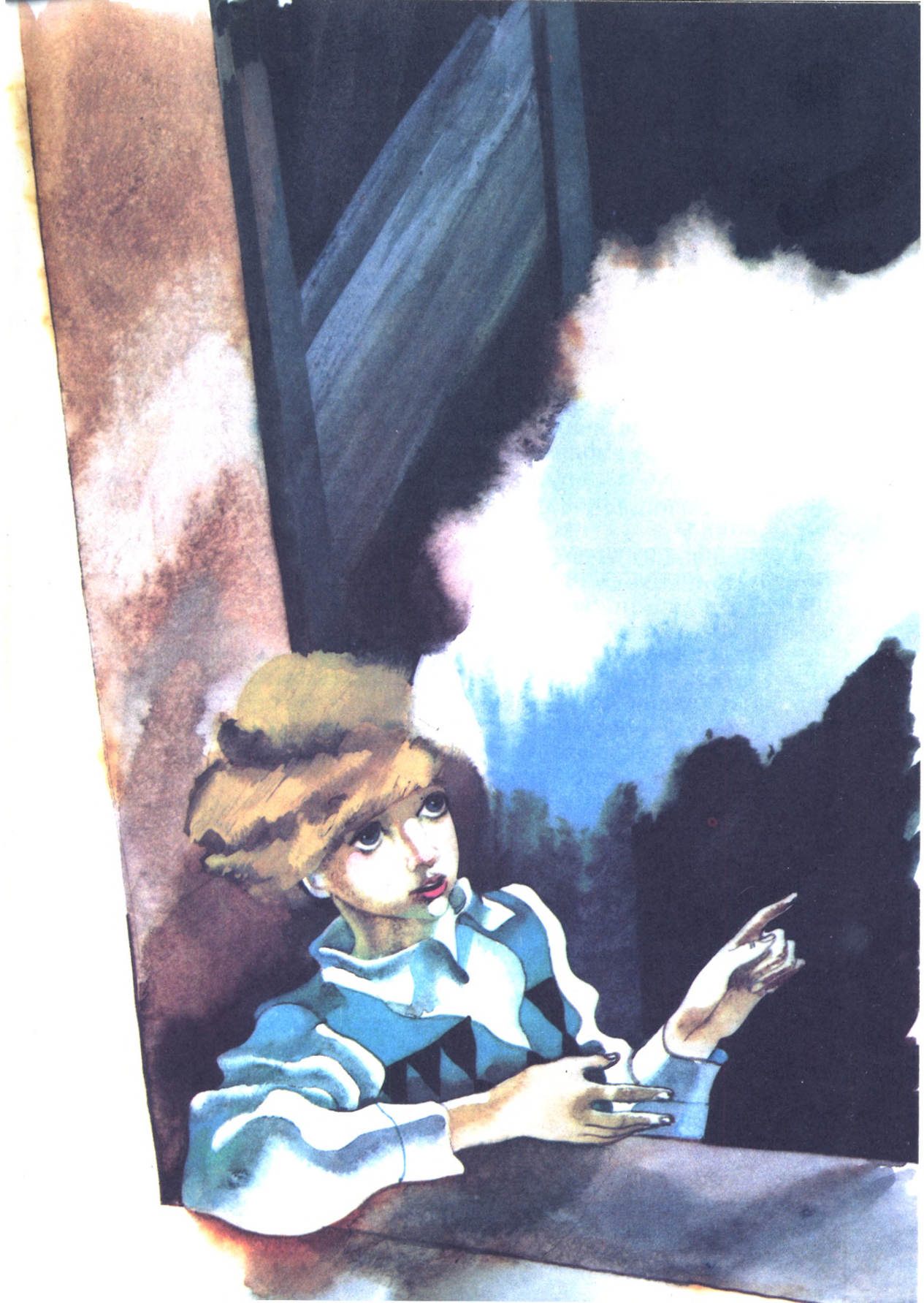
«Хто б то міг бути?» — Він нахилився через підвіконня. Вулицею, як і завжди, вешталися люди. Ніхто й голови не підвів. «Може, мені вчулося?» — подумав хлопчина, коли це той самий голос знову попрохав:

— Рятуй мене, брате! Тільки не барися...

Коли хлопчик пильніше глянув на підлогу, то між дощок помітив плямисту ящірку, яка намагалася звільнити свого хвоста.

«Звідки вона тут узялася?» — Хлопець здивовано здвигнув плечима. Ящірка ж знову нагадала, щоб поквапився, бо вона, Мерсада, уже ледь дихає від болю. Хлопчик обережно, двома пальцями, взяв ящірку і легенько, щоб не відірвати їй хвоста, поглянув до себе.

— Не бійся, виросте другий! — нетерпляче мовила та. Малий зчудувався: звідки вона знає його думки? Відтак, оговтавшись, потягнув ящірку сильніше.

— Нарешті я вільна! — Мала полонянка полегшено зітхнула і на радощах замахала обірваним хвостом. — Дякую тобі від імені всього Племені ящірок, і проси в мене все, чого тільки захочеш! — Вона смішно витягнула свою плескату голову, а ошелешений хлопчик ледь чутно прожебонів:

— Хто ти така? І що я можу в тебе просити?

— Я тобі вже сказала. Я — Мерсада, принцеса Племені ящірок, яким лише раз у сто мільйонів років дозволяється покидати зірку Бангалору! — В золотавих очах ящірки відбився промінець сонця, і всю кімнату відразу залило яскраве світло.

— А де ж та зірка? — Хлопчик нахилився до ящірки, однак та похитала головою.

— Не можу тобі цього сказати! Дуже далекий шлях до неї... Втім, бувай, мені вже час в дорогу. На пам'ять залишаю тобі свою шкіру, вона виконає все, чого ти забажаєш, крім безглуздя і зла. Закарбуй це собі на носі. І ще запам'ятай: мій дарунок зможе виконати лише три твої бажання! — І мала гостя зникла.

Хлопчина роззирнувся довкола, а потім мимохідь глянув на свою долоню й заляк: на ній біліла Мерсадина шкіра.

Значить, усе було наяву.

— От якби мені полетіти! — прошепотів він замріяно. І, о диво! Тієї ж миті перед ним розступилася стіна і Східний вітер, підхопивши його, поніс у небо.

— Вище, ще вище! — весело наспівував вітер. — Далеко зірка Бангалора, а ще далі Золоті ворота.

— Що ти там шепочеш сам до себе? — занепокоєно спитав малий мандрівець, але вітер не чув його слів. Вони летіли так швидко, що перестрашені хмари розступалися перед ними. Невдовзі без жодної зупинки долетіли вони до Світлого пагорба й побачили на ньому самотню стару жінку. Її тіло було схоже на суцільну криваву рану.

— Допоможи мені, синку! — стала вона благили хлопчика, проте той і голови не повернув до неї. Йому, звичайно, було шкода немичну стару, але не міг же він отак просто витратити своє друге бажання. Він щодуху помчав далі на плечах вітру, а вслід їм нісся жалісливий голос старенької:

— Хлопчику, побажай, аби загоїлися мої рани!

— Радше побажав би, щоб ніколи тебе не зустрічати! — зі злістю прошепотів хлопець.

І тієї ж миті й Світлий пагорб, і стара жінка зникли, мов їх ніколи й не було.

— Тепер у тебе залишилося лише одне-єдине бажання! — засміявся хлопчику в обличчя вітер. — Ліпше було допомогти нещасній!

— Подумаєш, розумаха! Сам знаю, що ліпше! — сердито буркнув малий у відповідь.

Вітер натомість струсив його з себе і далі полетів сам. Хлопчак затремтів від страху: один-однісінький залишився він на білому світі. Коли ж прийшов до тьми, то побачив перед собою височезні мідні ворота, що загородили все небо — не перестрибнеш і не обійдеш — а перед ними чатувала величезна триголова жаба. З її очей бурхав вогонь, а з горла били громи. «Настав мій кінець!» — у відчаї подумав нещасний хлопчина і заціпенів од страху, але зненацька Триголова сказала людським голосом та так голосно, що все небо затремтіло:

— Дай води!

Наляканий малий мандрівець не міг і кроку ступити. Пообіч нього байдуже пропливали хмарки: де тут знайдеш джерело чи річку?

— Дай напитися! — Триголова вперла в хлопчину свої величезні вирячкуваті очі. — Дай, бо зараз же тебе проковтну!

Тремтячи всім тілом, хлопчак уже думав про найгірше, та раптом згадав про Мерсадину шкіру й побажав, аби перед триголовим чудиськом забило джерело. І — царице небесна! Ще не доказав він останніх слів, як біля його ніг зажебоніла вода і Триголова стала жадібно її ковтати. І відразу ж шкіра ящірки злетіла з хлопчаків до долоні й зникла в безвісті. «Що ж тепер зі мною буде?» — Хлопець згорьовано захлипав, а жаба суворо гримнула на нього:

— Чого сльози ллеш? Не бійся нічого: ти мені допоміг, то і я тебе не забуду. Слухай уважно. Перед собою ти бачиш лише перші, Мідні ворота. Я приставлена стерегти їх, але тебе пропущу. Однак знай, що за ними другі, Срібні ворота, і стереже їх Мати ящірок, а вона ще нікого не пропустила.

— Як же тоді я пройду? — несміливо запитав хлопчак, а Триголова так засміялася, що далеко вниз, на землі, затремтіли скелі.

— Пройдеш, не суши тим голову. Мати ящірок знає, що ти врятував її доньку. Вона допоможе тобі знайти Золотого птаха, який знає диво-пісню, і той, кому він її проспівав, стане Принцом хмар... А тепер іди, бо хоча вогонь у шлунку я погасила, проте прокинувся голод! — Триголова роззявила три пащеки, неначе три печери, і хлопчак, жахнувшись, притьмом кинувся навтьоки.

Ніхто не знає, скільки часу він біг, поки не побачив Срібні ворота, а перед ними величезну, всю у вогні, Матір ящірок. «Так виглядає смерть!» — подумав малий мандрівець і перестрашено зажмурих очі. Коли ж через якийсь час розплющив їх, то від подиву аж присів: Мати ящірок приязно усміхалася йому! А потім лагідно мовила:

— Не бійся мене, хлопчику, я не заподію тобі лиха! Велике спасибі тобі за Мерсаду, й можеш спокійно йти через Срібні ворота, однак знай: за ними — сад, а в ньому — Чорне озеро, але ти не вагайся — коли підійдеш, вода перед тобою розступиться і з'явиться вузесенька стежечка. Постарайся щонайшвидше перебігти нею озеро, бо якщо спотикнешся або забаришся, вода зімкнеться над твоєю головою. Добре затям, що це буде біг заради життя. І тільки в кінці стежки ти побачиш Золоті ворота, а перед ними Матір вітрів, яка всіх, хто насмілиться наблизитись до неї, перетворює у лід, бо вона — проклята і тому має крижане серце. А розтопиться воно лише тоді, коли хтось її, бридку й потворну, поцілує в обидві щоки. Втім, нічого не бійся! — Мати ящірок зміряла малого мандрівця допитливим поглядом. — Не зважай на те, що її лице в струпах і виразках, що від неї дме крижаний вітер, а підбіжи, поцілуй в обидві щоки й миттю відскоч. Від твого поцілунку з її серця стопиться крига і вона звільниться від прокляття, а в віддяку одчинить перед тобою Золоті ворота.

— А далі? — Хлопчак відчув слабкість у колінах.

— Далі все залежить від тебе самого. Якщо схибиш, то будеш, мов нерозумний вітер, вічно ганяти по світу! — Мати ящірок одчинила Срібні ворота.

Тільки хлопчак минув їх, як перед ним зашумів вітами сад, далі розступилися води Чорного озера, й між високими стінами води з'явилася вузенька біла стежечка. Коли малий мандрівець ступив по ній кілька кроків, йому здалося, що ось-ось водянні стіни впадуть на нього й навічно поховають на дні озера. Проте він жодного разу не спіткнувся і щасливо дістався на протилежний бік Чорного озера.

Нарешті перед ним засяяли величезні Золоті ворота, а біля них він побачив чудисько в струпах і виразках, але з м'якими лагідними очима, в яких стояли сльози. «Невже ота потвора — Мати вітрів? — засумнівався хлопець. — Яка ж вона бридка! — Від гидливості йому навіть подих перехопило, і він уже хотів було повернути назад, але якась невидима сила, що її випромінювали очі чудиська, втримала його. — Я повинен допомогти Матері вітрів!» — Хлопчак зібрався з силами, в

кілька стрибків опинився поруч потвори й квапливо поцілував її в обидві щоки.

Відразу ж щось затріщало, загриміло, заскреготала крига і... на очах хлопчача з обличчя чудиська стали зникати струпи і виразки. За якусь мить розтопилося і його скрижаніле серце, й перед малим мандрівцем постала незвичайної вроди красуня з лагідними очима.

— Спасибі тобі, добрий хлопчику! — Вона всміхнулася йому і відчинила Золоті ворота.

Хлопчак увійшов у них і застиг з широко відкритими очима: перед ним був повний сонячного сяяння, пахощів і ледь чутного щебетання птаства сад, якого й уві сні не побачиш. А посеред саду буяла троянда. Одна-єдина. Золота. Щойно він підійшов і торкнувся її вустами, як з неї вилетів справжнісінький Золотий птах. Малий злякано затремтів. «Для того, щоб зазвучала пісня, яка перетворить тебе в Принца хмар, треба вбити Золотого птаха!» — пригадав він слова Матері ящірок, але не було в нього ні сили, ні рішучості позбавити птаха життя.

«Виходить, даремно пройшов я через Золоті ворота, — зболено подумав хлопчак. — Навіщо ж тоді взагалі було здійснювати таку далеку мандрівку? Адже я ніколи не зможу вбити Золотого птаха! Тож Принцом хмар ніколи не стану!»

По його щоках потекли гарячі сльози. І в цю мить з горла птаха полинула пісня, якої ніхто ніколи ще не чув. Відтак чиясь тепла лагідна рука обняла малого за плечі й він відчув, що з кожною хвилиною стає легшим і прозорішим. І, наче здаля, до нього долинув голос Золотого птаха:

— Щастя тобі, Принце хмар! Якби ти мене вбив, то навіже-ним вітром гасав би світом. А так... Щасливої тобі дороги! — Птах стрімко злетів у височінь, а хлопчина за ним.

Ніхто не знає, скільки часу він так літав і скільки гір, долин, пустель перелетів, поки не дістався до рідного міста.

Над містом саме сутеніло. В непривітному небі, сірі й холодні, мовчали кам'яні вежі, а далеко внизу все ще вешталися вулицями перехожі. По деякім часі малий мандрівець відшукав свою кімнатку на горищі височезного будинку і, підлетівши до вікна, в подиві застиг: із-за шиб на нього дивилися широко розплющені очі якогось хлопчача.

— Ти ба, Принц хмар! — вигукнув малюк і відчинив вікно. І затіяли вони гру на цілісінький день, потім шепотілися всю ніч, а наступного дня сміялися...

Тільки на третій день, коли сонце вже закотилося за видно-кіл, Принц хмар спохопився і прошепотів до товариша:

— Мені час в дорогу! Адже на світі є чимало самотніх дівчаток і хлопчаків на горищах височезних бетонних будинків...

І підбадьорливо всміхнувшись на прощання, полетів. Кажуть, що він літає й досі...

Дзеркало

Ишла вулицею молода жінка, і всі од малого до старого на неї озиралися. Вона випромінювала стільки радості й стільки світла, що, здавалося, саме сонце обернулося Красунею. Не йде, а миготить. А як подумала про чоловіка і про маленького синочка, то так уся й зашарілася від щастя. Йде, ніг під собою не чує, але враз спохмурніла, і тінь лягла на її обличчя: назустріч їй шкандибала жалюгідна бабця, зігнута так, що, здавалося, от-от складеться, як складаний ніжик, і впаде на землю. «Справді, старість не радість!» — подумала Красуня, спостерігаючи, як старенька злякано тиснеться до стін, а поквапливі перехожі наштотвхуються на неї, мов знепокоєні оси. На роздоріжжі старенька зупинилась. Їй треба було перейти вулицю, а потік людей і машин струмував, не перериваючись. Красуня підійшла до неї, взяла за руку і перевела через вулицю, як переводять по вузькій колоді через розбурхану річку.

— Спасибі тобі, доню! — сказала бабуся і запитала, чим вона може їй віддячити.

Але Красуня повела плечима: у неї все є — і сім'я, і дім. Ні, їй нічого бажати!

— Не зарікайся, дочко! — мовила старенька і простягнула їй дзеркальце завбільшки з долоню.

— Такого дзеркала ніколи не було і не буде. Якщо подивися в нього пильненько і від усієї душі чогось забажаєш, дзеркальце розіб'ється, але бажання твоє здійснить! — Бабця всміхнулася, і Красуня взяла дзеркальце, проте більше тому, що не хотілося їй ображати стареньку, а не тому, що повірила її словам. Здивувало лише те, що бабця відразу ж зникла, розтанула, наче дим. Якби не було на долоні дзеркальця, вона подумала б, що все це їй наснилося. Але дзеркальце

було насправді, вдома вона заховала його в скриню між сорочок і забула й про стареньку, й про свою зустріч з нею. Багато вода збігло відтоді. Під вікном Красуні піднялася і розрослася Черешня, а Красунин синок зіп'явся на пухкі ноженята. Красуня не згадувала про стареньку і її дарунок, але якось, коли вона виймала зі скрині сорочки, потрапило їй під руку дзеркальце.

— Глянь, куди заховалося! — здивувалася вона і, побачивши в дзеркальці своє радісне, всміхнене обличчя, згадала безпорадну бабцю на вулиці й прошепотіла: — От якби назавжди залишитися молодю, гарною і жити вічно! — Вона ще не доказала свою думку, як пролунав різкий деренчливий звук. Дзеркальце прямо в її руках тріснуло і розлетілося в різні боки.

— Що таке? — вигукнула молода жінка і стала визбирувати скалки. Однак усе зібрати ніяк не вдалося: що позастрявало між дошками, що виніс у вікно подув вітру. Але тут на подвір'ї заплакав син. Засунула Красуня скалки назад у скриню, вибігла на подвір'я і забула й про дзеркальце, й про свій невизначний страх.

Зірки років не лічать: лише накинула Красуня шаль на плечі, аж гульк — десять років промайнуло. Озирнутися не встигла, син парубком став, у чоловіка сивина на скронях з'явилася. А вона не міняється: жодної зморшки на обличчі, жодної сивої волосинки на голові, прудка на ногу, зі світосайною усмішкою на лиці знай пурхає по кімнатах. Здивовано бачить Красуня, як постаріли батько з матір'ю, як зав'яли обличчя подруг, а черешня уже величезним зеленим шатром нависла над будинком.

— Ох, що ж це таке робиться на білому світі? — бідкалася вона, проте не встигла додумати свої думки до кінця, як помирають батько з матір'ю, син приводить молоду дружину, а там, диви, і внучатко вже бігає на подвір'ї. Дивиться на Красуню чоловік і власним очам не вірить: ровесниці її зморщилися дужче від горіхової шкаралупи, а його дружина прекрасніша за вранішню зорю! Нарешті він зважився запитати в неї, що з нею сталося, але Красуня тільки всміхнулася, а про себе подумала: «Може, це тільки сон? Якщо сон, то нехай і далі триває». Тим часом у невістки між брів зморшка пролягла, побіліло волосся на скронях. Увійде в дім незнайомиць, невістку за свекруху має. В очах невістки та й сина прочитала Красуня подив і докір.

Зітхнула Красуня, а на світанку першого дня, коли випав сніг, помер її чоловік. Ні вві сні, ні наяву не могла вона забути

його погляду. «А ти?» — запитував він її поглядом. «А як я?» — запитувала сама себе Красуня, здвигаючи плечима, коли раз у раз доводилось когось ховати, так що, здавалося, не було більше ні весіль, ні іменин. Один за іншим ішли з життя друзі, родичі, сусіди. Все менше знайомих облич зустрічала вона на вулиці, в місті. Та й саме місто, вулиця стали невпізнаними. На місці садів і хатинок шугнула в небо зграя веж з бетону і скла. Син згорбився, внук привів у дім молоду дружину, вже й правнук по кімнатах бігає, а вона все не міняється.

Спантеличено, докірливо і навіть неприязно дивляться на неї невістка і син, вулиця і місто. «Видно, дияволу душу запродала!» — шепочуть їй навздогін вже і ті, що разом з її онуком на світ з'явилися. Нарешті Красуня збагнула, що всім заважає, що не розуміє людей, котрі живуть поруч. Не стало вже й роботи, яку вона так любила. Хто нині випікає хліб, хто тче? Немає місця в квартирі для ткацького верстата! І відчула вона себе зайвою.

— Прокляте дзеркало! — прошепотіла вона одного разу. — Мені лише б ледь-ледь постаріти! Може, б тоді син і онук приязніше глянули на мене.

Обережно, щоб ніхто не бачив, спробувала Красуня скласти до купи скалки дзеркальця. Але де там! У багатьох місцях зяяла порожнеча. І кожна скалка показувала її лице — усміхнене, обурливо молоде!

— Ох нечиста сила! — зітхнула Красуня і перевела погляд на вулицю, але зверху вулиця видавалася безоднею, на дні якої цяточками миготіли люди. Жодного дерева навколо, тільки мовчазні перехожі кудись квапляться у своїх справах. Навіть рідний син став чужим: сивий, згорблений, слова не мовить.

Мовчазно і на той світ пішов, полишивши матір на сина і його дружину. А вона ж була молодшою від його сина і синові дружини! Про що їй говорити з ними? Про людей, котрих вона любила, вони сном-духом не відали, та й колишне життя-буття зовсім їх не цікавило. Непотрібна і всім чужа, жила Красуня, даремно сподіваючись на старість і смерть.

І ось одного дня вирішила вона йти шукати старість і смерть, аби не сидіти більше у своїх на шиї. Ясним весняним ранком спустилася Красуня зі своєї скляної вежі й пішла по світу, розпитуючи всіх про старість і смерть. Однак на всі її розпитування люди тільки здвигали плечима. Навіщо їй, такий молодій і прекрасній, царство смерті? Навіщо спокушати долю? З царства смерті ще ніхто не повертався, тому й

дорога туди невідома. Люди сміялися їй у вічі, радили полишити свої пошуки: смерть і сама прийде, нікого не мине!

Втім, до неї смерть не приходила, і вона надумала шукати порятунку від свого лиха деінде. «Може, звірі мудріші?» — подумала вона й пішла в ліс, але зайці, білки і косулі не знали, що їй відповісти.

— Смерть — це вовк! — шепотіли зайці й косулі.

— Смерть — це орел! — сказала білка.

— Смерть — це мисливець! — вигукнув орел.

— Смерть — це гадюка! — крикнули всі звірі в один голос.

Зайшла Красуня у густі зарості колючих кущів, покликала гадюку, але та їй сказала:

— Над тобою у мене немає влади!

— Що ж мені робити? Як потрапити в царство смерті? — заплакала Красуня, а гадюка мовила:

— Підеш далеко-далеко. На дні моря є печера, в ній перламутрова черепашка, а в черепашці дві травички. Одна травичка — травичка життя, а друга — травичка смерті, на вигляд вони зовсім однакові. Пірни на дно моря, відшукай їх і вибери. Вибереш травичку життя — немає тобі порятунку: вічно будеш по землі блукати! — З цими словами ковзнула гадюка по камінню і зникла, а Красуня пішла назустріч своїй долі.

Хто знає, скільки часу вона йшла! Хто знає, коли спустилася в море! Галька на березі мовчить, нічого про це не розповідає. Але коли вдосвіта море стихає, рибалки кажуть, що з моря виходить жінка, і розповідають про неї всяке. Одні стверджують, що з моря виходить зігнута бабця — ось-ось упаде. Інші запевняють, що вона не старенька, а сяюча, наче вранішня зоря, Красуня. У її руці дві травички, вона очей з них не зводить, не може вирішити, яку собі залишити, яку викинути.

Ташко - горішок

Війни змінювали одна одну й забирали в діда одного по одному спочатку синів, а потім онуків. Незабаром на хуторі, серед хлібів, які колихав щоденний вітер, залишився він один.

Чи є зараз те поле? Той хутір? Родичі, які навідувалися лише восени, щоб зібрати плоди незвичайного дідового горіха? А сам горіх?

В усьому краї не було такого горіха. Його стовбур не могли обхопити три чоловіки, а горіхи були великі, на всю широку селянську долоню! Тому не дивно, що покупці давали за нього чималі гроші.

— Продай горіх і справ собі нову одіж! — підмовляли вони старого. — Навіщо він тобі? Навіть на опудало не годиться!

— Знаю, що не годиться! — відповідав дід. — Але якщо я продам горіх, тоді не впізнають обійстя ні мій пес, ні кіт, ні селяни з довколишніх сіл.

— Продай та й іди собі кудись з богом. Хіба мало на світі міст і сіл...

— Навіщо мені міста й села? Досить з мене і мого обійстя — мого журавля і мого горіха!

Усміхнувшись, старий окинув поглядом колосисте поле й розкішну крону горіха, у якій знаходили притулок птахи й зірки, а в тіні її і в найспекотливіші дні було завжди свіжо й прохолодно. Що ще треба людині?

Під цим горіхом любили відпочивати ще його прадіди. «Добре було б, якби й онуки побавилися тут у тіні». — Старий сумно зітхнув і задумався. Охопила його невимовна туга: «Хто ж сидітиме під горіхом, коли я помру?» Нема дітей у нього, нікому радіти, коли горіхи, дозрівши, випадають зі своїх зелених сорочок. Якби хоч одне дитинча побігало обійстям, залило сміхом його закутки, повизбирувало із землі горіхи, поласувало ними!

Глянув дід на землю, всипану горіхами, й на очі йому навернулися сльози. З кожним днем ставало все важче поратися по господарству, готувати собі їжу. А в перший весняний день ледь піднявся з ліжка. Проте кому він міг поскаржитися?

Настали прохолодні осінні ночі. Старому не спалося, бо все тіло судомило, дошкуляв біль у суглобах. Він прислухався до глухих ударів горіхів об землю, визирав у вікно, зауважував, як у сріблястому місячному сяйві маленькі, вкриті тоненьким шаром паморозі білі цятки зриваються з гілок і летять до землі, наче в задушливі серпневі ночі падають зірки з неба. З кожною миттю їх ставало на землі все більше, вони виблискували під місячним промінням, неначе срібні кульки. Нараз дідові здалося, що з них вистрибують якісь крихітні світленькі створіння. Виразно вчув пискляві, тоненькі голосочки. А коли протер очі й приглянувся пильніше, то нічого того не побачив. І не було чути жодного звуку: горіхи безладно лежали на запістрявленій мереживом світлих тіней землі.

«Значить, це привиділося мені?» — подумав дід і став готуватися до сну, але сон не йшов. За піччю надокучливо пи-

щала миша, під місячним сяйвом чорно відсвічували дошки підлоги, по яких до нього стрибав маленький срібний промінчик і всміхався:

— А спробуй-но, діду, злови мене!

Але хто й коли ловив промінці! Старий невесело всміхнувся і знову задивився у вікно. Мов блискуча срібна хмара, пливла в мороці крона горіха, а під нею мерехтіло безліч тіней. І йому здалося, що у тому мерехтінні з горіха знову вистрибують і співають, сміються знайомі маленькі створіння. Все обійстя від цього наповнилося срібним блиском, і по ньому з краю в край гуляла луна від дзвінких дитячих голосочків.

— Господи, що це зі мною? — сказав дід уголос і вхопився за вухо.— Вже діти ввижаються. Старий дурень!

Цього вечора він ліг спати, сповнений якоїсь невиразної тривоги. Місячне сяйво, наче срібна вода, залило світлицю до найвіддаленіших закутків. Лише між стіною і запічком було трохи темніше. Старий глянув туди, і йому привиділося, начебто там щось виблискує. Скоро біля стіни вчувся якийсь невиразний шепіт... А то всього-на-всього дрмав кіт. Дід одвернувся до вікна: всюди, куди сягав його зір, розлилося місячне сяйво, мов розпущена русалчина коса. Він мимохідь глянув під горіх, і йому знову здалося, ніби там щось ворухиться. Тихесенько, навшпиньках, він вийшов з хати, але коли дістався до того місця, де вчорашньої ночі бешкетували маленькі галасливі створіння, то побачив там лише великі круглі горіхи, що виблискували у місячному світлі.

Повернувся старий у хату, ліг на тапчан, але ніяк не міг заснути. Ще двічі, визирнувши у вікно, бачив, як з горіхів вистрибували крихітні всміхнені дітлахи і, взявшись за руки, водили танок. Проте кожного разу, коли він виходив на двір, вони кудись зникали.

Ледь дочекався дід світанку. А як забачив голубів над горіхом і розціп журавля над криницею, то вирішив уже й не спати. Дивився на kota, що, смішно витягнувшись, лизав хвіст, на сонячні плями на стіні, а коли годинник вибив пів на дев'яту, незчувся, як заснув.

Хтозна, скільки він спав, що йому снилося, але коли розплющив очі, то все навколо нього знову виблискувало у срібному місячному сяйві. «Щось дуже мені хочеться води! — подумав, однак підвестися не міг.— Ніде жодної живої душі, нікому й води подати!» По щоці старого скотилася сльоза, а коли він підняв руку, щоб її витерти, то біля самісінького вуха почув чийсь тихесенький голосок:

— Хто сказав, що нікому й води подати? Ось, будь ласка!

Крихітне, світленьке створіння стояло біля подушки й обома руками простягало йому чашку. Від подиву старий зацікавився, але невдовзі підвівся і взяв чашку з рук малюка. У ній справді була вода. Напившись, він повернув голову до маленького гостя:

— Дякую, хто б ти не був!

— Ви й самі добре знаєте, хто я такий! — заусміхався малюк.

— Я? — здивувався дід. — Оце зараз уперше тебе бачу.

— Невже? — Малюк не зводив з діда іскристих очей. На чоло йому спадало світле, майже срібне, волоссячко, а в голубих очах вистрибували насмішкуваті бісики. — Хіба ви не бачили мене минулої й позаминулої ночі? Я ж вів танець...

— Не може бути! — Дід у задумі опустив голову. Справді, й минулої, і позаминулої ночі якісь чудернацькі створіннячка витанцьовували під його горіхом. Але ж то йому лише приснилося, як і срібні хлопчики, що вискакували з горіхових шкаралуп.

— Танець я бачив, — старий нагнувся до свого дивного гостя і всміхнувся йому, — але ж то було вві сні... Як тебе звати?

— Ташко-горішок.

— Такого імені мені ще не доводилося чути.

— Ви його ніде і не могли почути, бо воно належить лише мені, а інші...

— Хто інші? — здивувався дід.

— Мої брати. Кожен з них зветься горішком. Тільки я один маю подвійне ім'я, бо я — найстарший! — Малюк гордовито всміхнувся, вистрибнув на табуретку біля тапчана, став пританцьовувати й наспівувати:

*Гей-гон, гей-гон!
Мій маленький народ
живе в місті-горісі!
Гей-гон, гей-гон!*

Наче за домовленістю, на його голос зі всіх закутків світлиці, зі всіх стін до дідового тапчана почали сходитися безліч хлопчиків. Кожен з них був не більший від звичайнісінького жолудя, але всі — біляві, ясноокі, веселі. Вони сміялися-заливалися один поперед одного. Ташко-горішок стиха плеснув у долоні, й малюки відразу стихли.

— Нумо, привітаймося! — сказав він, і всі хлопенята дружно вигукнули:

— Добрий вечір, дідуню! Як ся маєте?

— Дякую, що навідали! — відказав старий, а про себе подумав: «Чи ці малюки часом не ті створіння, що повистрибували з горіхів?» Однак питати про це не став — боявся, що знов кудись подінуться.

— Дякуємо вам, що оборонили нас улітку від граду! — схилився перед дідом у поклоні Ташко-горішок. — Віднині ми щоночі будемо вас навідувати.

«А що, як вони мене обдурюють?» — подумав дід і звернувся до хлопчиків:

— Ви ж не зможете прийти, адже це — сон!

— Ви так думаєте? — усміхнувся Ташко-горішок і простягнув старому горіх із щирого срібла. — У цьому горісі я сам, бережіть його, дідусю. А навідуватиму вас лише вночі...

— Коли я прокинуся, вас уже не буде! — сумно мовив старий.

Чи одну мить, чи все життя снів, хто знає? Прокинувся тоді, коли тінь від горіха стала зовсім коротенька. Глянув на свою долоню й аж підскочив: «Що це таке?» На долоні лежав срібний горіх. Дід поклав його на подушку, протер очі, але горіх і далі був з ним, а з нього долинав чийсь тихесенький смішок...

Тож і не дивно, що старий щодня з нетерпінням чекає ночі.

Крилатий Біляк

Одне легковажне плем'я мурашок вибудувало мурашник у верболозі на березі річки. Як усі вони старалися, як квапилися чимскоріше закінчити роботу! І таки встигли до початку зими зміцнити стіни своєї хатки й забезпечити себе й майбутніх нащадків їжею. Наче відчуваючи, що зима буде холодна і снігова, мурашки підбирали кожне зернятко, кожну бадилинку.

А зима й насправді видалася довга й сувора. Тріскучий мороз одразу зіткнув на вербах срібні мережива. Злякано визирали в дивовижний білий світ матері-мурашки: неспокійно їм було за долю майбутніх дітей. Однак у мурашнику було тепло, а в яєчках розмірено стукали серця майбутніх мурашиних лицарів і красунь. Здавалося, що вони лише чекають перших ударів невидимого дзвону, аби з'явитися на світ. І ось, неначе гарматний постріл, грянула весна. Сонце

швидко розігріло річку й крига скресла. Мов за порухом чиєїсь таємничої руки, світ неспізнано змінився — все навколо збадьорилося, зазеленіло, а мурашник під тиском підземних вод почало потрушувати.

На зорі, коли сонце купалося у річці, з яєчок стали вистрибувати мурашечки. Ні в кого навіть не було часу глянути, чи всі у них ніжки, тому що вода гадюкою підповзала до мурашника. Проте варто було сонцю вистрибнути з річки, як вода відступила. І тієї ж миті з яєчка вилупилося останнє мурашеня, яке зовсім не було схоже на інших мурашиних дітей.

— Гляньте на нього! Оце красунчик! — вигукнула мурашка-повитуха. — Та й чи мурашеня це?

На її крик збіглася уся мурашва, і думки висловлювалися найрізноманітніші. Мурашеня ніскільки не було схоже на своїх братиків і сестричок: воно було велике й біле, тоді як усі інші — чорні або, принаймні, брунатні. Занепокоїлася мати-мурашка. Біле мурашеня було її сином. Хіба могла вона зректися своєї дитини?

— Якщо я належу до мурашиного племені, то чому ви сумніваєтесь у моєму синові? — сказала вона.

Присоромлені мурашки опустили голови, але тінь сумніву залишилася. Біле мурашеня? Що за небачене диво? Старі нишком стежили за ним, сподіваючись що воно підросте і все-таки змінить свій колір. Та минав час, а воно ставало все білішим. Мати запідозрила, що в усьому винна біла сніжна зима, проте як про це скажеш уголос? Адже інші мурашечки теж народилися після довгих білих ночей. Чому ж тоді лише її син білий?

Біляк нічого не знав про страждання матері. Він підростав, набирався силюньки, правда, забавки братів його не цікавили, а ще менше — добування харчів на зиму. Замість того, щоб тягти на собі ноші, Біляк спостерігав, як пурхає метелик, тремтить трава на вітрі, вслуховувався у жебоніння потічка. Він до пізньої ночі не лягав спати, а проводжав поглядом місяць, що мандрував по небу, слухав сонливе перешіптування зірок. Тому, звісно, ранком йому було важко прокидатися.

— Мало того, що він білий, так іще й ледачий! — докірливо мовила цариця мурашиного племені. Від її слів мати Біляка почервоніла: одже для мурашки немає більшого гріха, як лінощі. Вона стала будити сина трохи раніше. Тепер він приходив до школи вчасно, проте вчитель все одно був незадоволений. Кого з мурашиного племені цікавить, як проводять свій час зірки й метелики? Мурашці насамперед

треба знати, де шукати їжу, як будувати мурашник, у кого які обов'язки на день.

— Надто багато думає і надто багато ставить запитань! — виніс вирок учитель і поскаржився цариці, а та сказала:

— Нехай більше працює!

Однак це викликало справжній переполох. На уроках, змаганнях з бігу, в роботі Біляк завжди був першим. Одноплемінці не бажали більше бачити його.

— Ну й задавака! — шепотілися поміж себе брати після чергового подвигу Біляка, відмовляючись прийняти його до свого товариства.

Даремно горопашний Біляк намагався зрозуміти, в чому ж його провина. Дарма давав обіцянки, що виправиться. Чим достойніше він себе поводив, тим відвертіше брати нехтували ним.

Біляку не залишилося нічого іншого, як увесь вільний час роздивлятися довкола себе й прислуховуватися. Скільки ненависті, скільки дурості побачив він на лузі! Він, наприклад, швиденько з'ясував, що жаба своє кумкання ставить куди вище від пісні солов'я, а слимак вважає, що розумнішого за нього не знайдеш у всьому світі. А війни мурашви? Як люто червоні ненавиділи рудих, руді — чорних, а всі разом — і чорні, й червоні, й руді — його, білого, тільки за те, що він білий.

З болем у серці Біляк лягав спати, щоразу сподіваючись, що вночі білий колір зникне, і просинався зі страхом у серці — нічого не мінялося, і тільки мати, як і раніше, була лагідна з ним...

І ось він досяг віку, коли покидають батьківський дім. «Як він знайде наречену? Заведе сім'ю?» — від цих думок мати в тривозі прокидалася вночі. До того ж одного дня вона зі страхом побачила на спині сина якісь горбочки. Вона не могла збагнути, що це таке. Спершу вони були ледь помітні. «Може, це якась випадковість? Може, інші їх не помітять?» — намагалася вона заспокоїти себе, але не минуло й двох днів, як з горбочків з'явилося щось схоже на крильця. Через тиждень сумнівів не залишилося: крильця перетворилися на справжні крила.

— Біла мурашка! Крилата мурашка! Який жах!

Рада племені ухвалила прогнати Біляка. Нехай поселиться десь поблизу, проте живе сам. Сумно похиливши голову, без суперечок, Біляк скорився долі. Втім, жити поблизу племені виявилось куди важче, ніж бути справжнім вигнанцем.

Але кому він потрібен? Для неба і квітів він чужий, а зірки й метелики добре розуміють, що він не їхнього роду-племені.

Крилатий Біляк, ховаючись од власної тіні, біг усе далі в зарослі трави й зненацька вискочив на берег річки.

— Ой, яке сріблясте диво! — завмер він, заворожений блиском річки і не помічаючи, що ззаду до нього підкрадається прудка зелена ящірка. Коли ж побачив її, то йому здалося, що зазирнув у вічі смерті. Він підстрибнув, крила самі собою розпустилися, і струмінь повітря підняв його вгору. Під собою він угледів ціле море густої трави. Біляк не міг отямитися від зачудування: він, нікчема з нікчем, наче метелик, бабка чи птаха, летить! Летить, а під ним пропливають срібляста річка, мурашники — дрібні, мов якісь камінчики, крони лип.

Неначе в пропасниці, повернувся Біляк до свого дому і за всю ніч навіть не стулив повік. А раптом йому тільки наснилося, що він літав? А раптом це лише болюче наснаження?

Ой, як довго не приходив світанок! Біляк заледве дочекався, коли сонце торкнулося річки й, пробуючи міць крил, одразу ж злетів. Прекрасна донька цариці й увесь мурашиний люд не вірили власним очам. Хіба мурашки можуть літати? Але Крилатий Біляк дедалі стрімкіше злітав у височінь. Якими маленькими здавалися звідси крони дерев, а мурашника взагалі не було видно! Він летів усе далі й далі. Ось перелетів через галявину, річку, відчув легку втому в крилах і сів на золотаву голівку кульбаби.

— Який красень! — вигукнув коник.

— Як він швидко літає! — прошепотіла кульбаба.— Це, мабуть, мурашиний цар.

Від таких слів у нещасного крилатого вигнанця запаморочилася голова. Він то вірив словам веселих мешканців галявини, то не вірив. Але ввечері Біляк усе-таки повернувся до рідного мурашника. Хтозна, може, повернувся тому, що, крім усмішки матері, помітив усмішку і на обличчі прекрасної доньки цариці? Земля під ним розкривалася у всій своїй принадності, а крила з кожним днем міцніли й несли його дедалі швидше.

Якось він злетів вище, ніж будь-коли до цього, і не зауважив, що під ним, наче лиховісні крила крука, скупчилися хмари. Почалася нестримна злива. Біляк був над нею, але все ж занепокоївся, хоча відразу ж спохопився: «Дурний я, дурний! Адже вони женуть мене від себе, зневажають! А я ще за них турбуюся!»

Однак любов пересилила образу, і, щойно злива закінчилася, Біляк спустився до мурашника. О, як шаленіла річка! Як піднялися її води! Як шалено мчали вони на мурашник! Але мчав і Біляк: напружуючи всі сили, він таки першим дістався до мурашника.

— Кидайте все і тікайте! Річка вийшла з берегів! — вигукнув він, ледве перевівши подих.

Зухвала молода мурашка розсміялася йому в лице й запитала:

— Ти гадаєш, що в тебе одного є очі?

Однак мало хто підтримав цей сміх, плем'я прислухалося і справді вчуло шум річки. Куди тікати від води, ніхто не знав, навіть цариця розгублено здвигнула плечима. Погляди всієї мурашви зосередилися на Біляку. Вони ж вигнали його з племені, а що як він натомість не захоче показати їм дорогу, якщо полетить собі в небо, навіть не оглянувшись на них? Біляк і сам деякий час вагався, а потім рішуче сказав:

— Ідіть за мною!

У свої могутні обійми він передовсім узяв матір і переніс її на сусідній пагорб. Потім переніс найстаріших, молоді самі бігли, безжально розштовхуючи слабких і хворих. Ще раз Біляк прилетів до мурашника й в останню мить схопив кошик з мурашенятами — вода вже тягнула його на дно. Мурашине плем'я з полегкістю зітхнуло, а матері стали опікуватися дітьми, найдосвідченіші розбрелися схилом пагорба в пошуках їжі. На Біляка вже ніхто не зважав, лише один з присоромлених молодиків процідив крізь зуби:

— Ну й задавака!

Це була остання крапля: сором і гнів переповнили серце Крилатого Біляка. Він низько вклонився матері й сказав, що йде з племені. Якщо вона хоче, то нехай іде з ним, а тут він більше не може залишатися.

Сама не своя від втоми й переляку, мати не знала, що робити. Покинути плем'я? Залишити Біляка самотнім? І вона мовила:

— Залишайся, сину! З часом плем'я оцінить твій подвиг.

— Для мене племені більше не існує! — вирвалося з грудей Крилатого Біляка, а плем'я від подиву не зронило й звуку.

Такого ще не було й ніколи не буде! Він утратив здоровий глузд. Такого ще не було, щоб мурашка збунтувалася і по своїй волі покинула плем'я!

Марно його стримували. Похнюпившись, зі сльозами на очах, він рушив до підніжжя пагорба. У вухах у нього бриніло: сам! У всьому проклятому світі він — сам! Немає

у нього ні товариша, ні брата. На сусідній узгірок він ледь виповз, а узгірок цей був наче навмисно створений для мурашника. Але навіщо будувати мурашник, якщо жити в ньому нема кому? Крижаною хвилею самотності обдало Біляка, і в цей час він почув чиєсь дихання. Хто б це міг бути? Озирнувся ліворуч, праворуч — ніде нікого.

З важким серцем почав Крилатий Біляк будувати новий дім, але звук чийогось дихання не переривався. Нарешті його погляд сягнув до підніжжя пагорба: по схилу повільно, спотикаючись на кожному кроці, піднімалася мати, а підтримувала її донька цариці. Не вірячи своєму щастю, Біляк ущипнув себе: дива трапляються лише в нічних снах! Ось-ось видиво щезне, мов хмарка, яку жене буря. І він знову залишиться сам!

Та надаремно він ятрив рану. Дві мурашки, всміхаючись, повзли до нього, а на сході ріс місяць, білий і крилатий, наче найкрилатіша біла мурашка.

Золотий таріг

Від ранішньої зорі до глибокої ночі, мов мідний дзвін, вистукувало село частими ударами різьбарського різця. Село було розміщене на високій горі, що піднімалася вище хмар, які пливли вниз, ховаючи село від світу. Але що в цьому світі можна сховати?

Зі швидкістю вітру звістка про село різьбарів пронеслася від одного моря до другого. На гору піднявся перший гендляр, тоді другий, третій, сто третій. Назад вони понесли з собою дивовижні вироби, прикрашені різьбленим листям і квітами. Відтоді слава про сільських різьбарів стала швидко рости.

Коли і як у селі з'явилася перша різьбарня, ніхто вже не пам'ятав. Може, то чаклунка подарувала їхнім предкам цей дивовижний хист? Хто знає? Як зима щорічно переходила у весну, так батько синові, а дід онукові передавали таємницю перетворення дерева у дивовижне мереживо.

Завдяки своєму хистові й щоденній виснажливій праці різьбарі мали шматок хліба. Але з кожним днем вони дедалі більше горбилися від надмірного сидіння за роботою. Недаремно гендлярі вимагали, щоб сільські умільці виконували їхні замовлення. Дарма тикали в руки різьбарям гроші. Ті гордо відмовлялися і далі шукали нові грані й візерунки.

А в сонячні осінні дні, коли купці заходили в село, всі двори оздоблювалися найрізноманітнішими різьбарськими виробами.

Тих, хто не вмів працювати над деревиною, усе село зневажало або жаліло. Тож чи дивно, що хлопчак з хатини, яка притулилася під величезною прямовисною скелею, сором'язливо ховав під сорочку праву руку, на якій не було пальців? Що, підростаючи, все рідше ходив у село? Усе частіше ховався від ровесників?

Його хатинка стояла пообіч від інших, тому дуже рідко хто навідувався туди. Проте, коли після довгої хвороби помер хлопчаків батько, до них завітав сільський староста, щоб запитати: з чого вони тепер збираються жити? Мати сумно зітхнула й відповіла, що вона трохи навчилася від чоловіка різьбарської справи й вони з сином не будуть у селі зайвими. Син поки що приносить з довколишніх лісів деревину, а потім і сам навчиться різьбити.

— Без пальців? — староста глумливо розреготався. — Ліпше пошли його в місто, щоб жебракував — тоді бодай матиме шматок хліба! — Виходячи, староста, щоб не вдаритися об одвірок, схилив голову, а мати зажурилась: «Може, він таки має рацію? Може, справді треба послати сина в місто, щоб там жебракував?»

Наче здогадавшись, про що вона думає, хлопчак зблід і вибіг з хати. Три дні надаремно його шукали, а на четвертий він сам, увесь у синцях і гулях, прийшов до матері і сказав:

— Настане час, коли я буду різьбити найкраще в селі!

Мати на ті слова тільки сумно похитала головою.

— Побачите! — вів далі хлопчак. — Інші приходитимуть, аби повчитися в мене! — Він вибіг з хати і почав видиратися на стрімчак. Мати з жахом дивилася на нього. «А що, як зірветься?» Але хлопчак завиграшки дістався на самий вершечок стрімчака, куди досі ще ніхто не забирався, і приніс звідти твердий шматок деревини. Різьбарський різець відскакував од нього, як від заліза.

— Попрацюй з липою, вона набагато м'якша! — радила мати.

— Липа — то для білоручок! — відказав син і, стискаючи різець у лівій руці, а куксою правої притримуючи деревину, став різьбити. Не минуло й кількох хвилин, як уся його правиця покрилася саднами, проте він не полишив розпочату справу і навіть не дозволив матері перебинтувати зранену руку.

— Різьбар мусить звикнутися із саднами! — пояснив коротко.

— Який різьбар? — Мати стиха схлипнула. — Який же ти різьбар без правої руки?

— Маю ліву! — Хлопчак зціпив зуби й працював далі, поки на видноколі не з'явився місяць. А перед світанком матері вчулося, що син начебто з кимось розмовляє.

— Не дасися? — питав він у того, кого вона не бачила. — То й не треба! Ще побачимо, чиє буде зверху!

Зачаївшись, мати ще довго чула, як син перемовлявся зі шматком деревини: то погрожував йому, то хвалив, а то й запобігав перед ним.

— Що ж ти з деревом говориш, мовби воно має душу? — Мати стурбовано підійшла до сина.

— А таки має! — переконливо прошепотів хлопчина. Подеколи, працюючи при місячному світлі, він не раз чув, як невидимі створіння жваво перемовлялися між собою. А одного разу його здивував чийсь тихесенький голосок:

— Звільни мене, хлопчику!

Той голосок водночас і кликав, і просив. Малий різьбар глянув праворуч, тоді ліворуч: ніде нікого. Чи то не птаха якась просила його про допомогу? А може, зірка?

— Хто ти такий? І від чого тебе звільнити? — Хлопчина пильно роззирнувся довкола: перед ним були залиті місячним сяйвом, неначе срібною водою, левади, а над ним, мов срібний човен, пливла вершина гори. Хлопчак підняв обличчя до неба, і від неймовірного сяйва і прозорої тиші, що скапувала із зірок, у нього запаморочилася голова. «Певне, все це я бачу вві сні», — подумав він, але ж знову почув той самий голос:

— Звільни мене, хлопче, але дивись не порань!

Малий різьбар заозирався навсібіч: ніде нікого. А чи не з пеньочка, який тримає він між колін, чується той дивний голосочок? А кому ж тоді він належить? Здивований хлопчак ніяк не наважувався торкнутися пеньочка різцем. Якщо там усередині насправді хтось є, то його можна необережно зранити, а то й убити. Мов чекаючи відповіді на свої сумніви, хлопець задивився у височінь: світлі тіні дерев переплелися і утворили над його головою шатро. Десь у ньому крикнула сова, і відразу за цим почувся знайомий голосок:

— Звільни ж мене, чого зволікаєш?

Хлопчина, тремтячи всім тілом, став квапливо працювати різцем. Різець уміло відколював тріску за тріскою, неначе знаходився в руках найспритнішого різьбаря. Поволі з пе-

нбчкк висовувалося якесь дивне створіннячко. Було заледве більшим від галузки, а на його голові замість традиційного капелюшка красувалася жолудева шапочка. Очі ж випромінювали дивовижне сяйво.

— Уклінно дякую! Ніколи тебе не забуду! — Маленький гість недбалим порухом руки струсив з себе трісочки, а хлопчак від здивування не переставав терти очі. Малюк ледь вирізнявся на тлі папороті й був такий дрібнесенький, що міг під нею сховатися.

— Я справді ніколи тебе не забуду! — повторив малюк. — Але й ти запам'ятай: коли візьмеш після нашої зустрічі перший шматок деревини, зроби з нього таріль і залиш його от на цьому місці, де я стою, аби переночував він при місяці вповні. А вже потім приходь по нього! — Малюк розсміявся, але так тихесенько, що хлопчаку здалося: то вітерець прошелестів між травами або ж десь далеко зажебонів потічок.

— Після цього ти більше ніколи не будеш голодним! — Малюк, мов краплинка роси, ковзнув по папороті й зник.

Надаремно хлопчак зазирає усюди. Лише подеколи то там, то тут озивався схожий на тремтіння місячного сяйва на воді малюків сміх і щезав. Трохи заспокоївшись, хлопець став неквапливо спускатися з гори. «Малюк щось наказував... А що?» Лише на порозі дому він пригадав слова дивного створіннячка.

Весь наступний день хлопець уперто працював, і його різець жодного разу не схибив. Мати власним очам не вірила. Чи це можливо? Такої форми й таких вигадливих узорів навіть її чоловік не знав, хоча був визнаним майстром різьбарства. Ніжні листки по краю тарелі — були схожі на папороть, на мереживо, на тремтіння місячного сяйва, а всередині вигравало щось схоже на усмішку. На чію? Ясна річ, мати не могла цього знати.

Надвечір таріль був готовий. Мати хотіла похвалитися сусідам, але поки вона пов'язала хустку, син з тарелем зник.

Ніхто не знає, скільки часу він ішов. На гірській стежці лише місяць був йому товаришем. Схожий на срібне джерело, він, як і хлопчак, поволі, крок за кроком, піднімався на вершину гори, де на них чекав крихітний чоловічок з жолудевою шапочкою на голові.

— Що ж, прийшов ти вчасно! — Малюк задоволено кивнув голівкою. — І таріль гарний. Залишай його і йди спокійнісінько додому!

Дуже довго тягнувся для хлопчика наступний день. Здавалося, що йому ніколи не буде кінця. Все ж, нарешті, на небі з'явився місяць. За якусь часинку хлопчина вже вимчав на вершину гори, проте там — нікого. Тільки папороть виблискувала під місячним промінням. «Певне, карлик мене обдурив та ще й таріль прихопив з собою!» — розпачливо подумав хлопчина, проте тієї ж миті почув знайомий голос:

— Ранувато ти, хлопче, засумнівався в мені, але я за це зла на тебе не тримаю. Тож вирішуй сам: бажаєш, аби таріль став золотим і на ньому, коли захочеш, з'являлися найсмачніші найдки, чи волів би стати найсильнішим у всіх білих світі?

Хлопчина якийсь час роздумував, а тоді сказав:

— Хочу стати різьбарем, якого досі в нашому селі не було!

— І станеш! — Малюк усміхнувся. — Уважно стеж за лініями й візерунками на деревині, бо в кожному шматку є хтось схожий на мене і звільнити його з в'язниці може лише той, хто любить дерево над усе на світі...

Нараз і малий гість, і таріль зникли. Слідом за ними місяць сховався за хмари, і в горах стало темно й прохолодно. Хлопчак, спотикаючись, пішов додому.

— Де ж твій диво-таріль? — зустріла його мати на порозі.

— Не знаю! — Син здвигнув плечима, але, відчинивши двері в світлицю, занімів от подиву: на складеному з двох товстих дошок столі виблискував його таріль, ... золотий. Мати щасливо сплеснула руками, а син простягнув їй таріль і сказав:

— Віднині, мамо, забудьте, що таке голод! Що б ви зараз хотіли з'їсти?

Тієї ж миті з тарелі густо запахло печенею, і син схилився перед матір'ю у доземному поклоні.

— Благословіть мене, мамо, бо мушу йти! — прошепотів він ледь чути. — Багато є на світі дерев, а в їхніх стовбурах знемагають ув'язнені маленькі створіннячка, птахи й квіти! — Хлопчак іще раз поклонився матері, взяв свій різьбарський різець і швидко вийшов з хати.

Відтоді ніхто його не бачив, але в хатину під височезною прямовисною скелею частенько доходили чутки про різьбара-чудодійника, який шматки деревини перетворює на птахів і квіти. Дивує лише те, що дехто твердить, ніби той незвичайний різьбар простий селянський хлопчик, а інші натомість

кажуть, що він — карлик. Отож нелегко зрозуміти, про кого насправді йдеться.

Все ж одне відомо напевне: трапилося це в ті часи, коли гори ще мали крила й літали, а малий різьбар іще й досі мандрує світом.

Про Крапельку і Квітку

У той час, коли день і ніч розминаються, разом із Сонцем народилися Крапелька і Квітка. Крапелька була допитлива, а Квітка — ніжна і вразлива. Ще б пак! Всюди навколо них сяяло-мінилося море жовтого піску й ніде не було видно жодної іншої Крапельки, і ніякої іншої Квітки, тож і не дивно, що вони утвердилися в думці, — мовляв, ми одні-однісінькі на весь білий світ. Вони ще не знали, що народилися в пустелі, але вже переконалися: рівних їм нема ніде, вони найгарніші в світі й не байдужі одна до одної. Якогось дня, коли розпечене Сонце застигло в zenіті, Крапелька сказала:

— Я мушу йти, мушу, мушу!

Квітка перестрашено затремтіла, проте й слова не мовила.

Прагнення пуститися в мандри не покидало Крапельку ні на хвилину, й невдовзі воно пересилило прихильність до Квітки. В серці Квітки болем відгукнулося: сама! Сама-однісінька серед пустелі під наглядом неблаганного Сонця! Сама! Все ж гордощі в Квітки були сильніші від страху. Вона випросталася і з показною байдужістю мовила Крапельці, нехай собі йде. На її віях заблищала роса... А, може, сльози?

— Не зволікай! — додала Квітка рішуче. — Якщо мушиш йти — йди.

Квітка похилила голову, а Крапелька стрибнула на плеченята Сонячного промінця, чи, може, то був невидимий небесний коник, хтозна? «Високо, все вище, в голубий безмір неба... Куди хочу, туди й полечу!» — на весь голос виспівувала Крапелька, проте радості в її душі не було. Адже лише раз на сто років розквітає в пустелі Квітка!

— Я повернуся, неодмінно повернуся! — вигукнула Крапелька. — Повернуся рівно через сто років, чуєш?! — І полетіла далі.

Проте ні на мить не покидала її думка: почула ці слова Квітка чи й досі змагає у безсиллі? Даремно інші крапельки вмовляли її, щоб вона тим не мордувалася, адже на землі повно всіляких квіток! Не раділа вона з небесної мандрівки до тієї хвилини, поки не заспокоїв її Промінець: Квітка чула слова Крапельки! І в цей самий час, на цьому самому місці буде чекати її рівно через сто років. Тож Крапелька може спокійно подорожувати світом цілих сто років. Хіба ж не цього вона хотіла?

Довго, дуже довго мандрувала Крапелька! Під нею миготіли високі гори зі сніговими плащами на плечах, шепотілися степові трави, безліччю вогнів сяяли міста, несли свої води річки. А яке неосяжне й прекрасне було море! Крапелька не могла відірвати від нього погляду. Вона спускалася все нижче й нижче, щоб зблизька пильніше роздивитися це голубе диво. Зненацька на хмарку, на якій вона мандрувала, налетів вітер і погнав її додолу. Довго, дуже довго падала Крапелька і нарешті відчула на вустах присмак солоного, і ще їй здалося, наче хтось різко шарпонує її вниз. Од жаху Крапелька заплющила очі. А коли розплющила їх, то, роззирнувшись увсібіч, зрозуміла, що лежить на піщаному дні моря, біля ніг велемудрого Морського царя з бородою, яка сягала нижче колін.

— Дай клятву вірності й станеш підданицею наймогутнішого і найбагатшого царя на світі! — поважно мовив дуже схожий на омара найперший радник Морського царя, але Крапелька похитала головою. Як вона може лишитися на дні моря, коли пообіцяла своїй Квітці, що неодмінно повернеться в пустелю! Ще не встигла вона закінчити свої пояснення, як Морський цар аж затрусився від сміху.

— Ха-ха-ха, чи ви чули? Ха-ха-ха! — трусився величезний живіт і довга борода Морського царя, а почет підлесливо вторував йому:

— Ха-ха-ха!

Чи має ця Крапелька хоч трішки здорового глузду? Хто ж, крім дурнуватих, покидає морське царство самохіть? Дебелий володар вирішив, що Крапелька неодмінно залишиться у його царстві, якщо побачить сяйво морських перлів. На помах його руки зусібіч зійшлися найвродливіші перли й повели навколо Крапельки танець, не забувши і її взяти за руки. Хоп, гоп! Ану, хто швидше? Хто веселіше? Стриб, циб! Невдовзі Крапелька забула і про свою обіцянку, і про Квітку. Але в цю мить із-за виступу скелі на неї зиркнули ніжні очі морської лілеї і їй здалося, що то Квітка з пустелі.

Та цар відразу сплеснув руками, і лілея зникла. Однак запізно: куди б Крапелька не глянула, на неї звідусюди докірливо дивилися очі її Квітки.

— Відпусти мене, могутній царю, мені конче треба повернутися в пустелю, там на мене чекає моя Квітка.

Проте Морський цар заперечливо махнув рукою.

— Пізно. Уже все вирішено: ти станеш дружиною мого найпершого радника! Тож віднині дороги назад для тебе нема!

Але ще цар не закінчив говорити, як до Крапельки підпливла срібляста рибина, розкрила рота й вигукнула:

— Стрибай! Швидше! Коли випливемо на поверхню моря, я передам тебе побратимові — Сонячному промінцеві!

Крапелька стрибнула в рот срібній рибині, а крапельки — морські підданиці — присоромлено похилили голови. Таки обдурила їх! Утекла від них, шалапутка! Що ж вони скажуть найпершому царському раднику? — запитували одна одну. А Крапелька тим часом підіймалася усе вище й вище...

— Ох, нарешті ми на місці! — Рибина розкрила рота, і Крапелька перебралася на спину Сонячному промінцеві й разом з ним упала на троянду.

— Леле, яка ж я красуня! Найкраща в світі! — самозакохано мовила троянда, а Крапелька гнівно вигукнула:

— Що ти верзеш? У пустелі росте самотня Квітка, і саме вона — найпрекрасніша в світі!

Переконливо звучав голос Крапельки, проте, крім трав і троянди, ніхто її не чув.

— Що це вона там патякає? — запитав равлик. — Звідки вона взяла, що квітка може бути прекрасною? Квітка ж не має домівки й нещасніша навіть від хробака, який може, коли піде дощ, сховатися в землю.

Недаремно Крапелька доводила, що в пустелі не буває дощів. Равлик і слухати не хотів. Та й чи варто її слухати? Домівки вона не має, і, взагалі, в її кишнях, напевне, вітер свище. Одне слово, жебрачка! Кряжистий багатій згорнув ріжки й заховався у свою хатину. Що йому до цієї жебрачки, нехай іде туди, звідки припленталася. Він зачинив ворота й ліг подрімати.

Проте Крапелька не могла повернутися туди, звідки прийшла. Її кудись невтримно несло, кидало з боку в бік, об щось ударяло. Навколо неї був непрозірний морок. Крапелька ніяк не могла второпати, де вона. Врешті-решт одна з супутниць пояснила їй, що вони — під землею, бо їх підхопив

і заніс сюди потічок. О, як далеко була світлосяйна чаша неба! Яка недосяжна Квітка!

Наче заведена, без упину гасала Крапелька під землею — ховалася від кротів, стікала по плечах рудокопів — і ніяк не могла знайти виходу. Усе ж якось потічок, набравшись сили, пробив землю і вибрався з неволі. О, як весело він одразу задзюрчав! А як ожила на сонці Крапелька! З кожною хвилиною вона ставала все прозоріша, все гарніша... І безнастанно милувалася собою. Вже й про Квітку в далекій пустелі стала забувати й, може, б і зовсім забула її, якби над нею не пролетіли метелики, крізь крила котрих просвічувало сонце, як воно просвічувало колись крізь пелюстки її Квітки. Метелики видалися Крапельці квітами, яких підхопив на плечі дужий вітер. Відтепер Крапелька бачила свою Квітку і вві сні, і наяву. «Настав час повертатися додому, в пустелю», — вирішила вона й покликала свого небесного коника. Промінець пробився до неї через опале листя й мовив:

— Швидше-бо! Швидше! Не барися! Тяжка й далека дорога чекає нас.

Стрибнула мала пустунка на плеченята Промінцеві, і мандрівка почалася знову. Хмари разом з вітром дружно мчали на захід. Тільки ввечері одна-єдина хмаринка повернула на схід, і вони ледь встигли вистрибнути на неї. Хмаринка виявилася легковажною, вела себе напрочуд необережно, тому тяжким і небезпечним був їхній шлях над гірськими вершинами. А насамкінець хмаринка таки вдарилася в одну з них зі всього маху, і Крапелька випала на сніг.

Хто знає, чи змогла б вона коли-небудь вибратися із замерзлого снігу, якби їй не допомогли чоловіки, що підкоряли гірську вершину. Один з них, уже з останніх сил, розклав на обледенілому камінні багаття, і, відігрівшись, Крапелька злетіла у височінь. Полегшено зітхнувши, вона поквапилася своєю дорогою. Хтозна, скільки вона летіла. Навколо неї юрилися хмари, шугали величезні мовчазні птахи, пропливали страшні гірські вершини, а мандрівці не було видно кінця-краю. Її небесний коник вже геть знеміг від утоми.

— Сумніваюся, що твоя Квітка досі жива! — сказав він якось Крапельці. — Хіба не бачиш, що всюди, куди сягає погляд, видно лише розпечені піски? — Хмарка, на якій вони подорожували, від неймовірної спеки вже почала розтоплюватися, але Крапелька не здавалася.

— Залишилося зовсім трішечки! — підбадьорювала вона Промінця. — Моя Квітка народжується лише раз на сто років. Тож чи може вона народитися без мене?

День, коли її Квітка мала розпукнутися, наближався, і Крапелька квапилася щосили. Даремно зірки манили її до себе, а Місяць запрошував перепочити. Який може бути відпочинок!

Нарешті якогось дня на зорі Крапелька побачила знайоме місце і на сухій стеблинці одну-єдину квітку. Свою Квітку.

— Як же я тебе довго чекала! — знеможено прошепотіла Квітка, а потім, подумавши, що Крапелька може зрозуміти її слова, як докір, додала: — Хоча не так уже й довго! Я ж знала, що ти неодмінно повернешся! — Вона гордовито підвела голову, а мала мандрівниця затремтіла. Невже справді минуло сто років? Невже вона цілих сто років подорожувала світом?

Як тут бути певною, що це не сон? Над нею — те саме небо, те саме сонце, той самий пісок і... та сама Квітка.

Сонце над пустелею швидко росло, росла і спека. Крапелька щільно пригорнулася до своєї Квітки. І забули вони про все на світі. Навіть не зважали на вітер, що розгойдував пісок, мов хвилі, й усе намагався і їх прихопити з собою...

Нараз Крапельці здалося, що вона, а з нею і її Квітка кудись летять і польоту немає кінця...

А таки немає!

Прибій і Скеля

Коли перші сонячні промінці торкнулися води, з моря піднявся Прибій. «Гей, я іду!» — вигукнув він збуджено і, показавши з води світлу голівку, вклонився усьому світові навколо себе.

— Добрий день!

— Добрий день і спасибі тобі! — сказали хором щойно народжені рибки й вибралися йому на спину. — Ну що, важкі ми?

— Ой, дуже! — всміхнувся їм Прибій, бо були легесенькі, наче піна. — Адже вас так багато! — Прибій глянув правобіч, лівобіч. Як добре, як гарно навкруги! Який він усе-таки був дурненький, що так довго жив у темряві, на дні моря. Адже тут і гарніше, і свіжіше, і набагато легше дихається. Коли б воля — знявся б у небо, полетів би за птахами до хмар!

Прибій розпромінився од радості й усміхнувся виступові корала, бо подумав, що то квітка, потім підморгнув братам і шанобливо привітав Сонце:

— Добрий день, Золота рибо!

Але Сонце не відповіло на його привітання. Воно лише всміхнулося і помандрувало собі далі, а Прибій подумав: «Невже й риби всміхаються?»

По якимсь часі він замилювався блиском піску й привітався з ним:

— Добрий день! — зашурхотів пісок у відповідь тисячами маленьких уст, а Прибій, зчудувавшись, знявся вгору й прислухався: чи то в піску співали устриці, чи вітер приніс із собою голоси птахів?

Зненацька йому здалося, що все навколо, вітаючи його, галасає, співає, пританцьовує.

Тільки Скеля мовчала.

«Може, не чула мого привітання?» — подумав Прибій і знову, низько поклонившись, сказав Скелі: «Добрий день», — але вона і далі мовчала. Височенна, біла, гладенька-гладенька, вона лише зневажливо ворухнула бровами і задивилася у далечінь. «Таки не чує мене!» — вирішив Прибій і вже вкотре звернувся до Скелі зі словами привітання.

Та вона навіть не глянула в його бік. Самотня на березі моря, вона була схожа на зірку, що заблукала серед білих пісків і тепер, зневірившись, гордовито підвела голову й тужливим поглядом міряла безкрай моря перед собою.

— Хіба ти не вмієш говорити? — округлив Прибій здивовані очі й довго, не зморгнувши, дивився на гордійку. — Але нічого, ти й безголоса гарна! На своєму віку гарнішої не бачив! — додав він примирливо і відразу перестрашено втягнув голову в плечі — а може, всі знають, що він досі не міг нікого бачити, адже народився всього кілька хвилин тому...

Засоромившись, Прибій зішулився, а Скеля подумала: «Симпатичний цей малючок, проте надто вже пустотливий. Не личить мені приятелювати з такими пустомелями».

Все ж Скеля усміхнулася Прибоеві, а той від ніжності аж затремтів.

Відтоді образ Скелі не полишав Прибій ні вві сні, ні наяву. У відблиску сонця на мокрому піску Прибій бачив її — гарнішу від розсипу коралів і білішу від хмар. Як же її можна забути?! Як щохвилино не думати про неї?!

— Гайда з нами! — кликали його брати в морську далечінь.

— Чого ти вічно при березі, кого виглядаєш? — питали його хмари й, опустившись низенько-низенько, над саму воду, простягували йому руки, потім здіймалися угору, знову опускалися, але він від Скелі — ні на крок.

Подеколи йому здавалося, що він і сам уже скам'янів, чекаючи, що Скеля ще раз до нього всміхнеться або ж подасть йому руку, але все надаремно. Її лице завжди було білесеньке й гладеньке, мов і не палило його щодень сонце, не шмагали вітри.

Однієї ночі, після довгих вагань, коли піщинки на березі спокійно заснули, а місячне сяйво ніжно посріблило гребінь хвилі, він тремтливим голосом попросив Скелю:

— Поцілуй мене!

— Я — тебе?! — зневажливо всміхнулася та. — Хіба не розумієш, що ти — лише вода. Вихлопнешся на берег — станеш калюжею... А Скеля може поцілувати тільки сильнішого! — Від гомеричного сміху вона вся затряслася, а Прибій, вжахнувшись, позадкував і пірнув на саме дно.

Даремно втішали його піщинки, даремно рибки лоскотали йому спину. Прибій знерухомів і змовчазнів. «Залишуся тут у темряві, на дні моря аж до смерті! — дав він собі слово. — Бачити її більше не хочу...»

Але як тільки перший промінець сонця упав на Скелю, Прибій затремтів, стрімголов випірнув і помчав до берега. Там згорнувся клубком біля ніг Скелі й прошепотів:

— Будь моєю нареченою! — Він рвучко піднісся й обняв її.

Ніжним був доторк його рук, уст, і Скеля уже хотіла сказати «так», проте в ній знову обізвалися гордощі:

— Що ти ото кажеш, Прибою! — Вона зневажливо пирхнула.

— Буду нареченою лише того, котрий зуміє впокорити мене. Запам'ятай це і йди собі з богом!

Почувши такі жорстокі слова, Прибій зіщулився й потемнів от туги, а Скеля розреготалася. Той регіт боляче шпигонув Прибій у груди.

— І таки рано чи пізно впокорю тебе! — вигукнув він запально і, зібравши всі сили, налетів на Скелю: раз, удруге, втретє, в сто третій раз...

Сталося це в ті сиводавні часи, коли море тільки народжувалося, але Прибій і Скеля ще й досі ніяк не помиряться.

Подеколи Скеля відкидає Прибій далеко в море і він, знесилений від ударів, понижено мовчить цілими днями.

А інколи Прибій так люто вдаряє у Скелю, що вона, тремтячи від жаху, розхитується і не знає, чи вода хоче її втопити, чи просто пестить...

Перламутрова троянда

Вуловині, на дні моря, куди сонячне проміння сягає тільки в полудень, жила красуня черепашка на ім'я Перламутрова троянда. Щодня вона сама до себе шепотіла: «Коли б мені вибратися звідси, щоб побачити сонце і квіти, відчутти свіжий подих вітру!»

— Ой, як же гарно на поверхні моря, там літають і виспівують птахи з пір'ястими крилами. Що ж тоді говорити про інші чудеса! — риба, яка розповідала про дивовижі Горішнього світу, найчастіше саме на цьому місці переривала свою розповідь. І це зрозуміло.

Раз рибалки витягли рибу на поверхню моря, але щойно вона побачила сонце, як чиясь жорстока рука підхопила її і кинула назад у воду.

— Хто знає, які чудеса мені ще б відкрилися, коли б пробула на поверхні трохи довше? — Тут риба надовго замислювалася. Але марно вона щодня плавала навколо човна, даремно запливала в рибальські сіті: їх очка були надто великі! Вона випадала крізь них і змушена була щоразу повертатись у надокучливе товариство риб і раків.

Перламутрова троянда слухала рибу, затамувавши подих. У її голові вимальовувалися привабливі картини Горішнього світу. Порівняно з його сяйвом, чого варті світлячки морського дна? А чи гляне хтось на корали, якщо покласти їх поруч з квіткою жасмину? Від роздумів про принади Горішнього світу в черепашки аж в очах темніло. І скоро зненавиділа вона кружляння риб, колихання медуз у прозорій воді, повзання раків по піску.

Ну, що цікавого в тому, що народжується нова морська зірка з одного відірваного променя?

Мільйони років ростуть корали, повзають раки, тремтять медузи. Споконвіку шумлять хвилі, ну й що з того?

Перламутрова троянда опустила голову й здивилася на гірку піску, навколо якої бавився гуртик маленьких рибок, тоді перевела погляд на камінець, що лежав поруч. На ньому гронами висіли корали. Може, поговорити з ними? Може, вони колись були в Горішньому світі й щось знають про хмари, квіти?... Добре риbam: вони вміють плавати й можуть виплисти на поверхню. Але тільки вдихнуть краплю повітря, відразу ж повертаються назад у воду. Ні, це її не влаштовує. Корали мусять знати певнішу дорогу до сонця і

хмар! Перламутрова троянда нахилилася до грона коралів і стала просити поради й допомоги:

— Ви мудрі, живете довго, тож повинні знати, як досягти Горішнього світу.

— Звичайно, знаємо! — відразу дружно відгукнулися корали, думаючи лише про себе й свій камінь. — Ми й зараз знаходимося у Горішньому світі.

Ніякий інший світ їх не цікавив. Мандрівки? Дороги? Чи ще яка напасть? Дивачка ця Перламутрова троянда зі своїм надокучливим бажанням будь-що вибратися з морської улоговини й мандрувати до сонця, хмар; вона мусить знати СВОЄ місце і бути вірною йому. Корали згадали родичів, які теж над усе на світі хотіли побачити Горішній світ. Вони так настирно про це думали, що якогось дня відірвалися від каменя і рушили нагору. Що потім з ними сталося, не знає навіть сиводавній рак-самітник, який щовечора вилазить на берег. Корали нетерпляче закивали головами: для них, які мають затишну домівку, чужі турботи були дивні й незрозумілі. Тож і Перламутровій троянді треба змиритися зі своїм становищем, бо від напруженого думання корали й черепашки гублять колір... Корали дружно вмовкли й щільніше притислися до каменя.

Перламутровій троянді нічого не залишалося, як шукати нового співрозмовника. Проте риба-вугор ще менше, ніж корали, думала про Горішній світ. Адже для неї той світ починався в рибальській сіті, а закінчувався на пательні.

Риба-вугор сердито заметляла хвостом і зникла за виступом скелі, черепашка ж подалася з розпитками до медуз. Але медузи не мали ні часу, ні бажання говорити з нею про Горішній світ. Для них сонце було великим каламутно-жовтим кружалом, яке ввечері червоніє і падає у хвилі. Його не можна їсти, навіть не можна обхопити щупальцями. Одне слово, сонце ні на що не годиться. Навіщо ж тоді думати про нього? Найстарша медуза, прозвана Вусатою бурею, сердито надулася й попливла за зграйкою риб.

Риби були останньою надією Перламутрової троянди. Срібними стрілами проносилися вони біля неї. Одна з них, давня знайома, зупинилася і знову стала захоплено розказувати про хмари, які плывуть у високому голубому небі, про квіти, рожевіші від коралів, про вітер, що, прогулюючись між скель, зроняє ніжні приглушені звуки. А тоді — про троянди!

Так Перламутрова троянда довідалася, що в Горішньому світі є квіти-троянди: білі й жовті, червоні й фіолетові... Тепер їй увірвався терпець. Чого чекати? Доки? Від нездоланного бажання чимшвидше побачити дива Горішнього світу

вона ще більше зненавиділа світ морської уловини. Нестерпним став для неї навіть солодкий, заспокійливий шум моря. А чого варті хвили проти вітру? Чи шум моря порівняно з піснями трав і птахів?

Цвяшком у серці Перламутрової троянди засіло нестримне бажання дістатися Горішнього світу. Гострим і тривалим був її біль. Хтось інший давно б уже змирився з долею...

Одного дня Перламутрова троянда відчула, як пече, тужавіє усе її ество і згущується у тверду крапельку. Відтоді вона не рухалася і не розтуляла уста: в ній росло блискуче зерно перлини...

Черепашка стала поволі забувати про Горішній світ. Навіть розповіді знайомої риби про його принади викликали в неї роздратування — адже це були все ті ж самі надокучливі оповідки! Риба в них ставала дедалі важливіша, а Горішній світ усе тьмяніший і непривабливіший. Розтовстівши, риба вже ледь випливала на поверхню, і їй, як і медузам, теж почало здаватися, що сонце — велике каламутно-жовте кружало. Тож, звичайно, найліпше жити на дні моря, в прохолодній уловині. І те, що черепашка так обожнювала Горішній світ, видалося їй тепер незаперечною ознакою якоїсь душевної хвороби. Тим паче, що й корали так думають. Риба все рідше підпливала до Перламутрові троянди. Втім, та й не шукала її товариства. Зараз їй уже був байдужий і Горішній, і Нижній світ. Вона шукала і знаходила цілий світ у собі.

А зернятко перлини з кожним днем росло, міцніло і виблискувало, наче маленьке сонечко. Перламутрова троянда дбайливо оточила її зусібіч роگیркою, оберігаючи від надокучливих мешканців морської уловини. Було то її власне маленьке диво і вона не бажала показувати його іншим. Забула вона і про недавню мрію...

Смішні ці риби зі своїми щоденними суперечками про те, котра з них краща! Ще смішніша рада черепах, яка вирішує це! Бо ж Перламутрова троянда напевне знає, що заховане в ній маленьке сонце найчарівніше в світі! Але яке діло іншим до того?

Потайні гордощі Перламутрової троянди додавали перлині все яскравішого блиску й розкішних кольорів. Вона мала в собі не тільки ніжне сяйво місяця, блиск сонця, але й переливчастість небесної райдуги.

Глибоко на дні моря, куди сонячне проміння приходиться лише в полудень, Перламутрова троянда створила свій світ. Вона могла б жити в ньому рік, сто років, цілу вічність. Більше ніхто й ніщо не було їй потрібне! Нікого вона вже не шукала, навіть забула про хмари й квіти. Але якось крізь

товщу води на дно моря пірнуло темне тіло і чиясь рука схопила її, відірвала від дна й понесла вгору.

Чи пройшла тільки мить? Чи цілу вічність вона мандрувала? Нарешті вода розступилася, і Перламутрова троянда зажмурилася від яскравого сонця.

— Яка велика! — почула вона чийсь вигук і розплющила очі. О, диво! На небі світило золоте Сонце, кругом нього пливли легенькі, мовби морська піна, хмари! А солоний запах моря, духмяні пахощі розмаринових квіток! Перламутровій троянді аж подих перехопило. Все навколо виблискувало, тремтіло куди привабливіше, ніж оповідала про це риба. Проте ніколи їй було захоплюватися чудесами Горішнього світу: чиясь жорстока рука вже боляче її стискувала, копірсалася в ній, розкривала мушлю,— певне, добиралася до схованого всередині.

— Диви, перлина! А яка велика й блискуча! — заволав якийсь чоловік.

Перламутрова троянда востаннє побачила сяйво свого маленького сонця. В її випорожнену мушлю залетів солоний морський вітер.

А рибалка засунув перлину в кишеню і поквапився додому... Один із хлопчаків підняв покинуту черепашку, очистив її від піску й приклав до вуха.

Чи було те, що він почув, гомоном хвиль? А може, розповідю про життя на дні моря, в улоговині? Хлопчак ніжно погладив Перламутрову троянду, сховав її під сорочку й побіг похвалитися матері.

Цілу ніч тримав він черепашку біля вуха. Йому здавалося, що чує прибії, кигикання чайок, крик буревісника... І всю ніч по небу плив Місяць, а Перламутровій троянді здавалося, що то пливе відібране в неї маленьке сонечко. Високо, дедалі вище підіймався Місяць. Ніжно, дедалі ніжніше шуміла черепашка.

Вранці, зазирнувши у вікно, сонце побачило хлопчика й черепашку, які, міцно притиснувшись одне до одного, спали. А з-під їхніх заплющених повік сочилось перламутрове сяйво.

Море ж було далеке й мовчазне. Лише на дні, в улоговині, її мешканці знепокоєно питали одне одного: куди поділася Перламутрова троянда? А під склом на прилавку найрозкішнішої крамниці в місті виблискувала перлина. Люди поспішали до крамниці, щоб побачити її, але тільки один хлопчак і один пісняр знали, що насправді під склом виблискує чиясь зболене бажання...

Іграшковий поїзд

Усі хлопчаків іграшки підсміювалися з Поїзда. Звідки він такий узявся? Рейочки пролягають тільки з одного кутка кімнати в другий, а він, захлинаючись, усім доводить, що колись обов'язково вистрибне у вікно і поїде через долини, гори аж до моря. Хто таке коли-небудь бачив?!

— Ось побачите! — рішуче заявив Поїзд. — Я уже раз проїздив тією дорогою, чому б ще раз не спробувати?

— Тому, що ти всього-на-всього іграшковий поїзд! — сміялися з нього Лялька й Блазень. — Вгамуйся і їдь дорогою, яка тобі відведена! — радили вони.

Але малий упертюх нікого не хотів слухати. Уві сні він бачив лісові хащі, засніжені вершини гір, синє море... Його гнітили стіни кімнати, а понад усе те, що ніхто не вірить його словам про море.

— Може, море тобі наснилося? — кліпала довгими віями Лялька, до думки якої прислухалися всі іграшки. — Але такі сни приносять лише шкоду. Що було б, якби, скажімо, одного дня я забрала собі в голову, що можу полетіти! Гай-гай! Ти, мабуть, думаєш, що в мене вирости б крила? — Вона засміялася зі своєї вигадки. А тоді мало не впала з полиці, коли Поїзд поважно сказав:

— Може б, і вирости! Подивися на лимон. Хіба не був він колись меншою від нігтя насіниною? І хіба не хотів вирости? А згодом забажав мати золоті плоди й будь ласка — має їх. І я шлях до моря подолаю, будь-що подолаю! — прошепотів Поїзд замріяно, а іграшки дружно засміялися і не переставали сміятися до глибокої ночі.

— Гляньте на цього сміливця! Він збирається вистрибнути у вікно! — хихотів ганчірковий Блазень. — Придивіться до кімнатного поїзда, в якого виростуть крила! — Він перекидався через голову, кривлявся. Усі іграшки захоплено дивилися на Блазня: хіба він не розумник, хіба не дотепник?

Поїзд присоромлено похнюпився. Його рейочки тяглися з одного кутка кімнати в другий і посередині був міст, а за ним — тунель. Перед самим тунелем стояв Семафор з кольорової бляхи. За мить до в'їзду поїзда в тунель Семафор давав зелене світло. Зараз і він аж трусився від сміху.

— Що цей малюк патякає? Хто коли-небудь бачив чи чув, аби іграшковий поїзд подолав шлях до моря? Котрий відчай-дух і коли пробував його проїхати?

— Я спробую! Спробую і таки проїду! Я мушу, мушу це зробити! — уже засинаючи, мрійливо прошепотів Поїзд.

На голови іграшок, мов солодкий дощ, опустилася ніч. Одне за одним заплющували очі Блазень, Семафор, Лялька, на кругловидому обличчі якої до самого ранку тремтіли тіні від її вії...

А коли перший сонячний промінець зазирнув у кімнату, хлопчак схопився з ліжка і, за звичкою, став роздивлятися свої іграшки. Спали всі до одної, тільки рейочки були порожні й вітерець погойдував тюлеву завіску на вікні.

— Я бачив його! — довірливо прошепотів Сонячний промінець. — Коли поливальні машини вимили вулиці, Поїзд вистрибнув у вікно і по колії свого старшого брата спустився в долину. Якщо не віриш, запитай у горобців, вони не спали...

Хлопчакові спершу подумалося, що це сон, але ж віконниці насправді були широко відчинені, а рейочки — порожні. Іграшки здивовано терли очі й жодна більше не сміялася. Сумно дивлячись у вікно, Лялька згадала про крила, які неодмінно виростуть у того, хто забажає цього над усе. По якійсь хвилині вона відчула, що на її плечах щось росте.

Хлопчина і Принцеса

Над бетонними джунглями міста стримлять скляні вежі. В одній з них, високо в хмарах, живе блідий, мов стіна, хлопчина. А на вершечку другої живе дівчинка, худа і слабка, неначе стеблинка. Втім, ні хлопчина не бачить дівчинку, ні дівчинка не бачить його. Правда, малий колись, давним-давно, чув, що на самому вершечку найвищої скляної вежі знемагає в самотності Принцеса. Розповідав йому про це Південний вітер. Слова Південного вітру підтвердив і Північний вітер. А Західний вітер запевнив, що Принцеса — найвродливіша з дівчат, яких він бачив. Східний вітер нічого не сказав, бо ще й досі був у гостях у Крижаних гір.

Ще хлопчак чув, що вежа, у якій живе принцеса, сягає в небо аж за хмари. Птахи тримаються осторонь від неї, вітри її бояться і... ключа від неї немає. То як можна послати Принцесі вісточку, що він такий же самотній, як і вона? Як полегшити її страждання? Якби вона була на безлюдному острові, можна було б укласти листа в пляшку і кинути в

море. Хвилі понесли б пляшку по воді і колись неодмінно принесли б її до острова! Відтак Принцеса знала б, що десь далеко-далеко якийсь хлопчина думає про неї... Якби вона була на вершині захмарної гори, можна було б послати вісточку з орлом! А якби була на котрійсь із зірок, хмари до неї долетіли б! Блідий, мов крейда, хлопчина в задумі прихилився чолом до скляної стіни своєї вежі. Що ж робити? Він так само безпомічний, як і ота пістрява рибка в акваріумі. Хлопчина одірвався од стіни й налив повний тазик води.

— Ось для тебе маленьке море! — сказав він рибці й кинув її у тазик. Але та не змахнула радісно хвостом і не стала пірнати. Спочатку вона нерушно лежала на воді, а тоді почала стрілою кружляти по тазіку.— Скажи мені, рибко, як долетіти до Принцеси?

Але риба мовчала, і навіть вітер за вікном ущух. Що ж тепер? Хлопчина витер долонею піт з чола. Ага! Якщо є на світі вища від хмар вежа і в ній Принцеса, то неодмінно має бути й спосіб, як долетіти до неї. Однак до кого звернутися за порадою? Хто йому допоможе? Батьки зранку подалися в місто на пошуки заробітку. Братів і сестер він не має. Якби була сестра, то дала б йому свого золотого пояса і по ньому він спустився б з вежі на землю, а там знайшов би спосіб дістатися до Принцеси!.. Які ж страшні бетонні джунглі, якщо дивитися на них зверху, з висоти його вежі! А десь високо в небі тужить самотня Принцеса.

Сів хлопчина на краєчок ліжка й замислився. Треба вже було лягати спати, але якщо він ляже, то де ж відпочиватиме Принцеса, коли прийде стомлена й голодна? Стомлена й голодна! Він схапнувся, ударив себе кулаком по лобі й став готувати стіл на двох. Навіть мати його б так не приготувала! З одного боку тарілочка, ложка, виделка, ніж, і з другого боку теж тарілочка, ложка, виделка і ніж. Затим хлопчак розклав по шматку хліба, трохи овочів і м'яса їй, трохи собі. Нарешті налив по чашечці молока. Що ще? Враз засмоктало в нього під грудьми від голоду, і він сказав:

— Що ж, почнемо частування, Принцесо! Глянь на себе, яка ти бліда й тоненька!

І, о диво! Тарілочка навпроти спорожніла. Хлопчина широко розплющеними очима дивився на худеньку, мов стеблиночка, дівчину, яка сиділа навпроти нього. Тоді простягнув руку через стіл:

— Добрий день, Принцесо! Я радий, що ти прийшла.

Принцеса також простягла руку через стіл.

— Чи довго ти на мене чекав? — Вона запитально звела на хлопчика очі.

— Довго, дуже довго!

— Я ж тобі посилала вітання дзеркальцем, але ти мене не розумів!

— Я думав, що то лише сонячні промінці. Вони падали мені на обличчя і будили вранці.

— То я тебе будила! — Принцеса всміхнулася і підняла чашку з молоком, а хлопчак, здивувавшись, подумав: «Невже і принцеси п'ють молоко?»

— Як ти дізналася про мене?

— Вітри мені розповіли. Ти часто дивився вниз, але то все одно, що дивитися в безодню. Ти повинен був довго і вперто думати про мене, щоб я змогла прийти до тебе! — Принцеса довірливо нахилилася до хлопця. — Відтепер це буде нашою таємницею!

— Нашою таємницею? — перепитав хлопчина занепокоєно, думаючи, що, може, йдеться не про нього, а про когось іншого. Чимало на світі хлопчаків! Може, здогадавшись, що він не той, за кого себе видає, Принцеса піде геть? Страх наповнював серце хлопчака, як молоко наповнює чашку, доверху. Але Принцеса й далі сиділа навпроти нього. І як захопливо розповідала про різні дива світу!

— Що ж, ти знаєш про всі дива світу! Зате я буду першим у грі скляними кульками! — запально мовив хлопчак.

Але Принцеса й тут виявилася сильнішою і легко обіграла його. Потім вона взяла олівець і почала малювати. «От шкода, що я досі не навчився малювати!» — подумав хлопчак, спостерігаючи, як під пальцями Принцеси народжуються праліси, квітки й чудернацькі метелики, а з густих заростей сторожко глянуло жовте тигряче око.

— Будь королевою джунглів! — сказав тигр і схилився перед Принцесою у доземному поклоні. — Моє царство звідси простяглося аж до океану, а хлопчак має тільки маленьку кімнатку... — Тигр підступив ближче і хотів посадити Принцесу собі на спину, однак та відштовхнула його від себе й усміхнулася.

— Так, хлопчик має тільки маленьку кімнатку, але тут нам краще, ніж будь-де! — Принцеса взяла хлопчака за руку й додала: — Ходімо назад у твою кімнатку...

Втім, то було легко сказати, та важко зробити. Цар-тигр навіть не хотів чути про це.

— Ти повинна залишитися в джунглях! Повинна! — заволав він страшним голосом. — Дарую тобі все своє неосяжне царство! Ось тобі царська корона! — І тигр простягнув Принцесі всипану діамантами й рубінами корону, але Принцеса відступила назад.

— Не треба мені твого царства! Я маю свого Принца! — Вона поклала руку на плече хлопчаків, а тигр сумно похилив царську голову. Що ж, на милування нема силування...

— Ідіть, куди хочете! — по якимсь часі гукнув він громовим голосом, і джунглі перед ними розступилися.

Знову вони були за столом у скляній вежі. Принцеса малювала, і на папері, наче за помахом чарівної палички, з'являлися гори, ліси. Чи були лані в тих лісах? А білки? Хлопчак не насмілювався запитати про це в Принцеси. Може, білки вміють зачаровувати й перетворюють його в дуба, а Принцесу в липу? Чи знову роз'єднують їх по різних вежах? Хлопчак трохи відступив убік і звідти розглядав Принцесу. Він не хотів, щоб вона бачила його злякане обличчя, й невдовзі подолав у собі страх і всміхнувся.

— Намалюй Місячну долину! І ще намалюй корабель, яким ми туди допливемо... — попросив хлопчак. І в ту ж мить під пальцями Принцеси став народжуватися і оживати білий корабель. Але хлопчак ніяк не зважувався ступити на нього: корабель дуже нагадував йому з акваріума рибку. Був такий самий сріблястий, блискучий.

— Час, капітане, в плавання! Іди на мостик! — вигукнула Принцеса. — Нумо, сміливіше, корабель піднімає вітрила...

І хлопчак стрибнув на палубу. Довгим і приємним було їхнє плавання. Там, де вони пропливали, на берегах збиралося багато дітей; було багато пісень... Але наближалась уже й ніч, треба було відпочити. Хлопчак розклав на палубі похідне ліжко і ліг на самий краєчок. За плечима він почув подих Принцеси. Ах, яке було тихе й повне місячного сяйва море! Скільки минуло днів? А може, місяців, років?..

У пронизану місячним промінням кімнатку зайшли мати й батько хлопчака.

— Поглянь! — здивовано вигукнула жінка. — Тут учора наче хтось був?

На столі, виспаному крихітками хліба, стояли дві порожні тарілочки, дві чашки з-під молока... а на самому краєчку ліжка спав їхній син.

Даремно вони перекладали його на середину ліжка — він знову посувався на самий краєчок. Мати здивовано всміхнулася. Бо що їй залишилося? Адже вона не бачила, що поруч з її маленьким сином спала Принцеса...

Небесна річка

Тekli річки, кожна по-своєму: яка на схід, яка на захід, а яка з гір прямісінько в море. А куди ж іще? Велика Мати всіх річок спокійно вказувала ново-народженим, кому куди текти. І з ними не було ніякого клопоту. Не часто ж народжуються дурненькі, як ота річка, що хотіла текти попід землею...

Мати всіх річок усміхнулася доньці, яка щойно народилася, і вказала жезлом на захід, одначе мала упертюшка запручалася:

— Не хочу на захід!

— Тоді течи на південь, а можеш і на північ! — мовила Велика Мати всіх річок, але донька, яка щойно народилася, не хотіла ні на північ, ні на південь, ні з гір у море. Вся світленька, вся прозора, вона лише хитала головою, повторюючи: «Ні, й ні!»

Велика Мати всіх річок зітхнула.

— Усі річки чекають не дочекаються, аби чимскоріше потрапити в море! — мовила вона і погладила наймолодшу доньку по обличчю, але та відрубала:

— А я не хочу!

— Куди ж ти хочеш? — захвилювалася Мати всіх річок.

Мала свавільниця мовчала. Доля річки — текти в долину, до моря, а от її ваблять засніжені гірські вершини і золоті сонця в блакиті неба, її зачаровують хмари й зірки.

— Якби мені стати небесною річкою! — мрійливо прошепотіла наймолодша дочка, а Велика Мати всіх річок затремтіла від жаху.

— Цього ніколи не було і не буде, донечко. Жодна річка ще не здіймалася в небо. Ліпше поквася, аби встигнути, поки не вдарили морози, в долину, до моря! — сказала Мати всіх річок і вирішила припильнувати наймолодшу доньку.

Мала річечка знехотя почала спускатися, і всі річки й потічки, джерела й струмочки пильно стежили за нею. Береги і річище стерегли її, щоб не втекла, стрімчаки перепиняли їй дорогу, гори зупиняли її. Хто втече від такої сторожі? Сумувала змовчазніла наймолодша річечка, а дні викришувалися, як зерна кукурудзи. Мати всіх річок нарешті повірила, що її найменша донька забула про свою химерну мрію.

Однієї ночі знявся буревій. Як вогняні змії, скакали блискавки по небу, а грім зривав кам'яні брили з гір. Затиснуті

в своїх річищах, річки переполохано знишкли, не наважуючись навіть поворухнутися.

Коли розвиднілося, Велика Мати всіх річок побачила, що річище наймолодшої доньки порожнє, і занепокоїлася: куди та могла подітися?

— Наздогнати її! — наказала вона всім гірським водам, і, хоча ще накрапав дощ, велика гонитва почалася.

Де її тільки не розшукували, куди не зазирали: і в ліс, і в каменярню, і в печеру, і в бур'яни. Але й сліду малої річечки не знайшли! Мати всіх річок уже хотіла спорядити новий розшук, як зауважила, що дощ помалу перестає капати, і почула здивований голос якоїсь птахи:

— Погляньте!

Велика Мати всіх річок знесилено підвела голову і мовила:

— Не шукайте її більше!

Через усе небо, вся у блискітках, наче барвиста дуга, простягалася мала річечка. Один її край торкався вершини гір, другий ніжно занурився в море, але вона сама не належала ні горам, ні морю. НЕБЕСНА річка!.. Назвали її... веселкою.

Тамниця Зіркі

На одній з найзанедбаніших вулиць містечка, між підмітальників і носильників, п'яниць і волоцюг, з'явився одного дня хлопчина, перед яким усі мимоволі зупинялися. Та й як не зупинитись? Ясноволий, ясноокий, увесь прозорий, хлопчак мав такий вигляд, наче прийшов з іншого світу. Таке сяйво він випромінював, що ще довго після того, як він проходив, по вибоїстій панелі промінилася смуга світла, мов зоряний слід. Хіба це могло не викликати подиву? Хто такий, звідки, як його звати? Запитання злітали з вуст цікавих одне за одним, але хлопчина мовчав. А що міг він їм сказати? Після смерті батьків сусіди привели його сюди та й залишили, недвозначно велівши:

— Отут жебрай, а в село не повертайся!

Та й як він міг повернутися? Дороги до села не знав і свою домівку пригадував лише як гніздо на вершечку гори. А жебрати, ясна річ, не хотів. Має і руки, і ноги, навіщо ж просити? Знайшов хлопчина дві викинуті кимось щітки й невдовзі зарекомендував себе як найліпший чистильник взуття у всьо-

му місті, проте гроші в нього довго не затримувалися. Все, що заробляв, ділив між бідняками й жебраками, а тоді, без копійчини в кишені, йшов на річку. Там, чим міг, допомагав рибалкам, а замість зарібку брав маленьких рибок і кидав їх назад у воду. Хто ще так робив? Хто дивився тільки на воду і хмари? Найстаріший рибалка здивовано зауважив, що риби вистрибують із води і вітаються з малим чистильником взуття, а квіти розпускаються йому навстріч.

— Хлоп'я — чудодійник! — пішов поголос пониззям річки, а згодом і далі. Дійшов він і до перевізника, якого залишила дружина, і він став допитуватися у малого чистильника:

— Скажи мені, — ти ж вмієш розмовляти з рибами, — де моя жінка?

Журливий голос старого, неначе крижана вода, облив хлопчину, все ж він усміхнувся і сказав перевізнику, що не треба бідкатися: його люба дружина скоро повернеться...

А коли вона і справді повернулася, старий, переконавшись, що хлопчина — таки чудодійник, мовив:

— Уклінно дякую тобі, Золотовустий!

Сказав він це лише раз, але відтоді ім'я «Золотовустий» супроводило хлопчину повсюди. Даремно малий чистильник доводив усім, що не має права носити таке ім'я! Золотовустим може стати тільки той, хто знайде Срібну троянду. Розповідав йому про це дідусь, який чув од свого прадіда, що така троянда десь є у світі, і той, хто її знайде, довідається про слова, від яких зацвітає камінь, зникає біль і туга, через стрімку гірську річку перекидається міст, а серед дикого степу з'являється диво-місто. Але дійти до Срібної троянди дуже і дуже важко, тому так мало людей, які знають таємницю незвичайних слів!..

— А чи взагалі існує Срібна троянда? — звернувся хлопчина до вечірньої хмарки зі своїм сумнівом, а та у відповідь голосно засміялася:

— Звичайно, існує! — Вона співчутливо торкнулася обличчя хлоп'яти. — Але краще, щоб ти її не знайшов, а то будеш жити тільки для інших.

— Шукатиму і знайду! — Малий чистильник нахмурило брови. — Хоча б і під землею!

— Усе ж я тебе застерігаю! — Хмарка ніжно всміхнулася, але хлопчина відмахнувся від неї.

Про Срібну троянду він тепер думав і вдень, і вночі. Просинався серед ночі від її духмяного запаху. Весь тремтів, забачивши її сяйво. А невдовзі, коли ще і на світ не благословилося, пустився в дорогу.

— Чи не бачили ви Срібної троянди? — питав він у вітрів, птахів, людей, і хмар, та все надаремно. Ніхто нічого про неї не відав. Однак хлопець не покинув своїх розшуків і далі ходив по світу й розпитував, поки дійшов до однієї левади і зупинився, мов на щось наштовхнувся. Чи це не сон? Протер очі, але нічого не змінилося. Залита місячним сяйвом левада була зовсім блакитна, а по блакитній траві ходив блакитний олень. «Ні, це мені все-таки сниться! — думало хлоп'я.— Немає на світі ні блакитної трави, ні блакитного оленя!»

— А Срібна троянда? Чи є вона? — над самісіньким вухом хлопчина почув якийсь регіт і заозирався. Крім оленя, на леваді — нікого. Лише між поодинокими хмаринками проплив місяць. «А чи не блакитний олень то сміявся?». Хлопчина попрямував до оленя, але замість нього побачив тільки голубуватий стовп туману і здивовано зупинився. Що це таке? По срібних промінчиках місячного сяйва на леваду опускався гуртик зірок і від їхнього сяяння левада стала ще блакитніша. Хто б міг подумати, що зірки такі мандрівниці? Малий протер очі, проте все залишилося на місці. Зірки реготали, струшували срібний пилок з кіс, дзижчали, як срібні бджоли серед ночі, піддражнювали його.

— Що ж ти шукаєш? — вплелася одна з них йому в чуприну.

«Йй не можна нічого казати», — вирішив малий чистильник, а зірка, неначе вгадавши його думки, захихотіла:

— Слухай сюди, маленький! Срібна троянда — то не звичайна тобі квітка, як інші. Хто її торкнеться, стане Золотовустим, царем притчі й зцілителем, але, як і карлик, змушений буде все життя блукати світом. Краще повертайся на свою вулицю! — Від доторку рук зірки хлопчина став провалюватися в сон і вжахнувся: якщо засне, ніколи вже не дійде до Срібної троянди. І, подумавши так, аж підстрибнув, але зірка також підстрибнула і почала розмотуватися, мов срібний клубочок, з кожною миттю усе маліючи й маліючи. А коли тільки ледь-ледь виділялася з-поміж трав і світлячків, хлопчина почув її слабенький голос:

— Поквапся. Срібна квітка тебе чекає!

— Де її шукати?

— Біля Риб'ячої Голови!

Зірка потонула в травах, як краплинка роси, а малий чистильник далі пустився у дорогу, — шукати Риб'ячу Голову.

«То зовсім неважко! — зраділо потирав він руки. — Ще не дійду по першій річці, а риби вже про все дізнаються!»

Однак, о диво!

— Ми нічого не відаємо! — сказав найстарший вусатий сом. — Між нами немає такої істоти. Запитай у птахів.

Але й птахи анічогісінько не чули про Риб'ячу Голову, а люди лише насміхалися:

— Риб'яча Голова? Сміх та й годі! Шукай її у ющі з риби!

«Мабуть, зірка мене обдурила», — засмутився маленький чистильник і вирішив, що настав час повертатись у своє місто. Але тут на безлюдній дорозі з'явилася бабуся. Вона так зігнулася під важким лантухом, що й обличчя її не було видно.

— Давайте допоможу вам, бабусяю. — Хлопчина зняв лантуха з її плечей і закинув собі за спину без натуги, що його немало здивувало. Лантух був зовсім легесенький. Чому ж тоді так згиналася бабця? Пішов він безлюдною дорогою униз, а та попленталася за ним. Але, ступивши кілька кроків, хлопчак відчув, що лантух на його плечах усе важчає. Що ж він у ньому несе? Малий чистильник ледь дійшов до кінця дороги, витер піт з чола і, повернувшись до бабусі, аж скрикнув од жаху. Риб'яча Голова! Звідки в неї взялася риб'яча голова? Це, певне, страшний сон! Як може стара баба ходити з риб'ячою головою?

— Згинь, нечиста сило! — махнув рукою на неї, але та тільки засміялася:

— Що ти верзеш, хлопче? Ти ж сам мене шукав... Тоді пошукай мене знову... — І зачепила його кінчиком коси по обличчю, а хлопчина, вжахнувшись, відчув, як він хутко маліє і, мов краплина роси, тоне в траві. Хто б сказав, що трави такі високі? Такі пустомелі! Хлопчак, котрий перетворився у краплину, добре бачив, як трави схилилися одна до одної, і чув їхній шепіт:

— Хіба не дурник цей малий! Поки не знайде золотого кавуна, а в ньому Срібну троянду, справжня подоба не повернеться до нього.

Трави сміялися, а над ними височіла баба, як велетенська гора. Таким далеким було її обличчя, що хлопчина-краплинка не міг його і розгледіти. Чи в неї досі риб'яча голова? Чи то йому тільки наснилося? Він побачив, як баба-риба розв'язала лантух, у якому щось зблиснуло.

— Оце диво! То ж золотий кавун! — Хлопчина-краплинка кинувся до нього, але кавун підстрибнув і покотився з гори донизу. На ньому верхи сиділа Риб'яча Голова і сміялася:

— Дождени мене, якщо зможеш! Тільки там, де я зупинюся, знайдеш Срібну троянду! — Вона дедалі швидше віддаляла-

ся, а за кавуном, у прим'ятій траві, золоті зернята залишали слід.

Хлопчина-краплинка кинувся бігти по ньому, але біг його був напрочуд повільний, бо травиночки обплутували його і все щось шепотіли. Він прислухався. Чи не причулося? Йшлося про цілющі трави. Про деякі з них він і сам знав. Але хто ж такий Зірко, про якого шепочуться трави? Карлик, схожий на Зірка, відвідував його, коли він був занедужав. Як усе повторюється! Малий чистильник усміхнувся сам до себе. Зірко теж колись був хлопчиком. Ясноволосий, ясноокий, мандрував він світом і лікував од хвороб. Особливо раділи йому дітлахи. Але коли люди його розізлили, він зник. Тільки один Місяць стверджує, що бачить, як Зірко стрибає із зірки на зірку, за ніч обстрибуючи все небо. Тому його і називають Зірком...

Захопившись оповідками трав, хлопчина-краплинка і незчувся, як почав тонути.

— Ой, де це я? — кинувся лише тоді, коли з іншими краплинами опинився аж у підземній печері. «Як тут гарно!» Хлопчина-краплинка від подиву широко розплющив очі. Стіни печери виблискували кольоровими кристаликами, мінилися, неначе веселка забралася під землю. Хлопчина прислухався. Здалося йому, ніби він чує чийсь далекі голоси, а, придивившись, побачив, що із глибини печери виходять кільканадцять моторних карликів. Вони оточили його і затіяли гру.

— Гоп, поп, ух, гух! — стрибали і реготалися карлики, а хлопчина-краплинка і сам підтупцюючи, стриг їх поглядом. Найбільше здивувала його дівчинка, яка вела танець. Вона була невеличка, не більша від бджоли, але така срібляста, така легенька, що, здавалося, вона не ходить, а витає. «Добре було б залишитися з ними назавжди», — подумав малий чистильник, якого перетворили в крапельку, але згадав про Срібну троянду і весь затремтів: він мусить знайти її, мусить, мусить!

Мала танцюристочка підходила до нього все ближче.

«Мабуть, вона їхня цариця?» — подумав хлопчина-крапелька. І тут дівчинка сказала, що хотіла б його побачити, але її зір так послабшав, що вона вже не розпізнає облич. Дівчинка підвела вгору своє сріблясте личко із згаслими очима, і в хлоп'яти зринула думка: «Невже вона не знає, що вода в потоці, який перетинає печеру, цілюща?»

— Вмийся водою з потоку! — прошепотів він до неї. — Прозрієш!

Срібляста танцюристочка опустила голову у воду й вигукнула:

— Я бачу! Бачу-у! Дякую тобі, але хто ж ти такий? — Вона підняла хлопчину-крапельку і поцілувала його.

У ту ж мить малий чистильник відчув, як повертається до нього справжня його подоба, а на плечах виростають крила. Печера зненацька розкрилася, і він полетів усе вище й вище, аж доки побачив, як з горба котиться золотий кавун, а на ньому верхи сидить баба — Риб'яча Голова.

— Дожени мене, якщо зможеш! — засміялася вона.

— Зараз дожену! — гукнув хлопчак і спробував пришвидшити свій політ, але відчув, що крила його маліють і він падає на берег якогось озера. «Звідки тут вода? — здивувався хлопчак.— Адже щойно її тут не було!»

А Риб'яча Голова була вже на другому березі озера. Розчарований хлопчак затужив:

— Ніколи мені не наздогнати її! Ніколи не добуду Срібну троянду!

— І не добудеш! Якщо будеш сидіти й плакати, звичайно не добудеш! — З води вистрибували маленькі рибки і всміхалися йому. Одна з них підпливла до берега та й каже:— Сідай мені на спину. Одного разу ти мені допоміг вернутися у воду. А зараз я тобі допоможу. Сідай!

Малий чистильник жалісно глянув на рибку і невесело всміхнувся:

— Не треба, рибко! Ти ж дуже маленька!

— Я маленька? — гукнула рибка і стала на очах рости, аж поки виросла до розмірів човна. Хлопчак стрибнув їй на спину, і вони попливли. Не встиг він отямитися від подиву, як перед ним уже був золотий кавун, а на ньому — Риб'яча Голова. Хлопчак простягнув руку, щоб дістати золотого кавуна, але той умить зник, а замість нього з'явився на воді золотий обруч. Стара з риб'ячою головою сиділа на ньому, як на престолі, й під'юджувала:

— Наздожени мене, якщо зможеш!

Ще не скінчила Риб'яча Голова говорити, як рибка, на котрій хлопчак плив, широко відкрила рота і проковтнула її. Зосталося на воді лише коло сяйва, а з нього піднялася Срібна троянда. Хлопчина, скрикнувши від подиву, невідривно дивився на неї. Ніжна, вся срібляста, квітка випромінювала таке сяйво, що і небо, і земля заблищали. Маленький чистильник простягнув руку, щоб дістати її, але квітка, мов срібний птах, злетіла у височінь.

— Я тобі не потрібна, Золотовустий! — Срібна троянда ніжно торкнулася обличчя хлопчача. — Повертайся до людей!

Срібна троянда зникла, а малий чистильник радісно всміхнувся. Відтоді й пішов по світу поголос про хлоп'я, від слів якого квітне каміння, зникають хворощі й туга. Люди його зустрічають з великою радістю. Вони знають, що на тому, кого торкнеться Золотовустий, довго ще сяятиме золоте сяйво.

Хтозна, може, так і було? А може, то людям лише так здається? Одне відомо достеменно: Золотовустий мандрував світом, і слава про нього множилася. І здавалося, що вічно так буде! А й було б, але раз Золотовустий не знайшов ліків для дитини, яка паленіла в пропасниці. Все, що він пробував, не допомагало! Дитя на очах жовкло, марніло. Що ж діяти?

— Безпомічні тут і мої трави, і мої слова,— з розпачем шепотів Золотовустий.— Може, Зірко зарадив би лиху?

Слово за словом розповів він усе хворому малюку про зоряного хлопчика, погладив його по голові й насамкінець сказав:

— Думай про нього, і він допоможе!

Як тільки вимовив Золотовустий ті слова, щось зблиснуло.

— І допоможе,— долинув чийсь голос.— Але тільки тоді, коли ти перетворишся в Зірка, а хворій дитині віддаси своє життя.

Золотовустий зауважив у кутку кімнати непомітну для інших Риб'ячу Голову. Потім замість неї з'явилася зірка, трохи згодом знову Риб'яча Голова, відтак Срібна троянда... Тоді він збагнув, що то Риб'яча Голова так міняється, як хоче, і зітхнув:

— Невже не можна якимось інакше?

— Ні, не можна!

— Нехай буде так.— Золотовустий схилив голову і відчув, як усе маліє його тіло, стає легеньким і прозорим...

— Як я впізнаю Зірка, коли він прийде? — ще почув він голосок хворої дитини і всміхнувся їй:

— Не бійся, упізнаєш його відразу, бо він маленький, ясноокий, ясноволосий і зовсім прозорий. Подивишся у вікно і побачиш, як він стрибає із зірки на зірку, все небо на ніч обстрибає... А тепер спи! Мусиш бути здоровим, коли він прийде...

— Уже прийшов! — Дитя щасливо всміхнулося й заснуло, а Золотовустий зник за вікном. Більше його ніхто не бачив, ніхто не чув більше і його чудодійного голосу...

Відтоді всі діти, коли важко занедужають, бачать, як із зірки на зірку стрибає хлопчак, зовсім прозорий, ясноволосий і ясноокий, але малюсінький і жвавий, як іскринка. Носильники і чистильники називають його Золотовустим і стверджують, що й він колись був маленьким чистильником. Діти ж переконані, що то Зірко. Хто з них має рацію, того нікому не дано знати. Та й навіщо? Хай це залишиться таємницею Зірка.

Загублений ключ

Навкруги хлопчачого дому лежали піски. Дуже рідко можна було побачити тут якийсь кволий паросточок чи хирляву квітку. На Пісках довго не затримувалися ні люди, ні хмари. Далеко-далеко, до самого обрію все було сухе й сіре. Тому немає нічого дивного в тому, що хлопець захотів, як і птахи, кудись відлетіти.

Його батько вчинив так уже давно. Надаремно кілька років чекали його додому, дарма на вікні щовечора ставили лампу! Він не повертався. Може, через голод, що був у домі частим гостем, а може, і через воду, яку мешканці Пісків носили здалеку, бо ніде поблизу не було ні джерела, ні криниці. В легкій тіні акації біля хлопчачої хатини важко дихав пес. Марно мати і син сподівалися, що він побіжить комусь назустріч. Від старості йому вже й гавкати було важко, але навіть він пробував утекти з Пісків.

Якби не надія, що батько все-таки колись повернеться, то й хлопчак, і його мати давно б уже помандрували кудись, де краще й радісніше живеться. Але ж батько обіцяв повернутися! І вони чекали на нього.

На всі докірливі запитання сина мати завжди відповідала однаково:

— Батько повернеться, неодмінно повернеться...

Хлопчині ввижалося, що вже й вітер повторює її слова, що вони чуються йому в криках птахів і навіть заступ щоразу поскрипував: «Повернеться, повернеться...» Але батько не повертався. З кожним роком хлопчачові, а згодом і юнакові дедалі дужче хотілося покинути сірий край. Хто знає, що чекає його за видноколом? Великий і дивний цей світ.

— Я мушу, мушу йти звідси! — частенько шепотів він сам до себе. — На цьому проклятому піску, скільки поту не проливай, все одно ростуть лише колючки й реп'яхи.

Нараз йому здалося, наче дорога сама стелиться йому під ноги і кличе в далечінь. Але коли відважився йти — туга за матір'ю і за домом заступили дорогу. Все ж якогось дня, зібравшись на силі, він сумно попрощався з матір'ю й подався в дорогу.

Ніхто не знає, скільки хлопець мандрував услід за птахами й хмарами. Уже й сутінки оповили все навкруги, а йому ще не трапився ніхто назустріч. Натомившись, ліг на пісок і

накрився покривалом із зірок. Довго так лежав. Уже на небокраї й світати почало, коли він зауважив, що одна із зірок спустилася на землю, підступила і... суворим голосом наказала:

— Вставай, хлопче, і йди! Є на світі забуте місто, в ньому палац, а в тому палаці твоє щастя. Але спочатку ти мусиш знайти ключ, який відчиняє місто і палац. Чимало людей уже шукали його, проте ніхто не зумів знайти. Та якщо ти будеш терплячий і наполегливий — знайдеш ключ!

Зірка замовкла, а юнак звівся на затерплі ноги, струсив із себе пісок і попрямував на пошуки загадкового ключа від забутого міста.

Спробував юнак уявити собі те місто і той палац, але щоразу вони поставали в його уяві іншими. Одного разу вулиці міста були вимощені щирим золотом, а дахи на будівлях сяяли рубінами. Іншим разом місто уявлялося йому все в руїнах, а з-поза гір потрощеного каменю, мов перлина, виблискував палац. Однак скільки він не силкувався, а проте ніяк не міг уявити собі ключ. Спершу був переконаний, що той ключ — величезний, золотий і всипаний дорогоцінним камінням, а далі дійшов висновку, що він усе-таки маленький і потемнілий від часу.

У роздумах про ключ юнак вступив у перше на своєму шляху село, проте ніхто на нього і не поглянув. А на його розпитки про забуте місто, палац і ключ люди лише знизували плечима. «Що хоче цей хлопець? — питали вони один одного.— Такого міста немає! Ніхто його ніколи не бачив, ніхто про нього нічого не чув!» Люди йшли в своїх справах, а юнак далі розпитував нових стрічних, аж поки нарешті не зустрів одного сиводавнього дідка, котрий, подумавши, сказав, що начебто колись давним-давно чув про якесь забуте місто і палац у ньому. Може, на Високих горах ще живуть старі мудреці, які знають таємницю забутого міста...

Юнакові нічого не залишалось, як іти до Високих гір. Тяжким і далеким був шлях до них, мандрівець знемагав од спеки й голоду. На прохання подати бодай шкоринку хліба він завжди чув у відповідь: «Ти молодий, можеш і заробити!» Тож довелося йому спершу добувати руду під землею, а потім засипати її у печі на заводі. З часом він заробив трохи грошей на хліб і помандрував далі, більше не зупиняючись аж до Високих гір. А там його пересилила втома. Ніхто не знає, скільки часу він проспав і що йому снилося. Але коли прокинувся, то побачив, що із-за гірських вершин випліває Місяць, величезний і червоний, неначе щойно побував у печі,

де плавлять руду. «Він, мабуть, знає, де живуть старі мудреці!» — подумав юнак. Але на його запитання Місяць і бровою не повів.

— Я ніколи не чув про забуте місто! — сказав він переконливо. — І про старих мудреців нічого не знаю. Може, Мати трав щось знає? Трави скрізь ростуть, усе бачать і чують. Тож Мати трав мусить знати всі таємниці світу...

— Що за нісенітниця ти кажеш?! — голосно засміявся юнак. — Хто питає поради у трав? Що вони можуть знати? — Він повернувся і рішуче попростував далі...

На кручі, за виступом скелі, юнак зустрів сивого дідка у довгому плащі, який загрибав у жар картоплини. Тихо й доброзичливо дідок запропонував незнайомцеві зігрітися біля багаття й підкріпитися, чим бог послав. Старий говорив так спокійно, наче вони не випадково зустрілися високо в горах, а заздалегідь домовилися про зустріч.

— Давно я тебе чекав! — зненацька сказав дідок.

— Чекали? — здивовано перепитав юнак, і нараз йому здалося, наче він уже десь бачив старого. Втім, приглянувшись, зрозумів, що йому знайомий лише голос дивного співбесідника. Був це той самий голос, який розповів йому про таємницю забутого міста.

— Що ж, тепер можете сказати мені все! — мовив юнак і сів поруч.

— Сказати все! Про що? — запитав дідок і надовго замовк.

Юнак терпляче ждав. Так їх застала і перша, і друга, і третя зоря; старий, поклавши руки на коліна, сидів незрушно або ж спав з розплющеними очима.

Тільки на світанку четвертого дня юнак вирішив його розбудити. Проте, щойно він торкнувся дідового плеча, той умить перетворився на хмарку диму, а багаття провалилося в землю, мов його ніколи й не було. «Що ж, залишився дим, затримаю бодай його!» Він затулив жменю, але коли через деякий час зазирнув туди, там було порожньо. «Мабуть, усе це мені приснилося!» — подумав юнак, і в цей час його нога за щось зачепилася. Він опустив очі й побачив дідового плаща. Не вагаючись, він підняв його, накинув собі на плечі й одразу відчув, що крізь його шкіру щось пробивається, а все тіло маліє.

— Де загубилася моя вівця? — почув він голос дідка за плечима. Хотів був повернутися і сказати старому, що зараз не до жартів, але натомість з горла вихопився звук, який більше був схожий на овече мекання, ніж на людську мову.

«Що ж робити? Нещасний я, нещасний! — подумав мандрі-

вещь і сумно похилив голову. — Цей злий дідуган перетворив мене на вівцю!» Він мало не заплакав, але нараз почув біля вуха, як потічок розмовляє сам із собою про те, що будь-яка ріка має береги, а на всіляку хворобу є ліки!

— Зачерпни води і вмийся! — мовила хвиля і торкнулася його ніг. Він повів копитцем по воді, але надаремно. Відтак занурив у воду голову. І щойно вода торкнулася його вух і очей, з них наче спала якась полуда і він побачив безліч маленьких світлячків, що тріпотіли й мінилися навколо нього. Коли ж приглянувся пильніше, то переконався, що насправді то світяться очі трав. «Що за кара? То, певне, виблискує роса на сонці!»

Сяяння було таке яскраве, що юнак мимоволі зажмурих очі. Коли ж розплющив їх, то побачив, що трави співчутливо дивляться на нього. Потім одна стиха мовила:

— Гляньте на нього, він і досі нам не вірить!

— Це тому, що шукає загубленого ключа на вершинах гір, по лісах, печерах і в озерах...

— А де ж мені його шукати? — сердито запитав юнак. А тоді невимовно здивувався, коли почув у відповідь, що ключа треба шукати в криниці, за старою квітучою акацією на його подвір'ї.

«Що за нісенітниця? На подвір'ї і далеко навкруги немає жодної криниці, та й акація, мабуть, давно всохла. Трави не знають, про що патякають!» — Він сердито підхопився й попростував геть. Але на серці в нього було легко: людська подоба все-таки повернулася до нього. В уяві він бачив, як десь у темряві печери, на дні озера, на березі далекого моря, виблискує загублений ключ.

Запам'ятали непокірливого мандрівця і прямовисні скелі, на які він залазив, і урвища, в які спускався. Він був такий перевтомлений, що подеколи забував, куди іде й навіщо. Частенько зупинявся і проклинав свою довірливість. «Обдурила мене Зірка! Може, взагалі загубленого ключа немає на всьому білому світі?» Уві сні він бачив матір, яка нетерпляче жде його повернення, бачив свою хатинку, що стала миліша і розкішніша від примарного палацу.

Коли ж нарешті хлопець повернувся додому, йому здалося, що якийсь перетворив їхню хатку на перехняблену коробку. Матері на обійсті не було. Він роззирнувся і побачив її в далечині з відрами на коромислі. Вона аж зігнулася під їхньою вагою. «Треба спробувати викопати криницю. Якщо не знайду води, то бодай втішуся тим, що хотів це зробити...» Він узяв заступ і озирнувся, шукаючи, де б почати копати.

Зненацька його погляд наштовхнувся на розквітлу акацію у закутку двора. «Якщо мені ніколи ніщо не снилося, то зараз сниться!» — подумав юнак і потер очі. Над його головою пливла біла хмарка акацієвого цвіту, а поруч стояла мати й дивилася на нього.

— Тут ніколи не було води, сину! — сказала вона, проте юнак уперто копав далі. — Надаремно витрачаєш сили! — похитала мати головою. — Тут води не знайдеш...

— Я й не шукаю воду! — сказав син. — Я шукаю ключа.

Односельці, які прийшли привітатися з мандрівцем, здивовано знизували плечима. Згубив юнак у далеких світах здоровий глузд або що? Хто і коли знаходив воду в Пісках? Вони насторожено стежили, як день у день, без спочинку, викидав він пісок із глибокої ями. Навіть уночі копав, і гора піску росла та й росла. Ріс у мріях копача й палац...

Аж ось настав дев'ятий день.

— Диви, він світлий! — несподівано вигукнув юнак із дна ями й сіпнув мотузку, щоб тягли його нагору. — Ой, вислизнув з рук! — додав він розчаровано через кілька секунд.

Люди стовпилися довкола глибокої ями, але ніхто не дослухався до слів юнака, бо з дна бив потужний струмінь води. Від щастя люди кричали, обнімали одне одного, співали й танцювали... А вода все прибувала й ось уже вихлюпнулася з ями і розлилася по Пісках.

Односельці ще не встигли отямитися, а вода вже бігла через молодий ліс. Не одне дерево, не два і не три, а цілий ліс грав-мінився у сонячному промінні. В ньому бігали олені й лані, в кронах дерев збиралися цілі зграї птахів...

Але колишній хлопчак з Пісків і далі стояв біля криниці, незмигно дивився в неї, і вітер розвівав його сиву чуприну. Люди чули, як він говорив сам до себе:

— Я його бачу на дні. Він — золотий!

А потім хитав головою:

— Ні, то лише відблиск сонця!

По якимсь часі додав:

— Він — срібний, мамо!

А тоді знову чувся його розчарований голос:

— Ой, то лише місяць!

І так з дня в день, аж поки криниця не заховалася в лісі. Відтоді сивого юнака ніхто не бачив і не знає, куди він подівся... А легенда каже: є на світі квітуча акація, під нею — криниця, а в криниці ключ. Треба тільки довго і наполегливо його шукати...

Золотий краб

Хлопчиків батько був найуміліший рибалка на всі три моря. Багато мешканців моря виловив він сітями за свій вік. Малому було жаль раків, устриць і риб, особливо дрібненьких, які сріблилися в сіті, наче їх щойно народив місяць. Потайки від батька хлопець діставав дрібноту з сіті й кидав назад у море.

— Пливіть собі, дурненькі! Втікайте від рибалок якнайдалі! — говорив він їм навздогінці, і його очі розпромінювалися радістю, коли бачив, як у прозорій голубій воді одна по одній зникають рибки.

Чутка про хлопчика, який допомагає риbam і ракам, швидко облетіла всі три моря. Малюк про це нічого не знав. Не знав і його батько, який крадькома, щоб син не помітив, сумовито дивився на нього.

«Чому ж він не росте? — запитував він сам себе. — Чому не дорослішає?»

Хлопцеві вже й дев'ять років виповнилося, але він був менший і слабкіший за шестилітнього. Тому й не дивно, що в школі всі з нього підсміювалися, штовхали, не приймали до свого гурту. Даремно мати готувала найсмачніші страви й найсолодше печиво: він не ріс! Даремно відсилала його до дітей: не хотів іти до них. Так тривало доти, аж поки хлопець відкрив у собі талант оповідача і почав розповідати дітям у школі про Золотого краба, який може виконати будь-яке бажання того, хто його побачить.

Відтоді дітлахи перестали з нього збиткуватися, а слухали його, мов зачаровані. Більше він не видавався їм таким маленьким і немічним. Дехто вже бачив у ньому велетня, але хлопчик все одно не ріс.

Дедалі стурбованіше дивилися на нього батько й мати. «Що з сином сталося, чому не росте?» — питали вони одне одного. А хлопчак і далі дивував усіх своїми розповідями про дивовижні пригоди, яких і вві сні не побачиш. Розказував товаришам у школі, ракам на березі моря і квітам на левадах, а вони всі, зачаровані його словами, тільки кивали головами. Виймаючи устриць з очок сіті, він нашіптував їм про теплі моря, в яких живуть рожевіші від черешень корали, а поміж них снують золоті рибки...

Сонце вже купалося промінням у морі, подовжилися й тіні дерев, а хлопчина й не помічав, що прямісінько перед ним з

прозорої голубої води підіймаються шпичасті корали. Вразила його лише рибка, яка прямо в нього на долоні стала золотою. Він пустив її у воду й, простеживши за нею, від подиву заляк: з білого мерехтливого піску тягнулися до нього рожеві пальці коралів, а між ними плавали золоті риби.

«Диво дивне! — подумав уголос. — То мені, мабуть, сниться». — Хлопчик протер очі, але між рожевіших од черешень коралів справді плавали золоті риби, а краб, якого він щойно вийняв з батьківської сіті, змінив колір з темно-зеленого на червоно-золотавий. Хлопець від подиву широко розплющив очі: краб був більший від найбільшого омара і далі ріс.

— Я і є той Золотий краб, про якого ти розповідав товаришам! — зненацька мовив він людським голосом. — Багато ти, хлопчику, дітей моїх порятував, тепер можеш просити в мене, чого хочеш!

Краб очікувально дивився на малого, а той не міг і язиком поворухнути. «Мабуть, я усе-таки сплю і бачу дивний сон», — подумав він і вщипнув себе за руку, але величезний Золотий краб і далі сидів перед ним і всміхався:

— Хіба ти забув, чого хочеш? Може, тобі хочеться стати царем?

— Ні, — тільки й спромігся відказати хлопчина.

— Може, хочеш мати найбільшу перлину цього моря? Станеш тоді багатим...

— Що мені багатство? — сумовито мовив малий.

— Відведений мені час ось-ось закінчиться, тому востаннє тебе запитую: чого тобі хочеться?

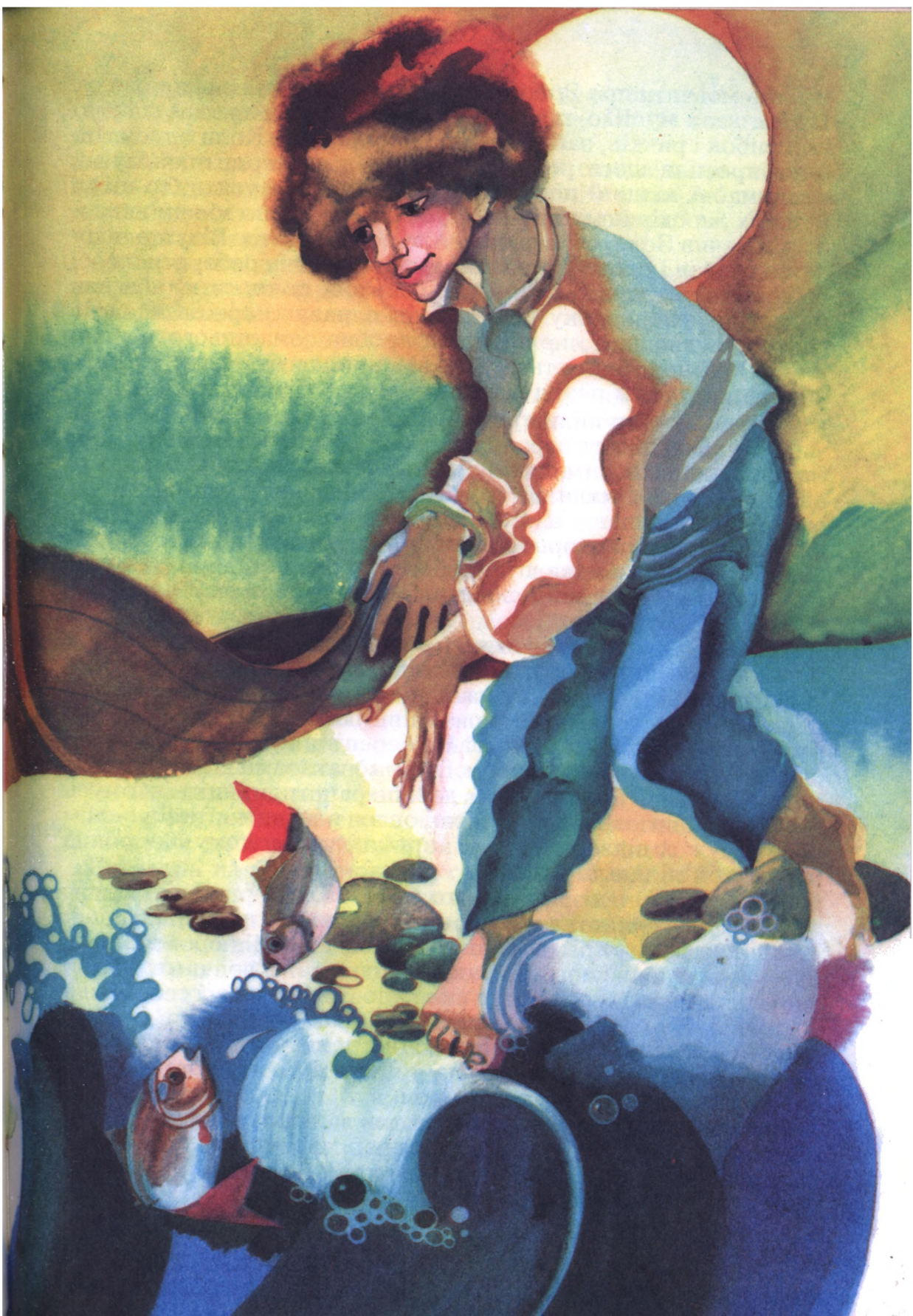
— Хочу бути високим! — вигукнув хлопчина й занімів од хвилювання.

— Гарзд, будеш високим, але за умови, що ніколи нікого не обдуриш і нікому не заподієш зла! — Золотий краб почав швидко зменшуватися і водночас занурювався у воду. А коли він досяг дна, хлопчик зауважив, що по піску повзає маленький темно-зелений краб, а навколо — ні рожевих коралів, ні золотих рибок.

Ще довго дивився він у воду. Йому здавалося, що він і далі бачить сон. Проте минуло кілька днів, і мати запримітила, що холощі синових штанів підскочили.

— Глянь-но, батьку, наш син росте! — радісно вигукнула вона, а хлопчина від щастя всміхнувся: значить, краб не обдурив його...

Невдовзі хлопчак став не лише найвищим, але й найсильнішим і найгарнішим у класі, але не давало йому спокою те, що

мусить мовчати про Золотого краба і говорити тільки правду. Це його так мучило, що він навіть перестав рятувати спійманих рибок і рачків, забув свої дивні оповідки. Коли однокласники просили щось розповісти, він тільки сердито знизував плечима. А якщо й починав про щось розказувати, то після перших же слів йому хотілося усім сказати, що зовсім недавно він бачив Золотого краба... Але це ще нічого. Він, що ніколи не сказав і слова неправди, тепер не міг перебороти в собі бажання брехати. Досить було батькові попросити, аби син розплутав рибальську сіть, як він одразу скаржився, що в нього болить живіт, що він ще не зробив домашнього завдання. У крамниці замість цукру він купляв будь-що, а потім виправдовувався перед матір'ю:

— У мене поцупили гроші... Що ж я міг купити?

— Який дідько у нього вселився? — дивувалися батько й мати. А їхній син тим часом ставав усе самотніший. Товариші один за одним тікали від нього, риба й раки шукали глибші місця, бо він кидав у них каміння, відривав їм клешні й плавці. А для голубів і горобців він був справжнім лихом. З найвищої гілляки збивав пташку з рогатки і видирав гніздо. Колись сором'язливий і скромний хлопчина, тепер він на все дивився з посміхом:

— Хто з вас може зі мною рівнятися? — зверхньо питав однокласників.— Я — найсміливіший, найсильніший!

На удар відповідав двома й ніхто не смів стати йому на дорозі. Муки морських мешканців, яких ловив його батько, були тепер смішні для нього! На берег він не ходив — боявся зустрічі із Золотим крабом, чіїми наказами так відверто нехтував. Але одного дня, давши запотиличника якомусь малюкові, він заплутався в холошах власних штанів. «Мабуть, пружок відвернувся?» І, прийшовши додому, попрохав матір, аби підшила його.

— Сьогодні мені лише цього бракувало! — сердито відказала мати, але коли відвернула холошу, подобрішала.— З пружком усе гаразд, синку. Ніде він не відпоровся.

— З ним таки щось не так,— наполягав хлопчина.

Мати похитала головою, а син надовго поринув у себе. Ледь заснув тієї ночі. А як заснув, то відразу побачив Золотого краба. Прокинувся увесь у холодному поту. «Прийшов відьмак мститися мені», — зринула в нього думка, проте в школі забув і про краба, і про свій сон.

Але весь той день хлопчак стежив за собою, аби нікого не обдурити, нікого не вдарити, а ввечері знову попросив матір, щоб підгорнула йому холоші, бо стали чомусь задовгими й волочаться по землі.

— До вчорашнього дня були ж акурат по тобі! — Мати стурбовано повернула до нього голову.— Що ж з ними сталося?

— Нічого! — відказав син сердито, а сам ледь не розплакався. Однак не минуло й кількох днів, як він забув і про холоші своїх штанів, і про обіцянку, що дав крабові. А хто б про те пам'ятав? Гай-гай...

Посеред шкільного двору ріс могутній горіх, а в його кроні звила собі гніздо пара лелек. Малі, ще неоперені лелеченята зголодніло відкривали дзьобики. Між школярами почалася суперечка, хто перший вилізе на горіх і видере гніздо з малими лелеченятами.

— Я буду перший! — самовпевнено вигукнув син рибалки і за якусь мить справді першим видряпався на височезного горіха, поскладав лелеченят за пазуху і став спускатися назад на землю. Лелеченята перелякано пищали й дзьобиками лоскотали хлопчині живіт. Не витримавши, він висипав їх з пазухи й спустився на гілку нижче. Коли почув, як глухо вдаряються пташенята об землю, то мимохіть відзначив, що холоші його штанів стали набагато довшими.

— Проклятий пруг! — вигукнув він гнівно й стрибнув на землю, але перечепився і впав. Довгі холоші так заважали йому йти, що він заледве дістався до свого класу. Завмираючи серцем, зауважив, що деякі хлопці, від яких він ще вчора був вищий на цілу голову, зараз однакового з ним зросту. То його так стурбувало, що за весь день він нікому й слова не сказав, а на другий день раненько, ще до схід сонця, побіг на берег моря, де колись бачив Золотого краба.

— Крабе, Золотий крабе! — заплакав він і взяв у руки маленького темно-зеленого крабика, ніжно погладив його.— Допоможи мені знову стати високим і сильним!..

Він сидів на березі моря до самого вечора, проте краб не з'являвся. З опущеною головою повернувся хлопець додому й попрохав матір підігнути холоші його штанів...

Дні, як хвилі, бігли-доганяли один одного, весна змінювалася літом, літо — осінню, зимою. Хлопчина знову допомагав батькові поратися з сіттю і потай од нього кидав назад у море рибок і рачків. Дорослішав, як і всі його однолітки, так став і юнаком, щодня надаремно сподіваючись побачити Золотого краба. Роки бігли без упину, й він переконав себе, що то був лише сон. «Сон був, сон минув», — прошепотів якось уранці, глянув на дно моря при березі й застиг у подиві.

До нього тягнулися рожеві пальці коралів, а пообіч найбільшого з них сидів Золотий краб і невідривно дивився на нього.

Чарівна мітла

З кожним днем місто ставало дедалі бруднішим. Лихо та й годі!

Ніякі зусилля навести порядок на вулицях, майданах, у садах і скверах нічого не давали. Кроку не можна було ступити через лушпайки, клапті паперу, інший мотлох. Курява й сажка забивали вуха й очі. Господині не відчиняли вікон, але вітер все одно заносив бруд у кімнати. Здавалося, що й сніг з неба падає брудний. І справді, коли сніг почав танути, то по ринвах і вулицях потекла чорна вода.

Жаль було дивитися на сірі дерева й квіти, що в'янули, тільки-но з'явившись на світ. Але ще важче було бачити, як діти і старі люди силкуються вдихнути ковток повітря. Птахи, що залишилися в місті, похнюплено сиділи на голих вітах, не маючи сили ні відкрити дзьоб, ні змахнути крилами.

— Це нестерпно! — казали жінки, які не могли відбілити простирадла й сорочки. — Треба щось робити!

— Настав кінець світові! — зітхали баби й діди, коли приводили внуків з прогулянки й бачили на їхніх обличчях брудно-сірий наліт.

— Треба негайно щось робити! — уголос заговорили всі мешканці міста, проте ні підмітальники, ні поливальники не могли впоратися зі звалищем сміття, хоча день і ніч підмітали й мили. Гори сміття росли на очах.

— Якщо й далі так буде, — знічено міркували старійшини міста, — то гори сміття виростуть до дахів і завалять нас зовсім.

Усі, як один, узялися за мітли й заступили, проте гори сміття росли й далі, наче глумлячись із зусиль мешканців міста. Хлопчаки, зачинені в чотирьох стінах, зі смутком дивилися на колишні майданчики для ігор, але найбільше сумував один маленький розпатланий хлопчик. Він кілька місяців приносив хворій сусідці хліб і молоко, а навесні вона подарувала йому чудового жовтого м'яча. Тепер м'яч без діла припадав пилом під ліжком, бо й спортивні майданчики були засипані сміттям.

«Ех, якби в мене була чарівна мітла! — зітхнув малюк. — Я підмів би всі вулиці, майдани, всі стадіони й парки. Старим людям було б де прогулюватися, дівчаткам — стрибати через мотузок, а хлопцям було б де ганяти м'яч». Хлопчик ще не закінчив свою думку, як за шафою почувся якийсь шурхіт.

«Це що ж таке?» — здригнувся малий, але здолав страх і підійшов до шафи.

— А, це ти вирішила прогулятися! — засміявся він, побачивши стару, закинуту мітелку, якою перед тим, як купили пілосос, мати підмітала підлогу. Заспокоївшись, хлопчина повернувся до вікна. Втім, через хвилину-другу мітелка підійшла до нього, прихилилася до його ноги й запропонувала:

— Почнемо!

— Що? — всміхнувся малюк.

Мітелка була така маленька, така зношена, що годилася хіба для того, щоб підмести ганок або килимок перед дверима. Проте вона й далі наполягала.

— Давай почнемо, давай! — казала вона. — Основне почати, а там піде само собою... — вмовляла вона хлопчика доти, аж поки він вийшов з нею на вулицю.

О, як насміхалися, як збиткувалися з них мешканці його вулиці, всього міста!

— Такою мітелкою куряву з черевиків не зметеш! — розтягнув сусід рота до вух. — Хіба не бачиш, що ледве купи тримається!

— Го-го-го! — трусилося черево у головного двірника. — Нам сталевими мітлами не вдається виграти битву, а він хоче перемогти з допомогою хатнього віника...

— Ха-ха-ха! — реготала тепер уся вулиця, усе місто, а сміття і відходи росли й росли. Люди вже провалювалися по коліна, хоча сталеві мітли й гумові шланги вели відчайдушну битву за чистоту. Хлопчак зічнено похнюпився, але мітелка гордо сказала:

— Не звертай уваги. Нехай сміються. Серця у них такі самі брудні, як і вулиці, тому вони й не можуть впоратися зі сміттям! — Вона почала рухатися у нього в руці, і тому таки довелося взятися до роботи.

І о диво! Сміття стало відступати перед мітелкою, з'явилася чиста поверхня, спершу невеличка, як носова хусточка, потім — як кімната. Хлопчик все працював, підмів перед своїм будинком і перейшов до сусіднього.

— Це що таке? — заволав головний двірник. — Такою мітелкою килимок не вимести, а вона гребе сміття, яке й сталеві мітли прибрати не можуть. Тут щось не так! — Головний двірник підозріло покрутив головою.

Хлопчака з мітлою відразу оточив натовп нероб.

— Дай-но погляну! — погрозово сказав один з них. — Агій! У моєї бабці була така сама мітелка, то вона її викинула, коли пілосос купили.

Натовп розреготався, а хлопчак густо почервонів. У його мітелки вигляд був справді жалюгідний. Але ж вона була сильніша за сміття. Сильніша! Хлопчина гордо підняв голову й почув шепіт мітелки:

— Тримайся! Нікому не віддавай мене!

Тільки-но вона попередила його, як чиясь нахабна рука вихопила в нього мітелку. Натовп схвильовано загув.

— Дай мені! Дай мені! — чулося звідусіль. — Я теж хочу прибрати біля своєї домівки! — Люди штовхалися, сварилися, відбирали одне в одного мітелку, а гори сміття тим часом росли. Зненацька мітелка вивільнилася і злетіла над натовпом.

— Лови! — заволали гультяї один поперед одного й погналися за мітелкою, але хоч скільки вони за нею ганялися, їй щоразу вдавалося вислизнути з їхніх рук. Невдовзі добігли вони до межі міста, де починалися поля, а мітелку так і не впіймали. За широким полем стіною темніли дерева.

— Втече в ліс, тоді ніколи її не зловимо! — вигукнув один з переслідувачів. Натовп зупинився. Високо над ним, у повітрі, застигла й мітелка.

— Що ж робити? — заголосила якась баба. — Без неї ми задихнемося від бруду! Самі бачите — лише вона може прибрати!

— А якщо й зловимо, то що з того? — вголос міркував присадкуватий чоловік. — Адже не можна всім одночасно підмітати...

— Нехай кожен прибере біля своєї домівки! — запропонував один зі старійшин міста.

— А парки? А майданчик? А стадіони? — нагадав йому другий.

— Це нас не стосується! — почувлися голоси з натовпу. — Про це нехай в інших голова болить.

— Хіба так можна? — втрутився бідно одягнений дідок. — Сусід у мене дуже хворий, я приберу і перед його будинком, і майдан, на який виходить наша вулиця, теж приберу. Адже до цієї напасті ми щоранку там збиралися! Тож чи можна там залишити сміття! — Дідок обвів поглядом людей, що юрмилися довкола, не розуміючи, чому ті сміються прямо йому в лице. Нарешті одна з жінок пояснила:

— Ти ж сам ледь ноги переставляєш. Тобі й біля своєї домівки як слід не прибрати! — Вона глушливо розреготалася, але мітелка, що стояла високо в повітрі, стала раптом знижуватися, підлетіла до дідка, який хотів прибрати перед сусідським будинком, і мовила:

— Ходімо, дідусю!

Дідок спохопився, узяв мітелку й подріботів до міста. Натоп гультяїв мовчазно чалапав за ним на деякій відстані. Так дійшли вони до міста і до будиночка старого. І знову сміття відступило перед мітелкою. Засяяла бруківка перед будинком дідка, перед сусіднім будинком, розквітнув майдан. Натоп тільки здивовано перешіптувався. Усі тягнули руки до мітелки, штовхалися, відпихали одне одного. Проте, прибравши на майдані, мітелка знову злетіла у височінь, пролетіла по дузі й повільно опустилася біля ніг патлатого хлопчика. Цього разу ніхто не насмілювався відібрати її в малого. Люди стояли й мовчки дивилися на нього, мовби чогось чекали, аж поки одна жінка сказала:

— Дай-но мені мітелку, хлопчику! Я приберу лікарняний двір, аби хворі могли відчинити вікна...— Жінка ще навіть не договорила, а мітелка піднялася в повітря і полетіла до неї. Однак не встигла мітелка наблизитися до жінки, як її грубо вхопила чиясь рука.

— Спершу я вимету свій двір, а потім можеш прибирати, де хочеш! — крикнув жінці товстий вусатий нероба і побіг до свого будинку. Але щойно він підбіг до воріт, мітелка вирвалася з його рук і полетіла назад до жінки, яка хотіла прибрати подвір'я лікарні. Хоч як нероба за нею полював, хоч як лаявся, мітелка не давалася йому в руки й летіла до тих, хто думав не лише про себе.

Бігав вусатий нероба за мітелкою, бігав, аж поки чуприна на голові посивіла, проте так і не наздогнав її. Хто знає, може, він і досі бігає?..

Малі музиканти

На березі моря росла висока могутня сосна. Вся земля під нею була всипана пахучими голками, на яких спалося зручніше, ніж на царських перинах. Малі музиканти найбільше любили ночувати саме тут, граючи доти, поки зірки спускалися до самої землі.

На всі чотири сторони світу пролягав шлях малих музикантів, але де б вони не були — завжди поверталися під свою сосну. Тут усі з нетерпінням чекали на них. І це зрозуміло, бо під їхню гру легше було обкопувати виноград, витягувати з

моря важку рибальську сіть. А вечорами сходилися сюди хлопці й дівчата, щоб потанцювати під чарівну музику. Молодь завжди приносила для хлопчаків якийсь подарунок, хто що міг: паляницю, смажену рибу, пригорщу смокви. Якщо ночі були місячні, світлі, то хлопці й дівчата розважалися до самого ранку.

То хіба ж дивно, що розголос про малих музикантів з кожним днем сягав усе далі! Люди вірили, що від їхньої музики розпускаються зачахлі дерева й квіти, зеленіють випалені сонцем трави, вилазять на світ божий зі своїх потаємних схованок звірі й зачаровано слухають музику.

Якби малі музиканти хотіли, то своєю грою могли б дістати з-під землі будь-який скарб і стати найбагатшими людьми на світі. Проте багатство їх не приваблювало. У лахмітті, зазмагли, виполоскані дощами, вибілені снігами, мандрували вони світом, і в їхній музиці рибалкам вчувався шум весел, землекопам — посвист кайла, юнакам — сміх жниць...

З часом сама по собі народилася легенда, що їхня музика підіймає з ліжка паралічних, повертає слух глухим і зір сліпим. Малі музиканти про те нічого не знали. Для них, проте, втіхою було побачити свою сосну, порадувати друзів музикою.

Все ж подеколи малі музиканти місяцями не поверталися на берег моря. Траплялося це тоді, коли якийсь багатий вельможа, зачувши про цілющі властивості їхньої музики, силою не відпускав їх з двору, а змушував без упину грати, хоча, як правило, нічого в музиці не розумів і хвалився хлоп'ятами, наче мисливськими собаками чи рушницями. А що всі навкруги так захоплено відгукувалися про малих музикантів, то хто ж пастиме задніх? Зрештою, збайдужівши до їхньої гри, вельможа відпускав хлопчаків, але під ворітьми вже чатували підданці іншого...

Сосна була далеко від вельможних дворів і ще далі від царського палацу, куди одного дня привели малих музикантів.

Цар Жовте Вухо трохи недочував і музика його мало цікавила. Проте, якщо ці музиканти грають на банкетах у його вельмож, то хай і в нього пограють.

Втім, побачивши їх, володар розчарувався і занепокоївся.

— Які ж це музиканти? — вигукнув. — Це ж діти! Чи ти не помилився? — грізно запитав він свого найпершого придворного.

Той похитав головою і наказав хлоп'ятам показати все, на що вони здатні.

— Це вони, світлий царю, ті, про кого всі знають!

— Якщо так, то нехай зараз же щось заграють! — звелів цар Жовте Вухо, але тут його погляд упав на засмаженого до червоного індика, й він забув і про радника, і про малих музикантів: жвакав і жвакав безугавно, а придворні дами, облизуючи пальчики, вигукували:

— Які рачки! А який соус! А тістечка! Погляньте-но!

Всю ніч тривав бенкет, і всю ніч малі музиканти грали без перерви. Від утоми вони ледь трималися на ногах. Ніхто не зважав ні на них, ні на їхню музику, але оскільки цар Жовте Вухо не давав дозволу перепочити — мусили грати.

Ах, як це пікантно: вугрі й орхідеї, музика й підлива! Вже й на світ благословилося, зазираючи у вікна перші сонячні промені, а хлопці, похитуючись від утоми й голоду, все грали й грали. Так минув полудень, і добірне товариство нарешті розійшлося на спочинок, але малі музиканти й далі грали, щоб сон царя і придворних був солодшим. Відтак почався обід, який змінився вечерею, і цар Жовте Вухо, мимохідь угледівши музик, знову звелів:

— Ану, покажіть, на що ви здатні!

Тож хлопчачки не спали ще одну ніч, а коли над озером зійшло сонце, вони повискакували через вікно й кинулися тікати.

Зайняті бенкетуванням і розгляданням нового вбрання цариці, ні цар, ні його підданці аж до полудня не помічали відсутності малих музикантів. Усі спохопилися тільки тоді, як цариця, вибалушивши очі, вигукнула:

— Чогось тихо, наче ніхто не грає!

— А й справді не грає! — роззирнувся навкруги цар Жовте Вухо. — Хіба я велів їм перестати грати?! — запитав він присутніх.

— Гадаю, що ні! — відповіла цариця.

— Тоді нехай зараз же їх наздоженуть і приведуть сюди! — грізно наказав цар. — Жоден з могутніх володарів, чії землі межують з моїм царством, не має таких музикантів і не повинен мати. Наздоганяйте їх, бо хто ж розважатиме нас за щоденними бенкетами? — цар Жовте Вухо плеснув у долоні, й цілий загін найхоробріших вояків пустився на розшуки малих утікачів.

Де їх тільки не шукали! Кого не запитували! Але ніхто нічого не сказав. Так, шилом патоки вхопивши, й повернулися вояки в палац. Од люті цар Жовте Вухо посинів, а цариця прогукнула:

— Чи до смаку мені тепер будуть тістечка й рачки?

Вирішили негайно послати на розшуки малих музикантів найхитріших вивідувачів царства. Тому, хто скаже, де вони переховуються або хто знайде їх, була обіцяна величезна нагорода — триста золотих.

Гай-гай! Навіть ця нечувана досі нагорода не розтулила рибалкам вуста.

А сосна тим часом шуміла на вітрі й питала у птахів: — Чи не бачили ви малих музикантів?

— Бачили, бачили! — відказали птахи. — За три дні льоту звідси, але вони дуже квапляться і невдовзі будуть тут...

І справді, коли минуло три дні, на виднокрузі з'явилися малі музиканти. Зустрічати їх вийшло все село — від малого до старого. Проте перевдягнуті вивідувачі були вже недалеко.

— Якщо їхня музика справді лікує хворих, то треба їх знайти! — Вивідувачі скаржилися один одному на біль у суглобах, різь в очах і безнастанно розпитувати стрічних, де можуть переховуватися малі втікачі. Всі непевно знизували плечима. А один мимоволі захопився про сосну на березі моря.

— Ах, так! — вигукнув найголовніший вивідувач і наказав загонові йти за ним.

Хтозна, скільки днів вони йшли, скільки пустель перетнули, поки дісталися до морського берега і побачили під могутньою сосною малих музикантів. Розшукувачі полегшено зітхнули, мовляв, тепер вони в наших руках, але зненацька хтось вигукнув:

— Тікайте, військо!

Втім, куди втечеш? Попереду — море, а за спиною — царські посіпаки. Якби були птахами — злетіли б у височінь, якби були кротоми — заховалися б під землю. А так? Найменший музикант, отой, що тільки нещодавно навчився ходити, затулив личко руками й заплакав.

Зненацька сосна схилила віти до самої землі й прошепотіла:

— Вилазьте на гілки! — І, мов руками, обняла малих музикантів, підняла їх на самісіньку верхівку, куди ледь сягав погляд, однак це не зупинило переслідувачів.

— Принесіть драбини! — наказав найголовніший вивідувач. Проте, коли перший переслідувач дістався до гілки, на якій сиділи малі музиканти, та раптом підстрибнула вгору. Мусили розшукувачі доточувати драбину. Надаремно. Сосна росла вище й вище: до самого неба. Хлопчаків уже не було видно, але переслідувачі не спішили йти з берега моря, а

табором розташувалися під сосною. Ачей, малі музиканти вночі, коли холоднішає і голод дається взнаки, спустяться на землю, бо як без них показатися цареві на очі!

Ось уже й сутінки оповили землю, а малі музиканти все сиділи на сосні. Не спустилися вони звідти ні вночі, ні на другий, ні на третій день. Переслідувачі більше не могли чекати. З допомогою міцного мотузка найхоробріший з них дістався аж на самісіньку верхівку сосни й звідти гукнув:

— Таж тут нікого немає!

Даремно вивідувачі порозбігалися у всі боки, шукаючи малих утікачів. Так ні з чим і повернулися вони до царського палацу.

А з могутньої крони сосни полинула тиха й ніжна пісня цвіркунів. Рибалки зрозуміли, що малі музиканти не покинули їх.

Найліпше ту пісню чути влітку, коли зорі опускаються низенько-низенько і ніжно сріблять хвили: тоді пісня наповнює ніч, заколисуючи трави й море.

Кругляк

Спало в череві гори джерело, і наснився йому сон: стало воно розбухати, набиратися сили, й так швидко, що зрештою довелося йому пробиватися на поверхню землі, інакше захлинулося б власною силою.

— Ну й розбишак! — мовила скеля, коли джерело вдарило в неї, щоб пробити собі дорогу.— Попросило б по-доброму, я б і сама пропустила тебе.

— Відколи це сила милостиню просить? — голосно розреготалося джерело і кинулося на скелю.

Почалася війна між скелею і джерелом. Вода йшла в наступ на скелю, а скеля відкидала водяних солдатів назад. Який жах! Вода розлючено кипіла, уламки скелі потік відносив у долину.

— Залиш мене в горах! — благала скеля, проте вода не знала, що таке милосердя. Вона несамовито батувала й кришила скелю, готуючи собі з неї береги й дно. Ще й глузувала:

— Тепер ти мої береги! Моє дно!

Але береги й дно відказували:

— Ми скеля і скелею залишимося назавжди!

Проте з часом гірська скеля перетворилася на гладенькі кругляки, які на весь голос вигукували, що вони скеля і скелею залишаться! Розлютувалася річка не на жарт, вдарила ними об берег, і всі камені, крім одного, перетворилися на піщинки.

— А тепер що скажеш? — вигукнула річка.

— І тепер скеля! — вперто підвів голову останній кругляк. — І завжди буду скелею!

Марно річка пінилася, крутилася, біла об камінні береги. Кругляк стояв на своєму. І звідки у нього така впертість? Вирішила річка у дерев, трави й очерету поради спитати. Ніжно обняла вона Ясен і питає, що їй робити. Помовчав Ясен і відповів:

— Не розумію я тебе, чому частиночка скелі має вдавати, що вона річка?

Очерет виявився поміркованішим:

— Тому, що річка найсильніша і наймогутніша. І наймудріша!

— Добром усього можна досягнути. — Стала річка гойдати камінь, як колише мати мале дитя. Лагідною і ніжною була вона. Вгомонився і заспокоївся Кругляк. «Я перемогла!» — вирішила річка й підскочила від радості. Кругляк тієї ж миті прокинувся і сказав:

— Ні! Й ніколи не переможеш!

— Ось я тобі зараз усиплю перцю! — хотіла річка накинутися на нього, але була вже в долині — тут голос її стишився, течія уповільнилася. Річка старіла, гладшала й невдовзі потрапила в море.

— Тепер ти частиночка моря! — прошепотіла вона до Кругляка, проте малюк у відповідь голосно засміявся:

— Це ти тепер частиночка моря! А я був Кругляком і залишуся ним!

Так море, риба, морські їжаки, зірки й Коралова гілка вперше почули ім'я Кругляка, а річка своє згубила назавжди.

— Що таке Кругляк? — підняла брови Морська Черепаха. — Це одяг чи їжа? — Черепаха підкралася до Кругляка, спробувала відкусити від нього шматочок, проте ні крихітки не відгризла, лише зуб зламала. — Як на мене, то він на смак не дуже приємний, — вирішила вона й пригнічено зашкутильгала геть.

— Тут потрібен більший рот! — підлетів Вугор і проковтнув Кругляка, однак тієї ж миті пошкодував, бо важкий Кругляк потягнув його на дно. Хто б міг подумати, що він

такий важкий і такий твердий! Ліг Вугор на дно, думає, полежу тут, поки в шлунку не перетравиться це диво дивнеє. Але і через дві години, і через два дні все залишилося так само. Вугор звивався від болю, а з нього відверто глузували морські зірки й рачки. Що ж робити? Покликали найзнаменитішого лікаря і найумілішого зцілювача. Один велів пірнати вниз головою, другий — пити гіркі трави. Все надаремно. Став Вугор готуватися до смерті, проте одного дня Каракатиця зметикувала, що треба робити, й наказала:

— Роззяв рота.

До кінця життя Вугор не знав, хто більше його вимучив — Кругляк чи щупальці Каракатиці? Хоч як він вищав од болю, Каракатиця анітрішки не зважала на його голосіння. Лише з третьої спроби вдалося їй щупальцями витягти Кругляка.

— Тепер ти мій! — вигукнула Каракатиця. — Хоча я й проковтнула свого третього чоловіка, не до душі мені життя вдови!

Чи чув хтось, як Кругляк пручався? Якщо й чув, то вдав, що не чує: апетит Каракатиці і її щупальці всім були добре відомі. На дні моря почали готуватися до весілля. Почистила голки Їжачиха, пригладила луску Риба, нагострив клешні Омар, лише Кругляк залишався такий, як і був, він навіть рота не розкрив.

— Який нудний у тебе новий чоловік! — прошепотіла Їжачиха до Каракатиці. — Ліпше б узяла в чоловіки Вугра.

— Краще б тобі нікого не брати! — обурено заховався у свою черепашку зарозумілий Рак-самітник.

Почався бал. Як схвильовано кружляла зграйка риб! А як гоїдалися морські анемони! Омар нарізав печеню і пригощав товариство. Лише Кругляк нічого не їв і ні з ким не розмовляв.

— Ти й насправді достобіса нудний! — заволатала Каракатиця, переконавшись, що дала маху з новим чоловіком. «Нікчема з нікчем!» — подумала вона й вирішила овдовіти вчетверте. Втім, пригадавши, яким чином заволоділа Кругляком, спохмурніла.

— Їж і танцюй! — погрозово наказала вона. — Віднині ти належиш до племені каракатиць.

Кругляк, помовчавши, відповів:

— Танцюй сама! Я був Кругляком і залишуся ним назавжди!

Каракатиця не повірила своїм вухам, але Кругляк не поступався. Вона обпікала його своїми фарами, стискувала, нама-

галася розламати. Кругляк залишався спокійним і невпоко- реним.

— Забирайте його хто хоче! — трясучись од люті, заволатала Каракатиця. — Учетверте я овдовіла! — Вона високо підняла Кругляка, проте взяти його ніхто не хотів. З'їсти його не можна, він не танцює, завжди мовчить... Кому він треба? І Каракатиця закинула Кругляка в гущавину коралів і равликів. Довго лежав він там, самотній і всіма забутий. Хоч як старалася Коралова гілка дізнатися, чому він так уперто мовчить, Кругляк навіть не поглянув у її бік. Погляд його був націлений у височінь, де самотньо плив місяць, схожий на сяючий небесний кругляк. От якби він спустився до нього. Як горіх — солодким ядрцем, так і серце Кругляка сповнювалося надією. Тим часом небесний брат не спускався до нього і не кликав його до себе.

Аж ось однієї ночі розбурхалося море. Затремтіла від жаху Коралова гілка. Посміхнувся Кругляк: що йому вітер і хвилі? Він замріявся про рідні гори, коли почувлися благання про допомогу.

— Допоможи мені, брате! Порятуй! Всі втекли, що мені робити? — голосила Коралова гілка, і в серці Кругляка прокинулося співчуття. Яка вона гарна! Яка тендітна! Ще одна хвиля і вона загине...

— Стань за мною, Коралова гілко, і притиснися до мене! — сказав Кругляк. — І тоді хвилі не страшні тобі будуть.

Але Коралова гілка замахала головою.

— Корали тільки до скель притискуються! — мовила вона і почервоніла. — Тільки з ними паруються! — Коралова гілка сумно похилила голову, а Кругляк засміявся.

— Таж я скеля! — сказав він.

Роздумувати було ніколи. Притиснулася Коралова гілка до Кругляка, всміхнулася: нарешті і в неї є своя скеля! Нехай вирує і піниться море: хіба скелі поступляться хвилям? Повеселішав і Кругляк, адже Коралова гілка всміхнулася йому. Чи здогадувалася вона, чи, може, вже знала, що серце Кругляка, мов троянда, відкривається тільки у відповідь на привітну усмішку? Вітер про це нічого не каже, і сам Кругляк теж мовчить. Ну й нехай собі мовчить: Коралова гілка все знає.

Дзвін б'є на сполох

На самому краю болота жив дід, увесь сріблястий і такий тоненький, що міг би вільно полізти у вушко голки. Жив він сам, із собакою і болотяними птахами, яких рятував од мисливців і морозів.

Глузували селяни з його дружби з птахами, однак він на те не зважав. Чаплі й лелеки, чайки й дикі качки кружляли довкола його хати, неначе вітаючися з ним. Селяни вірили, що старий знає мову птахів, що він з ними у змові і що вони завчасу попереджують його про пошесті й непогоду.

— Це той самий, що з птахами розмовляє! — шепотілися люди, коли старий приходив у село. А приходив він уранці й увечері завжди в той самий час — коли зірка з'являється на небі, — і бив у дзвін. За свою службу він не просив ніякої плати.

Лише одну умову поставив старий селянам багато років тому — вони не повинні вбивати птахів, ні поки він живий, ні після його смерті. Село цю умову прийняло зі сміхом: кому потрібні його птахи? Нехай буде так, не чіпатимуть вони його птахів. Основне, аби хтось обов'язки дзвонаря виконував справно, аби дзвін не мовчав!

І дзвін не мовчав, сповіщаючи про весілля і родини, про свята і смерть. На поля і луки виливав він свою мідну душу. З часом старий і дзвін так зріднилися, що дзвін відмовлявся дзвонити, коли хтось інший сіпав за мотузок. Тож чи варто дивуватися, що село вирішило: між старим і дзвоном є якийсь таємний зв'язок.

На всі розпитування цікавих старий відповідав мовчанням, ішов до птахів чи повертався до дзвону, і той, зрадивши доторкові його руки, вихлюпував тріумфальний клекіт. Люди й звірі, хмари й вітри замовкали й прислухалися до його пісні.

Втім, бувало, що дзвін бив на сполох і в непризначений час. Тоді селяни відразу кидали сапи, коси й бігли в село гасити пожежу або знімали шапки й тихо шепотіли: «Царство йому небесне!» А над полями й луками ще довго, наче зітханья неба, тріпотіла приглушена луна дзвону. Правда, таке траплялося рідко. Частіше лунав радісний дзвін... Він провіщав початок робочого дня: батьки йшли в поле, діти — до школи, а малюки — гратися. Там минали роки... Жовтів і знову зеленів очерет, дзвіниця устромляла свій шпиль у ши-

роке небо над рівниною, хлопчаки ставали вусатими суворими батьками, а старий став усе сріблястішим, усе тонкішим, і все тихішою була пісня дзвону.

А одного ранку голосу дзвону люди не почули. Важким каменем лягла на село тиша, всім було не по собі.

«Заспав старий! — вирішили селяни, поглядаючи в бік болота, над яким безладно кружляла зграя птахів. — Увечері віддзвонить».

Але й увечері дзвін мовчав. І вранці наступного дня теж мовчав. Кілька селян зібралися піти на болото, аби довідатися, що сталося зі старим. Хатина його була порожня — ні старого, ні собаки не було. «Може, в очереті заблудився?» — подумали селяни, гадаючи, що старий зник в очереті, як зникають коники чи латаття. Все ж їх стурбувала зграя птахів, що кружляла над болотом. Зненацька наймолодший з гурту сказав:

— Принаймні, тепер можна пополювати!

— Ми обіцяли не стріляти в птахів! — нагадав йому статечний селянин, однак парубок розреготався і підніс рушницю. Просвистіла куля, почувся зойк підстреленого птаха, а відразу за ним несподівано долинув голосний дзвін.

— Мабуть, повернувся старий! Але як він дзвонить? — вигукнув кремезний селянин і з сумнівом похитав головою. — Ні на службу, ні за покійником так не дзвонять. Щось сталося!

— Пожежа? Війна? — гадали селяни і всі, як один, побігли в село, а дзвін і далі дзвонив несамовито й заклично.

Не довіряючи власним очам, люди подерлися на дзвіницю, аби пересвідчитися, що біля дзвону нікого немає. А дзвін бив на сполох сам по собі дедалі наполегливіше й голосніше. Зупинити його нікому не вдалося. Сполох не переривався ні вдень, ні вночі. Мукала худоба, плакали діти, лиховісно кричали птахи, кидаючись людям прямо в обличчя. Від птахів не було ніякого порятунку, і тоді хтось запропонував стріляти — одних уб'ють, інші переполошаться й повтікають!

Знялася неймовірна стрілянина. Кілька птахів із закривавленими крильми впали на землю, а дзвін зовсім знавіснів. Сполох зворушив і небо, і землю. Селяни ватою затикали вуха, а діти ховали голови під подушки. Все надаремно. Дзвін проникав крізь скло і крізь подушки. Здавалося, він бив на сполох у головах людей, народжувався в них самих. Пора було тікати від самих себе.

— Щось треба робити! — знепокоєно мовив староста села і наказав трьом найхоробрішим юнакам залізти на дзвіницю і

сталевим тросом обплутати серце дзвона. Проте, хоч як його обплутували, сполох не переривався. Розкоти дзвону не змовкали ні на мить, люди тремтіли від самої думки про дзвін і зачинялися в домівках.

Зима й голод насувалися однаково швидко. Оглушені, виморені безсонням люди без усякої на те причини сварилися навіть через несуттєві дрібниці.

Нарешті хтось запропонував зруйнувати дзвіницю. Тоді, мовляв, дзвін замовкне назавжди. Де там! Дзвін і після того, як дзвіницю зрівняли із землею, не переставав бити на сполох. Голос його став навіть пронизливіший і звучніший. Ні сніг його не приглушував, ні вітер не міг кудись віднести.

— Це справжнісіньке пекло, люди добрі! — спересердя вигукнув один із селян.

Інший зметиковав, що найліпше було б закопати дзвін у землю: благословенна земля поглине його звук, звільнить їх од напасті.

Спершу з цієї пропозиції лише глузували. Але коли їм урвався терпець, вони викопали глибочезну яму, кинули в неї дзвін і засипали його землею й камінням.

На хвильку їм здалося, що нарешті вони позбулися лиха, проте щойно кинули останню лопату землі, як дзвін знову забив на сполох, різкіше й несамовитіше, ніж до цього. І хоч як намагалися вони заглушити його, він гримів, наче проклятий. Сполох ішов з-під землі, з неба, звідусіль накидався на село. Вже земля одягнула зелену сорочку й хмари запахли весною, а дзвін усе бив і бив.

Не залишалося нічого іншого, як рятуватися втечею. Люди стали квапливо збирати своє хатнє збіжжя, аби переселитися у нові краї, хоча серце стискувалося від самого лише погляду на будинки й поля, що доводилося їм покидати. Все було готове, залишилося тільки старим людям і дітям повсідатися на вози, і можна було рушати. І зненацька над головами біженців з'явилося двоє лелек. Вони кружляли над селом низько-низько, ледь помахаючи крилами від втоми. Як би зраділи люди їм раніше — адже це їхні давні друзі, провісники весни. І з якою ненавистю дивилися вони на них тепер!

— Якщо я мушу покидати свою рідну домівку, то нехай і вони забираються геть! — заволав товстий селянин і, побачивши, що один лелека, замість того, щоб сісти на дах, опустився на землю, побіг з палицею в руках, аби добити знесиленого птаха. Проте, щойно він замахнувся, як один хлопчина, що був по коліна товстунові, схопив лелеку й притис його до грудей.

— Не дам! Не дам! — кричав малюк, захищаючи птаха своїм тілом, поки зрештою товстун не відступив.

Люди не могли отямитися від подиву, як раптом хтось, сам собі не вірячи, вигукнув:

— Люди, дзвін перестав бити!

Натовп одразу затих. Усі довго слухали тишу, не наважуючись заговорити, аби знову не розбудити дзвін.

«Чому він замовк?» — запитували всі одне одного очима, але нараз погляди усіх схрестилися на малюкові з птахом у руках, і їм усе стало зрозуміле. Пригадався їм старий, який умів розмовляти з птахами, зринула в пам'яті давня умова з ним. Кинули селяни рушниці й почали заносити пожитки назад у будинки.

Якою чарівною була тиша! З якою ніжністю опустилася вона на людей і поля! Люди тепер рідко говорили, побоюючись порушити її своїми голосами: лише вітер на краю болота перемовлявся з очеретом і ніс у світ легенду про дзвін, який бив на сполох, про хлопчика й лелеку, про старого, котрий знав мову птахів.

Хмурко і Смішко

Ще в ті часи, коли по світу літали срібні бджоли, на вулиці Каштанів піростало двоє хлопчаків. Хоча не були вони ні братами, ні навіть якимись далекими родичами, ніхто ніколи не бачив їх поодиноці. Обидва височенькі, обидва смагляві й кароокі, однаково вдягнені, — вони схожі були на близнюків, але один завжди всміхався, а другий повсякчас похмуро дивився собі під ноги.

— Погляньте, ось ідуть Хмурко й Смішко! — вигукнув якогось дня їхній сусід-годинникар.

Сказав він це лише раз, одначе прізвиська так невідчіпно пристали до хлопчаків, як мох до стіни. Відтоді всі почали називати їх по-вуличному: Хмурко і Смішко.

А може, їхні справжні імена заніс кудись вітер? А чи самі відлетіли далеко в безвість? Хто про це знає!

А хлопчикам було байдуже, як їх називають. Хмурко завжди був чимось невдоволений, здавалося, ось-ось пустить сльозу. Не до вподоби йому було сонце, заважав дощ, надокучила школа, набридло їсти й брати участь у хлопчачих іграх. Дратував його і Смішко, який на його невдоволення усім і усіма тільки всміхався:

— Діти повинні їсти. І ходити до школи!

— Чому повинні? Адже миші, птахи й равлики не ходять до школи й живуть якимось на світі. От якби нам перетворитися на равликів! — несподівано мовив Хмурко й аж затремтів од нетерплячки.— Що на це скажеш?

Смішко ще не встиг відповісти, як відчув, що починає зменшуватися. Він малів так швидко, що здавалося, наче то снігова баба тане під палючими променями сонця. «Що ж це зі мною діється?» — подумав Смішко і повернувся до товариша, проте замість Хмурка побачив на стежці тільки його штани.

— Агов, де ти? — Смішко занепокоєно почав роззиратися довкола. І несподівано звідкись із землі долинув голос Хмурка, який кликав на допомогу.

— Ой-ой, допоможи вибратися звідси... Це якийсь жах...

І Смішко побачив, як із порожньої холоші, шморгаючи носом, виповзає крихітний брунатненький равлик. Смішко, хоча й сам став равликом, не міг утриматися од кпинів:

— Ти хотів стати равликом! Ось і маєш, живи та втішайся.

А для Смішка життя равлика теж було цікаве. Та й справді! Трави — високі й гострі, джмелі — смішні й допитливі, а скільки треба винахідливості й спритності, щоб уберегтися від грізних кроків перехожого! Ой, як же Смішко насолоджувався, коли повз по траві після рясного дощу, і як бідкався Хмурко!

— Це жахливо! Це ще нестерпніше, ніж ходити до школи! Щодня треба самому стелити собі ліжко, шукати їжу, а крім усього — ти ще й такий малюсінький і немічний, що всякий, хто захоче, може тебе розтолочити. І навіть трава знущується з мене і на тілі вже живого місця немає, так поколовся об її гострі вершечки... От якби нам перетворитися на птахів! Полетіли б собі, куди очі, і ніхто б нам ніякого зла не міг заподіяти!

Ще не закінчив Хмурко говорити, як відчув: з ним діється щось незрозуміле. Злякавшись, він хотів був заховатися в черепашку. Проте, о диво! Черепашка чомусь стала тісна-претісна — навіть голова в неї не пролазила. Равличок од

горя заплакав, а коли трохи заспокоївся, то побачив, як на стежці перед ним вистрибує горобчик, а згодом почув і його цвірінкання:

— Ти чого прикидаєшся дурником, Хмурко? Хто це коли бачив пташку в равликовій хатці? — Смішко задоволено затріпотів крильцями і злетів у височінь, а Хмурко й не спробував злетіти за ним. Трохи потупцяв по стежині, відтак опустил крила до землі й знову захнюпав:

— Як це летіти? Я боюся... Не хочу бути горобцем... Чому саме горобцем? Адже на світі є чимало інших птахів...

— А чи тобі не все одно? — Смішко закружляв над дахами. З усмішкою привітав квітку, що проросла в ринві, весело підморгнув ящірці, яка виповзла на димар погрітися на сонечку. Потім зацікавлено спостерігав, як вулицею Каштанів сім'ями прогулюються люди. Його веселило, що багатьох з них він раніше бачив і тепер упізнає. Смішко вже хотів погукати товарища, щоб і він подивився на знайомців, коли на стежці з'явився здоровенний кіт. Побачивши його, Хмурко стрілою злетів на дерево і заголосив:

— Що за жахливе життя в птахів? Ні хвилини спокою! Краще було б нам перетворитися на риб! Їм не страшні ні коти, ні домашні задачі.

Зненацька Хмурко відчув, що повітря навколо нього наче-то згущується і стає водою. За якусь мить скрізь, куди сягав погляд, розгойдувалися анемони й корали, стрімко носилися туди-сюди зграйки рибок. Нараз Хмурко помітив, що прямо на нього, розмахуючи плавниками, наче руками, мчить риба з чорною смугою на спині й голосом Смішка промовляє:

— Поквапся, Хмурко, поквапся! Нас запрошено на весілля до морської зірки!

Хмуркові не хотілося йти ні на яке весілля, навіть до морської зірки. Чого він там не бачив?

— Чи і в мене чорна смуга на спині? — запитав він у Смішка.

— Ясна річ. І дуже гарна. Мабуть, і в мене така сама?

— Твоя жахлива, і взагалі бути рибою... Який жах! Беззахисною рибкою у страшному морі! — тремтячим од страху голосом прогуконів Хмурко. Морські мешканці викликали в нього не лише страх, а й огиду. Бридкими були й морські огірки, й великі, й малі риби, а їжаків він і зовсім не міг терпіти. Та й сам собі в подібні риби Хмурко був огидним... — От якби мені стати левом, царем усіх тварин!

Не встиг Хмурко висловити своє чергове бажання, як побачив, що по жовтуватому піску пустелі бік о бік мчать два леви,

обидва однаково жовті, величезні, граційні. Але один біг легко, на ходу з цікавістю роздивлявся навсербіч, а другий ледве відривав морду від піску. Хіба таке вже щастя бути левом? Довкола розжарена пустеля, повна кусючих отруйних змій і колючок. А може, і над левом є лев? Хмурко знемагав од голоду, неймовірної спеки. Спрага забирала останні його сили.

Він ніяк не міг зрозуміти Смішкове захоплення хвилястими дюнами піску.

— Я зголоднів, хочу пити... Мені душно! — Хмурко знесилено простягся на піску. — Я не можу бігти далі, ноги вогнем печуть... Ніколи нам не знайти джерела в цьому проклятому пеклі!

— Знайдемо. Повинні знайти, адже п'ють десь воду всі інші звірі! — доводив йому Смішко, але Хмурко ані поворухнувся. Досить з нього!

Пролежав він так до самої ночі. А коли із-за піщаного горизонту вплив місяць, пустеля дивовижно змінилася — засріблилася, заграла барвами. Годі було визначити, де більше світла, більше сяння: на небі чи на землі. Дихати відразу стало легко, спеки як не було.

А над ним на небі грали-мінилися зірки. Хмуркові здавалося, що він бачить, як декотрі з них спускаються аж до землі. Скільки ж їм там? Не злічити. От якби стати зіркою! До неї ніхто не добереться. Виблискують собі — далекі, вічні, а його ще до світання може вкусити отруйна змія, занести кудись вітер, засипати піском пустелі. «Нічого ж не знаєш напевне», — сумно відзначив Хмурко подумки. І нараз відчув, що втрачає вагу й злітає у височинь. Високо, вище, ще вище, до третього неба, до сьомого! Поруч нього піднімається ще одна зірка, а далеко внизу виблискує під місячним сяйвом пісок пустелі.

— Поглянь-но, як сяє! — захоплено вигукнув Смішко, але Хмурко від жаху заплющив очі: не дай боже впасти — й кісточок не зберуть! — І хоча він увесь тремтів од страху, але злітав бік у бік із Смішком усе вище й вище...

— О, до нас нові зірки прилетіли! — весело підморнув їм Місяць.

— Зірочки-красуні, наші сестрички! — закружляли навколо них зірки. Як срібло, видзвонювали їхні голоси, лагідними були їхні обійми.

Смішко від щастя розправив плечі й заблищав ще яскравіше, а Хмурко квапливо відлетів від збуджених зірок і нахмурився. Даремно зірки запрошували його до танцю. Він і далі

хмурився на далекому західному краю неба... Там він хмуриться й досі.

Але влітку і в перші дні осені, коли зірки спускаються зовсім низенько і небо виповнюється їхнім сяйвом, дві зірки однакової величини й кольору довго затримуються над дахом маленького будиночка на вулиці Каштанів. Одна з них аж іскриться від радості, а друга весь час хмуриться і ледь зблискує.

Дітлахи з вулиці Каштанів піднімають тоді очі до неба й один з-поперед одного вигукують:

— Диви! Хмурко і Смішко!

Дорослі довго ходять мовчки й задумливо. А малеча шепочеться про те, що ті дві зірки частенько спускаються й перетворюються на хлопчаків, один з яких завжди похмуро дивиться собі під ноги, а другий весь час усміхається.

Дарунок горобця

Прикута хворобою до ліжка, дівчинка жила в самому низу височезної бетонної башти, шпиль якої сягав аж до неба. Біля неї вирувало місто, але через вікно своєї підвальної кімнатки вона могла бачити лише ноги перехожих.

«Куди вони йдуть, що шукають?» — запитувала дівчинка себе, але відповіді не знаходила. Над усе її хвилювали миготливі дитячі ніжки, особливо найменші. Коли вона дивилася на них, їй здавалося, що й вона кудись мчить. Швидко, швидше, ще швидше. На левади, полонини, в гори і далі: адже світ безкрай і різноманітний!

Якби була вітром, понеслася б вулицями, переплела б гілля дерев, поскидала б з голів у людей капелюхи. А якби стала хмаркою, опустилася б на вершину Срібної гори, похлюпалася б у морі, подалася б слідом за зірками й птахами. Дівчинка зітхнула. Зі свого бетонного подвір'я, обступленого будинками, наче прямовисними скелями, вона бачила лише клаптик голубого неба. Що ж вона могла знати про хмари? Тільки те, що вони схожі на метеликів і хутко кудись пливуть...

Притримуючись за стіну, дівчинка спробувала ступити кілька кроків, але нічого з того не вийшло. Мати ж повернеть-

ся з роботи лише надвечір. Якби в неї був собака або кішка! Втім, де в її тісній комірчині їх розмістити?

Дівчинка прислухалася.

Знадвору долинали дитячі голоси. Чулися удари м'яча в стіну, радісний сміх переможця і ображені слова переможеного.. А тоді несподівано у вікно влетів м'яч. Хлопчак, який біг за ним, став на коліна й зазирнув у вікно.

— Чи є тут хто-небудь? — запитав і збіг сходишками вниз. — Гей, хто там, викиньте мені м'яч! — Хлопчина ступив у кімнатку, але, побачивши дівчинку, відсахнувся, підхопив м'яч і вибіг на вулицю. Однак на другий день він постукав у двері й відтоді став майже щодня навідувати хвору. Щоразу він приносив із собою якийсь подарунок: то цвіт каштана, то відполірований кольоровий камінець, то горобчика з перебитим крилом...

— Ледь врятував од кішки! — Хлопчина поклав поранену пташку на ковдру, а дівчинка, вжахнувшись, заховала голову під подушку. Проте вже за кілька хвилин її страх змінився співчуттям. Горобчик ледь дихав: чим вона ще могла допомогти пташині, крім того, що перебинтувала крильце й нагодувала крихтами хліба?

Час збігав, як дощова вода по ринві, але горобчик одужував поволі. Аж коли вже несмілива травичка пробилася з-під землі, він вперше затріпотів крильцями. Однак лише тоді, як на подвір'ї розгулялося спекотливе літо, дівчинка відчинила вікно й прошепотіла:

— Лети собі, нещасна пташко!

Проте горобчик і не думав нікуди летіти ні першого, ні другого дня. Тільки третього злетів на підвіконня і процвірінкав:

— Дякую тобі! Чекай мене завтра о цій порі!

— Що? — Дівчинка, не вірячи собі, зажмурилася. — Може, це мені сниться? — Вона розплющила очі, глянула на підвіконня, але пташини там уже не було. «Мабуть, мені вчулося», — і вона вирішила ні матері, ні хлопчаків нічого не казати, бо ще висміють. «Коли це горобці говорили? — запитали б її. — Якась нісенітниця!»

Наступного дня, зраненька, вона стала виглядати пташину, однак та не з'явилася. Але тільки дівчинка хотіла вкритися з головою, як почула чийсь голос:

— Зараз же вставай, бо я поспішаю!

— Хто ти такий і куди квапишся? — Дівчинка звелася на лікоть і роззирнулася по кімнаті: ніде нікого. «Певно, я ще сплю і бачу сон», — прошепотіла вона, проте той самий голос

повторив, щоб вона вставала, не гаячи часу. Дівчинка сіла в ліжку: на підвіконні сидів її горобчик, а біля його ніжок виблискувало щось маленьке, золотаве, схоже на кавунове насіннячко. «Невже то він сказав?» — Дівчинка знову лягла і натягла ковдру до підборіддя. Але відразу ж почула докірливий шепіт:

— Вставай, бо мені ніколи з тобою балакати... Вставай, посади насінину розрив-трави¹ й чекай, поки вона не вродить. Коли плід репне, проковтни з нього зернину, але раніше не чіпай його і нікому нічого не розкажуй! — Миттю, як і з'явився, горобчик вилетів у вікно.

Дівчинка взяла з підвіконня насінинку і здивувалася: насінинка була тепла й важча від найбільшого кавуна. Дівчинка огледіла її зі всіх боків, посадила в горщик із землею і полила.

Дні без упину змінювали один одного, за вікном уже пролітали перші сніжинки, а в горщику нічого не проростало.

«Може, горобчик мені тільки приснився?» — подумала дівчинка, засинаючи, та вранці, розплющивши очі, помітила в горщику тоненький паросток розрив-трави.

«Коли ж він виросте?» — щодня запитувала вона себе. Минали дні й місяці, знову весна золотим сяйвом просилася у вікно, а паросток і далі ледь стримів із землі. Знову було чути збуджені дитячі голоси й удари м'яча об стіну, але хлопчак більше не приходив. Мати сказала, що він з батьками переїхав в інше місто. Засумувала дівчинка. Вона вже навіть перестала поливати паросток, як одного дня помітила, що на ньому з'явився темно-синій пуп'янок. Він з кожним днем потроху ріс, а коли став розпускатися, дівчинка відчула, що і в неї прибуває сили. Якось увечері мати здивовано запитала:

— Звідки взялася в горщику ця квіточка?

Проте дівчинка нічого на те не відказала.

Прозора, пахуча голуба квітка з високими рожевими тичинками гордо тріпотіла в сонячному промінні й з кожним днем ставала все більшою, все блискучішою. Незабаром у її середині проріс плід. Уся кімната була повна пахоців і сяння, але мати більше нічого не запитувала. Бачила, що квітка заспокоює дівчину, тому й мовчала.

«Чи він коли-небудь дозріє?» — Дівчинка нетерпляче оглядала плід зусібіч, а дні тяглися, мов дощові краплі по вікні. Усе-таки одного ранку з плоду вилетіла зернина і, наче золота бджілка, впала їй на долоню. Тремтячи від збудження, дівчинка проковтнула її і відразу ж зіскочила з ліжка.

¹ Розрив-трава — чудодійна рослина з народних легенд: відводить від людини біду, виконує найзаповітніші її бажання.

— Я ходжу! Я можу бігати! — не тямлячи себе від радості, вигукнула вона й хотіла бігти на вулицю, коли почула чийсь слабенький голосочок:

— Це добре, що ти можеш бігати, але поможи й мені!

«Може, це горобчик повернувся?» — подумала дівчинка й глянула на вікно, проте пташки там не було. Лише затиснутий між двома трісками борсався маленький рудий цвіркун.

— Чого чекаєш? — Цвіркун нетерпляче підвів голову, а дівчинка, нарешті зрозумівши, що це саме він говорить, підійшла і вийняла його з розколінки, дивуючись, що розуміє мову не тільки птахів, а й комах.

— Нема чого дивуватися! — Цвіркун тихо засміявся, ніби читав її думки.— Розрив-трава не тільки повернула тобі здоров'я, але й подарувала здатність розуміти мову всього живого на світі. Горобчика ж не чекай! Він у Країні Голубих вітрів, а мене послав, щоб я й тебе привів туди. Заплющ очі й лічи до десяти...

— Який ти смішний! — Дівчинка заплющила очі й відразу поринула в сон...

Ніхто не знає, скільки вона спала і що їй снилося. Коли розплющила очі, то побачила, що вона на березі якогось озера, перед ворітьми білого мармурового палацу.

— Чий це такий гарний дім? Де я? — зчудувалася вона, але цвіркун попередив, аби ні про що не розпитувала. Та й розпитувати було вже ніколи: перед нею розчинилися прозорі сонцесяйні ворота, й вона опинилась у розкішному квітучому саду, відчула духмяний запах квітів, про які ніколи й не чула. Над високими різнобарвними квітами літали голубі птахи, схожі на величезних метеликів, але тріпотіння крил вона не чула.

Зненацька один з них сів їй на плече й мовив:

— Я — твій горобчик!

— Не може бути,— дівчинка похитала головою.— Мій горобчик був сірий!

— Сірим я був лише там, у місті. А це Країна Голубих вітрів, тож і горобці тут голубі. Але час мій закінчується: візьми пригорщу насіння і йди, бо ще багато на світі хворих і нещасних...

Нараз голубе сяйво крил горобця перетворилося у клаптик паморозі й він зник. Кудись поділися і ясний місяць, і повний пахощів сад. Здивувавшись, дівчинка потерла очі: «Чи це можливо?» Вона знову була у своїй підвальній кімнатинці, над якою, наче прямовисні скелі, стриміли височезні будинки.

«Мабуть, усе це мені наснилося?» — подумала дівчинка. Аж тут вона помітила кільканадцять золотавих насінин. Вони були незвичайно важкі й теплі. Дівчинка побігла на кухню й одну дала матері. Потім помандрувала світом і решту роздала хворим і нещасним...

Перед нею летіли птахи і вказували дорогу, а квіти, розпускаючись, вітали її. І дівчинка йшла через гори й долини, пустелі й льодовики і з кожним днем ставала все стрункішою, гарнішою. Так вона ходила, поки з Країни Голубих вітрів не надійшла звістка про горобчика, який обернувся юнаком і помандрував світом, шукаючи красуню, котра колись перебинтувала йому крило...

Нагорб світла

Жив собі на самому вершечку скляної вежі хлопчик, такий худенький і хворобливий, наче і сам був скляний. Він танув, як цукор у склянці з водою, а причину хвороби ніхто не міг знайти. Батька в Радана — так звали хлопчика — давно немає, а мати з ранку до вечора в нетрях зі скла й бетону заробляє на шматок хліба. Їй і поговорити з сином ніколи. Лихо та й годі!

А скляна вежа височезна-височезна. Не долітають до Радана звуки кроків, не чує він голосів людей, тіні хмар пропливають мимо. Наче рибина в шматку криги, закутий Радан у своїй вежі. Птахи тут не літають, собаки не гавкають, листя не шелестить. Хоча б миша звідкись вискочила чи гном вийшов із стіни! Було б йому з ким побавитися і поговорити. Надто вже надокучило говорити із самим собою. Повернувся хлопчик до стіни і здивовано протер очі. Звідки там узялася тріщина? Адже ні вчора, ні сьогодні вранці її не було. Звідки ж вона взялася? Ущипнув Радан себе за руку: може, тріщина все-таки привиділася? Адже лише в нічних страхітливих снах зі стін виходять маленькі чоловічки, вклоняються й запитують:

— Ти кликав мене?

Радану наче води холодної за комір хлюпнули.

— Як я міг тебе кликати, якщо не знаю, хто ти? — знизав хлопчик плечима, а чоловічок засміявся і підійшов до нього.

Тепер Радан добре його роздивився. Ростом нежданий гість був не більший за гнома, але все інше не таке, як у гномів. Адже гноми — це діди з бородами і в гостроверхих ковпачках. А в цього немає ні ковпачка, ні борода, очі в нього сині й усміхаються, щоки гладенькі й рум'яні.

«Ні, це не гном!» — вирішив Радан, а маленький гість засміявся і сказав:

— А чому, власне, не гном? Перед тим, як постаріти, і гноми бувають дітьми... — Чоловічок підійшов до узголів'я ліжка, на якому лежав Радан, і торкнувся його чола своєю легенькою рукою. — Ану, вставай... Будемо гратися!

Радан розгублено похилив голову: він давно забув, що колись грався, давно навіть з ліжка не вставав. Як зізнатися у цьому маленькому гостю?

— Ось вилікуюся, тоді й зможу гратися! — прошепотів хлопчик, а дивний чоловічок ураз насупився: не корч, мовляв, дурника.

— Встань і йди до мене! — наказав він, і хлопчик відчув, як його ноги самі по собі засовалися, хоча всі лікарі твердили, що він ніколи й кроку не ступить, ніколи з ліжка не встане. Радан злякано зажмурився: це сон, лише сон! Варто йому розплющити очі, й перед ним знову буде гола стіна. Хлопчик до болю стулив повіки, примушуючи себе забути, не думати про це.

Проте, коли він розплющив очі, маленький гість був перед ним.

Він запропонував йому зіграти в гру «Хто перший?»

— Бачиш, ти встав з ліжка! Йдеш! — Гном усміхнувся і в його очах наче заблискало небо. Радан згадав казку про Принца, котрий гуляє в небесах, а надвечір спускається на землю, приходять до самотніх хлопчаків і затіває з ними всілякі ігри. Може, його гість і є той Принц?

— Скажи, ти живеш на хмарі? — запитав Радан, а гном усміхнувся й похитав головою.

— Місце, де я живу, — сказав він, — називається Пагорб світла, а звати мене Міцко. Грай...

Міцко присунув і сів поруч з хлопчиком, але був такий маленький, що ледь діставав до його колін. Ще дужче здивувався Радан, коли перед ним з'явилася гральна дошка і на ній готові до гри вершники. Але запитувати було ніколи, тому що гість суворо кивнув головою і попередив:

— Якщо програєш, я більше не прийду до тебе. А виграєш — приходитиму щодня, тільки це має залишатися нашою таємницею. Про це ніхто не повинен знати, навіть мама... Ну,

ходи! — прошепотів Міцко і довірливо притиснувся до хлопчика.

Обережно, наче йдеться про життя і смерть, Радан кинув кубик і пересунув вершника на кілька клітинок уперед. Удача, здається, була на його боці. Вершник Радана все ближче посувався до мети.

— Ну, хто перший! — піддражнив Радан суперника, та, певно, не в добру годину! Ходити мав гном, і його вершник стрімко наздоганяв Раданового вершника. Залишалось кожному по одному ходові. Тремтячи від бажання отримати шістку, Радан кинув кубик. І, о диво: випала шістка!

— Я виграв! Виграв! — закричав хлопчик, і щоки його зайнялися рум'янцем. Міцко буде приходити. Більше йому не доведеться день у день сидіти вдома самому!

Радан поставив гнома на долоню і мало не скрикнув од подиву: в Міцка було таке саме обличчя, як і в нього, Міцко так само, як і він, сміявся, зморщувався, схрещував на грудях руки. Як же він досі цього не помітив? «Адже й голос у нього мій! — подумав хлопчик. — А як він відкидає чубчик з чола! А покусані нігті! Міцко, наче мій двійник, тільки маленький».

Але Радану ніяк не вдавалося розпитати Міцка, тому що той вертівся на його руці, мов дзига, потім по сорочці вибрався на плече, сіпнув за вухо й засміявся.

— А тепер спусти мене на підлогу й спи! — Гномик умить посерйознішав. — Тобі не потрібні більше лікарі й знахарі! Коли прокинешся, я буду тут. Але ж ти про мене нікому не розкажуй. Це таємниця...

Чи торкнувся Міцко його повік, чи це тільки привиділось Радану? Але де там привиділось! Хлопчик дуже боявся пробудження. Що, як Міцко йому тільки приснився! А прокинеться, розплющить очі — й усе буде, як і досі... Довго вагався Радан, але нарешті розплющив очі... Міцко сидів на подушці й готовий був знову розпочати гру.

Яких лише ігор не знав цей гном! Які цікаві забавки умів він вигадувати! Вежа, мов склянка з водою, по вінця наповнилася сміхом! Хлопчик забув, що таке біль, і почав ходити, бігати. Проте над усе його цікавили всілякі дрібниці: гра порошинок у промінчику сонця, біг хмар, мереживо на підлозі й мереживо на пелюстках квіток. Лише дурники думають, що хмари — це туман, який повзе небом, а не зачаровані вершники й дівчатка з срібним волоссячком. Тільки глухі не чують, як розмовляють поміж себе квіти. А Сонячний промінь! Де він лише не побував! Хлопчик не переставав дивува-

тися його пригодам, коли розповідав про свою мандрівку від пустелі Калахарі до Північного полярного кола, де білі ведмеді й тюлені зустрічають його, наче принца.

— Оце так принц! — засміявся Міцко, а за ним і Радан, спостерігаючи за Сонячним променем, який сів у нього на долоні й готовий був щомиті рушити в дорогу.

— А я тебе не відпущу! — пригрозив Радан і стулив долоню, але Промінь вирвався й полетів у небо, навіть не попрощавшись. Хлопчак не розумів, чому він утік од нього.

— Я б так його беріг, Міцку! Пестив би його, нікому б не віддав. Сховав би його і беріг, як найкоштовнішу перлину. Чому він утік?

— Тому і втік! Адже ти хотів заховати його в коробочці! Друзів, Радане, треба любити, а не привласнювати. І мене не привласнюй, все одно настане день, коли я змушений буду піти. Але поки ти будеш мене любити й пам'ятати про мене, я буду тобі за товариша, буду з тобою навіть на Пагорбі світла чи ще де-небудь, — Міцко всміхнувся й затіяв нову гру.

Радан довго намагався уявити Пагорб світла й дорогу до нього. Нарешті він вирішив, що Пагорб світла там, де Міцко. Він махнув рукою і відчайдушно ринувся у гру, як гарний плавець — у воду. Вся вежа трусилася від сміху та біганини.

Хлопчик скинув з себе хворобу, наче тісну сорочку. Здивуванню лікарів і знахарів не було меж. Мати зачудовано стежила за сином. Ще зовсім недавно хлопчик був прозоріший за скельце. Що сталося з ним? Що за постійна біганина в його кімнаті? Що за сміх? Почала вона допитуватися в сина, шукати розгадку цієї таємниці, але на всі її розпитування Радан лише хитав головою:

— Не питайте мене, мамо, ні про що! Я нічого вам не можу сказати!

Радан ще не знав, що цікавість гірша від вологи, гірша від плісняви: крізь найміцнішу гору проб'є дорогу, скелю зруйнує... Почала мати вистежувати сина. Знайшла стареньку, аби сиділа біля нього, стерегла його... Потемніло лице в хлопчика, згас сміх. Міцко приходив дедалі рідше, а гралися вони тепер час од часу, коли старенька не хвилинку кудись виходила, а матері не було вдома. Щойно в коридорі чулися кроки, Міцко зникав.

«Хто ж такий Міцко? — запитував себе Радан. — Гном? Людина-невидимка? Мандрівний вогник? Принц хмар?» Відповіді він не знаходив. Зрештою, це було не так важливо. Міцко, щоправда, приходив тепер ненадовго, але як вони

раділи тоді! Скільки було веселощів, сміху! Помаленьку хлопчик забув про свій страх — як би не залишитися без Міцка. Забув про обережність.

— Міцку, Міцку! — гукав він, бігаючи за своїм маленьким товаришем, сміявся на весь голос, хоча двері були навстіж відчинені.

Надаремно він потім сушив собі голову, намагаючись пригадати, в яку саме хвилину нагрянула одного разу мати й від несподіванки закричала. У всякому разі Міцко зник і більше вже не з'являвся... Тиша й самотність стиснули горло хлопчика залізною рукою.

— Міцку! Міцку! — шепотів Радан вдосвіта й поночі, коли у вежі всі спали, а потім уже й надію втратив, що Міцко коли-небудь повернеться, і замовк.

Минали дні. На душі хлопчика було порожньо й сумно. Але зненацька одного чудесного сонячного ранку він почув, як відчинилися двері, залопотіли легкі кроки й знайомий голос промовив:

— Час уставати, Радане!

— Міцку! — вигукнув хлопчик. — Я не бачу тебе...

— І не можеш бачити! — Легка рука Міцка торкнулася щоки Радана. — Проте я тут. Я в тобі, у траві, в жабці, в листі, в зірці, в порошокці, в сонячному промені. Ти лише уважно дивися. Я нікуди не втечу, бо ти на мене чекаєш, думаєш про мене. Глянь, хіба он та хмарка не схожа на мене?.. — І задзвенів лункий сміх маленького гостя. — Ну, а тепер устай і йди! До Пагорба світла далека дорога...

Мар'ян і Сріблянка

На самому березі моря жив рибалка Лука з онуком Мар'яном. Хвилі подеколи докочувалися аж до їхнього ліжка. Що ж тоді казати про вітер?

Але рибальська хатинка мужньо протистояла і вітрові, й хвилям. А чому б і ні? Адже стіни її були кам'яні, підлога теж кам'яна і навіть ліжко було складене з тонких кам'яних плиточок. То ж чи страшні такій споруді

хвилі? Старий і хлопчина любили свою хатину, як доброго й давнього товариша, проте ще більше вони любили дерев'яного човна, який рятував їх од найстрашнішого шторму.

Удосвіта, коли місяць і сонце розминаються, старий Лука плив на човні в море, щоб витягнути ще звечора закинуту сіть. Ах, як переливалася золотом риба в сіті! Але старий цього не помічав і був нещасливий. П'ятдесят років він рибалить. П'ятдесят років ловить велику срібну рибину і п'ятдесят років та від нього втікає, залишаючи по собі лише порвані сіті.

— Сьогодні вже неодмінно впіймаю рибу Сріблянку! — рішуче сказав старий однієї ночі, а Мар'ян сумно похилив голову. «Дивися, рибо, краще не попадай у сіть», — шепотів він ледь чути. Скільки є рибалок на світі? А скільки риби! Але чи є бодай одна схожа на Сріблянку? Чи вміє хоч одна заманювати рибалок далеко в море і, неначе місячний промінець, зникати в підводному царстві водоростей і коралів? Звідки в неї стільки хитрощів? Стільки мудрості? Далеко-далеко в морі чують моряки вряди-годи її спів і, зачудовані, збиваються з правильного шляху. Її луска дивовижно сріблиться в місячному сяйві, й той, хто її побачить, застигає, мов укопаний, і заморожено слухає.

Усю ніч Мар'ян невідривно дивився на місячне сяйво, і йому ввижалося, що бачить Сріблянку, яка бавиться з хвилями. А коли на світанні в небі кигикнула чайка, він, наче хто стьобнув його батогом, зірвався з ліжка, відв'язав човен і почав щосили гребти до затоки, де дід звечора закинув сіть. Хлопчак квапився, як міг. І о диво! Він не помилився у своїх передчуттях. У затоці, обплутана подвійною міцною сіттю, металася риба Сріблянка. Ні, даремно дід позичав найміцніші сіті по всьому селу, немарно затягував по краях ставелі тросики... Риба вже зовсім знесилася. Коли Мар'ян на човні підплив до неї, вона вже ледь дихала.

— Не бійся, Сріблянку,— хлопчина рукою торкнувся могутньої спини риби і, дивлячись їй прямо у вічі, почав ножем розрізати сіть. Як біля човна відразу завирувала вода! Хто кого: сіть Сріблянку чи Сріблянка сіть? Сильна і хоробра була Сріблянка, проте закороткий був поріз у сіті. Хлопчак нахилився, щоб подовжити його, але човен захитався, і хвилі зімкнулися над головою Мар'яна. Якою холодною і темною була вода! Хлопчина відчув, що якась невидима сила тягне його на дно, і сумно мовив:

— Пробач мені, Сріблянку, що не зумів визволити тебе з неволі!

Чи хтось бачив, скільки часу він тонув? Чи справді він був у палаці морського царя, чи й цар, і кораловий палац йому тільки привиділися? Коли розплющив очі, то лежав на дні човна, мокрий--мокрісінький, хоч викручуй. А навкруги хвилювалося й пінилося море. Спробував Мар'ян спертися на лікоть, устати, але в ньому було не більше сили, ніж у камені води. Після кількох марних спроб він знову впав на дно човна. З голови йому не йшли думки про стурбованого діда й ув'язнену рибу. Якби мав більше сили й зумів збільшити проріз у сіті, то Сріблянка була б вільна... Якби ж...

Але куди це летить його човен? Зібрався Мар'ян на силі, сів у човні і відразу все зрозумів. Ні, не сталевий трос тягнув човен і не рятувальне судно взяло його на буксир. Це Сріблянка порваними сітями обмотала гострий ніс човна і швидко тягла його до берега.

Хлопчак витягнув руку, погладив рибині хвіст і прошепотів:

— Дякую тобі, Сріблянко, дякую!

Чи то був крик чайки в небі? Чи, може, шурхіт хвиль? Чи рибина справді щось сказала? Пізніше ніхто нічого напевне не знатиме. Втім, звідки взялися рибальські притчі про хлопчика й рибу, які про щось перемовлялися між собою і сміялися? А звідки взялася пісня про Мар'яна і Сріблянку?

Коли рибалка Лука знайшов свого внука на березі, хлопчак навіть не міг підняти на діда очі. Він увесь паленів у лихоманці, крім того, човен був геть потрощений, сіть порвана. Проте рибалка Лука був мудрий чоловік: він і натяком не дав онукові зрозуміти, що шкодує за човном і сіттю, не сказав жодного докірливого слова, а взяв його на руки, відніс до хатини, поклав на тепле ліжко й прошепотів:

— Ні про що не шкодуй, синку! Змайструємо нового човна, виплетемо ще кращу сіть...

Мар'ян не міг не зізнатися собі, що він, якби треба було, знову вчинив би так само. Бо ж одна, лише одна є на світі риба Сріблянка! Хлопчак перестав плакати. Очі його розквітли, наче море в полудень: жива Сріблянка, жива! Здолала і сіть, і хвилі! Швидша од вітру, срібніша від чайки. Цілий день і цілу ніч Мар'ян усміхався сам до себе, а коли перші провісники світанку зазирали у вікно і сон зморив діда Луку, він вибіг на берег моря і задивився на смугу місячного сяйва на воді. Ніхто не знає, скільки він отак стояв. Але ось біля його ніг схлюпнулася вода і він почув голос Сріблянки:

— Стрибай, Мар'яне, мені на спину і міцно тримайся за мою луску!

Хлопчак з розгону стрибнув на спину риби і полетів над морем, ніби чайка. Чи то вітер свистів біля його вуха, чи риба співала? Він ніяк не міг цього збагнути. Бігли-поспішали в безкрай моря вічно заклопотані хвилі: яким далеким і яким жалюгідним видавався звідси берег! Невдовзі загубилися десь далеко позаду гірські вершини...

— Тримайся міцніше, Мар'яне, і нічого не бійся! — стиха мовила риба.— Зараз пірнемо у глибочінь.

Але даремно Сріблянка попереджала хлопчика: з нею він не боявся ні хвиль, ні каракатиць, ні найчорнішого мороку, в який вони заглибились настільки, що навіть сонячне проміння відстало від них. Мов білий олень, пробивалася Сріблянка крізь густі підводні зарості, аж поки вони опустилися на саме дно, що густо поросло коралами, морськими ліліями і було всипане зірками, черепашками найрізноманітніших видів і кольорів. Наче маленькі місячні кульки, виблискували перлини з черепашки, яку Сріблянка назвала Перламутровою трояндою.

— Візьми одну! — Сріблянка поклала Мар'яну на долоню найбільшу перлину, і хлопець, повагавшись, поклав її в кишеню. «Дід дуже зрадіє, коли побачить перлину»,— подумав він.

Наче відповідаючи на його думку, Сріблянка сказала: — Скажи дідові, що перлину знайшов на березі моря. А морські прогулянки нехай залишаються нашою таємницею!

Риба замовкла. Більше вони не сказали одне одному жодного слова. За рухом плавників Сріблянки хлопчак здогадувався, куди вони плывуть. За сильнішим чи слабшим стисканням рук хлопчика риба здогадувалася, стомився він чи ні, хоче ще трохи побути під водою чи вже час повертатися на берег. Вони не домовлялися, коли мають зустрітися знову, але щойно сонце показувалося із хвиль, Мар'ян щодня квапився до моря, де на міліні його вже очікувала Сріблянка.

Рибалки й моряки говорили потім між собою, що хлопчак і виріс на риб'ячій спині. Дехто з хитріших намагався випитати в нього, чи не бачив перлин на дні моря, але він тільки знизував плечима.

З часом рибалка Лука розбагатів і вибудував новий просторий і світлий будинок, покрівля якого червоніла на всю околицю. Але дід з онуком і далі спали в своїй старій хатині на березі моря. Перед наступом хвиль і поривами шаленого вітру вона видавалася їм надійнішою. Якимось старий рибалка помітив, що внук на світанку десь зникає, і вирішив постежити за ним. У листі фігового дерева не було чути навіть тихесень-

кого подиху вітру, а море виблискувало, неначе крапля олії. Лише з глибини моря до берега тягнувся довгий срібний слід. Сховавшись за скелями, старий бачив, як його внук стрибнув на спину риби й полетів по хвилях.

— Це все вона, проклята Сріблянка! — прошепотів рибалка.— Вона краде в мене любов онука!

Темніший від грозової хмари повернувся він додому і почав потай від онука плести сталеву сіть. Потім за великі гроші купив швидшого від вітру човна і однієї ночі, коли не спали тільки зірки, пішов на лови. Цілу ніч він марно шукав Сріблянку і закидав свою сіть. А перед світанком повернувся додому і гнівно прошепотів:

— Рано чи пізно, а таки спіймаю Сріблянку, інакше нема мені життя!

Старий не помітив, як сумно дивився на нього внук. Мар'ян ніяк не міг збагнути, чому дід ненавидить Сріблянку. Адже вона найгарніша риба на світі! Стежачи один за одним, вони ще довго думали про Сріблянку. Коли ж на світанку діда зморив сон, Мар'ян тихесенько встав, поцілував старого рибалку в чоло, накинув на плечі плаща, на голову надів рибальського капелюха і рішуче попростував до затоки, шепочучи на ходу:

— Пробач мені, дідусю, пробач! Але не можу я допустити, щоб ти вбив мого найкращого товариша!

Холодний і вологий був пісок під його ногами, а по хвилях летіла біла, мов дідова чуприна, піна. Востаннє Мар'ян озирнувся на покинуту хатинку, і йому здалося, ніби дід докірливо дивиться на нього з прочиненого вікна. Проте хлопчак пересилив у собі бажання повернутися назад і стрімголов кинувся у воду.

Хвилі й досі мовчать, коли і як хлопчак заліз на спину срібній рибині. Не розкривають таємниці ні вітер, ні чайки. Однак серед рибалок і сьогодні можна почути легенду про те, що місячними ночами з моря випливає срібна риба, на спині якої сидить хлопчак з довгою і вибіленою морськими хвилями та палючим сонцем чуприною...

Зміст

- 5 КУЛЬБАБА
- 9 ЧЕРВОНА ЖАБА
- 15 ЗІРКА, У ГРУДЯХ ЯКОЇ ЩОСЬ СТУКАЛО
- 21 РУСАЛЧИНІ МЕТЕЛИКИ
- 24 КРІСЛО З ГІРСЬКИХ ВЕРШИН
- 28 БОЛОТЯНА КВІТКА
- 30 ОШУКАНЕЦЬ І СМЕРТЬ
- 41 ЯСЕНОВИЙ ЛИСТОК
- 42 КОРОЛЕВА І САДОВІ РОТИКИ
- 48 ЧАІНА СКЕЛЯ
- 52 МІСЯЧНА КВІТКА
- 58 БУРЕВІСНИК
- 63 ПРО ЧОЛОВІКА, ЯКИЙ ШУКАВ СВОЄ ОБЛИЧЧЯ
- 67 КРАЇНА ВІТРІВ
- 71 ЧЕРВОНІ МАКИ
- 77 ПРИНЦ ХМАР
- 84 ДЗЕРКАЛО
- 88 ТАШКО-ГОРІШОК
- 92 КРИЛАТИЙ БІЛЯК
- 97 ЗОЛОТИЙ ТАРІЛЬ
- 103 ПРО КРАПЕЛЬКУ І КВІТКУ
- 107 ПРИБІЙ І СКЕЛЯ
- 110 ПЕРЛАМУТРОВА ТРОЯНДА
- 114 ІГРАШКОВИЙ ПОЇЗД

- 115 ХЛОПЧИНА І ПРИНЦЕСА
- 120 НЕБЕСНА РІЧКА
- 121 ТАЄМНИЦЯ ЗІРКА
- 130 ЗАГУБЛЕНИЙ КЛЮЧ
- 135 ЗОЛОТИЙ КРАБ
- 140 ЧАРІВНА МІТЛА
- 143 МАЛІ МУЗИКАНТИ
- 147 КРУГЛЯК
- 151 ДЗВІН Б'Є НА СПОЛОХ
- 154 ХМУРКО І СМІШКО
- 158 ДАРУНОК ГОРОБЦЯ
- 163 ПАГОРЬ СВІТЛА
- 167 МАР'ЯН І СРІБЛЯНКА

Олуїч Гроздана.
О-55 Золотий таріль: Казки: Для мол. шк.
віку / Пер. з серб.-хорв. М. І. Шпако-
ватого; Мал. С. Д. Кім.— К.: Веселка,
1987.— 174 с.: іл.

Збірка казок відомої сучасної югославської письменниці,
в яких оспівується людська доброта, перемога добра над
злом, справедливості над свавіллям.

О $\frac{4803020000-176}{M206(04)-87}$ 212.87. 84.4Ю

*Литературно-
художественное
издание*

Гроздана Олуиц **Золотое блюдо**

Сказки

(На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Перевод с сербохорватского
Николая Ивановича Шпаковатого

Рисунки

Светланы Давидовны Ким

Киев «Веселка»

Редактор В. И. Романець
Художній редактор А. О. Ливень
Технічний редактор О. І. Дольницька
Коректори І. Ю. Павлоцька, Н. В. Саєнко

**Информ.
бланк
№ 4301**

Здано на виробництво 10.02.87. Підписано до друку 26.07.87. Формат 70×100¹/₁₆. Папір офсетний № 1. Гарнітура кудряш. енцик. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 14,3. Умовн. фарб.-відб. 57,848. Обл. вид. арк. 11,98. Тираж 65 000 пр. Зам. 7—628. Ціна 1 крб. 10 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига», 252057, Київ-57,
вул. Довженка, 3.

1 крб. 10 коп.

